Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

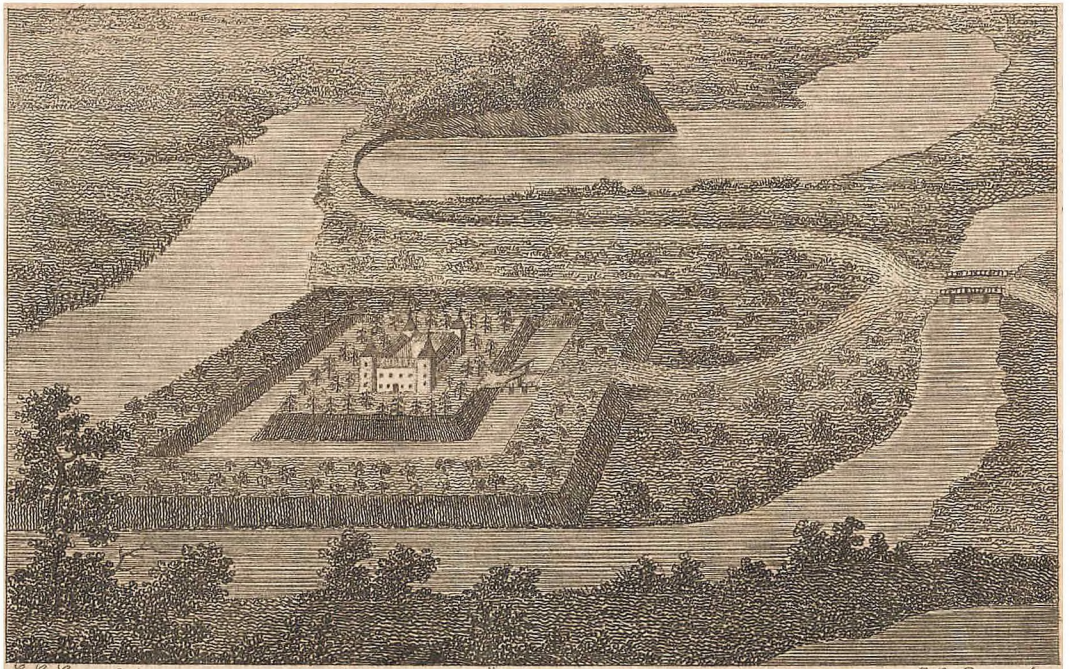

Borgruinerne.

Første Hæfte

indeholdende

Næsbyehoved og Orkel.

Ved

Vedel Simonsen,

Dr. og Professor, Medlem af den Kongelige Kommission til Oldsagers Opbevaring ɔc.

Kjøbenhavn 1813.

Trykt paa Forfatterens Forlag hos Th. E. Rangel.

En

Oldtids Kjærminde

Deres Majeſtæt

Dannerkongen

allerunderdanigſt

Modtag i Naade, huldrigſte Monark!
Den lille Blomſt, jeg for Din Fod nedlægger!
jeg plukked den paa Fortids gyldne Mark,
ukonſtlet, ſom den var, jeg Dig den rækker.
Du ville Naadigſt ei forſkyde den,
thi ſee! den er en huld Kjærminde,
ſom blomſtred hiſt paa Kongeborgens Tinde,
hvor Dine Fædre planted den.
Alt længſt i Støv og Grus ſank Borgen hen,
men af Ruinerne, ſom ſtod tilbage,
ſaa huldt Kjærminden hæved ſig igjen
i Fartefkjæret af de ſvundne Dage;
der ſaae min Moder — Clio — den i Løn
at blomſtre! — bød mig den at brække
og i ſit Navn Dig, ædle Skjoldung! række,
ſom huldt tilſmilte hendes

yngſte Søn.

Forerindring.

Den eensomme Vandring mellem Fortids omstyrtede Minder, dens nedbrudte Borge, moosklædte Ruiner og øvrige talende Spoer af en svunden Tidsalders hensunkne Herlighed gjør paa et uforderret Hjerte samme levende Indtryk, som en Efteraars Vandring i Naturen, hvor alt omkring os stille og betydningsfuldt henpeger paa Død og Opløsning og hvor det gule nedfaldne Løv, de blege visnede Blomster og den matte dalende Sol veemodig-sørrigfuldt minder, at atter en af Livets Somre er svunden. Saaledes ogsaa i Historien. Den Tidsalder, vi endnu med uvilkaarlig Agtelse kalde Riddertiden, er

allerede længst vandret heden, selv dens matte Afskeedsstraaler have for længe siden forladt vor Horizont og dens Aftenskygger, — de tilbageblevne Minder om dens Tilværelse, de mod Skyen optaarnede Steenmasser, hvori den levede og virkede, staae nu øde og tomme, synke lidt efter lidt tilbage i Tidens Favn eller nedbrydes af Tidens ryggesløse Sønner. Helteslægten er uddød, dens stolte Gjerninger ere glemte og kaade Drenge bryde Trophæen paa dens eensomme Grav. Det er desaarsag Tid, at Skribenten mindes sit høie, ærefulde Kald, at han ihukommer sin dyre Pligt mod sit Fødeland og sin Konge og at han drager Ægiden frem for at værne om henfarne Fædres Minde. Nam vita perit et saxa ruunt, sed littera scripta manet.

Vore Naboer, — desværre! at jeg atter her maae sige det, — have allerede længst følt sig gjennemtrængte af Interesse for disse Oldtidens

herlige Minder, fattet hvor dyr en Pligt det var at vedligeholde Fortids Erindring selv i dens lidet: Ruiner og indseet den væsentlige Nytte sammes Undersøgelse og Beskrivelse kunne yde saavel Fødelandets almindelige Historie og Topographie, som sammes enkelte Dele [1]). De have desaarsag samlet og udarbeidet omfattende og kostbare Skildringer af disse Tidens talende Minder, som nu i dem trodse Naturens, Tidens og Vansmagens forenede Bestræbelser til deres Undergang og Opløsning. Hvi skulle da vi, — vore herlige Foranstaltninger uagtet, — staae tilbage i denne Henseende, med ligegyldigt Øje see det ene Oldtids Minde efter det andet forsvinde og ikke engang beklage — dets uopretteligе Fald? Har jeg dog stedse, naar min Vei saldt

1) Ogsaa en dansk Mand — vor udødelige Langebek — har følt og yttret dette i gl. danske Magazin B. 3 p. 177. B. 4 p. 1-2.

forbie et saadant hensmuldret Minde eller en saadan sammenstyrtet Ruin, havt en Følelse i Hjertet, som om dens livløse Steene bebreidede mig, at jeg ikke havde et Par Øieblikke tilovers for dens fordums Herlighed og Pragt; og hvorfor skulde jeg da ikke, forinden jeg lægger Pennen hen, ogsaa i denne Henseende forsøge, om jeg virkelig er en Fremmed i mine Fædres Land, om min Klage ingen Gjenlyd møder paa Norges Fjælde og i Danmarks Dale eller om den taber sig uændset og ubesvaret, som Vandrerens Stemme i Ørken.

At jeg i øvrigt blandt saa mange forskjellige Oldtids-Minder, som alle med stærke Skridt gaae Forgængelsen imøde og alle have Krav paa vor Opmærksomhed og Omhue, for denne finde valgte Ridderborgene til Emne for min Flid, skeete især med Hensyn til den Helteslamme, hvis Aand og Bedrifter fordum besjælede disse

livløse Steene og hvis Fortids Skildring jeg min Udsigt over Nationalhistorien maaskee — maaskee ikke — snart har den Ære at forelægge mine Medborgere og Landsmænd; og at jeg dernæst til sammes første Hæfte netop valgte Næsbyehoved og Orkel skeete med Hensyn til Grevens Feide, i hvilken de begge bleve indtagne og ødelagte og af hvilken min foromtalte Udsigt egentlig ogsaa skulde indeholde Forsøg til en Skildring.

Maatte forresten ved denne som ved enhver anden Leilighed en redelig Flid og en ædel Hensigt ogsaa finde en redelig Modtagelse og ingen uædel Virkning og mine Bestræbelser i det mindste biedrage deres til at vække Interessen for Historien, som den Videnskab, der først giver Livet dets sande og høie Betydning, og især for Nationalhistorien, som den der er Borgersindets og Fædrelandskjærlighedens urokkeligste Støtte, hvor

rigeligt vilde ikke da de Timer være lønnede, som anvendtes paa at redde Forfædres Navn og Fortids Ære.

Es ſey vom Schickſal uns verſtattet
was die Genügſamkeit begehrt,
Beſchäftigung, die nie ermattet,
die langſam ſchafft, doch nie zerſtöhrt;
die zu dem Bau der Ewigkeiten
zwar Sandkorn nur für Sandkorn reicht,
doch von der großen Schuld der Zeiten
Minuten, Tage, Jahre ſtreicht.

Kongeborgen

Næsbyehoved

i

Fyen.

Optima hæreditas a patribus traditur liberis omnique patrimonio præstantior *gloria virtutis rerumque gestarum.*

Cicero.

Motto:

(nach Schlippenbach.)

Laß mich weilen hier am ſtillen Hügel
ſanft umweht von der Vergangenheit,
kühl umſchattet von der Vorzeit Flügel
und geſtützt auf Trümmern grauer Zeit!
Flüſtert Ahnung mir, ihr alten Bäume!
deren Gipfel hier gen Himmel ſteigt,
denn in euren Blättern rauſchen Träume
jener Zeit, die tief im Grabe ſchweigt;
jener Zeit, die hier ihr Grabmal baute,
als im Zeitenwechſel ſie verſank,
was ſie war der Saga nur vertraute
und dem wiederhallenden Geſang.

Gjerne dvæler Hiſtoriegrandſkeren ved Fortidens minderige Ruiner; thi de ere ham ſynlige Spoer af den vexlende Tid, hvis Fjæd hans Øie forfølger, og Tiden ſelv er ved dem — i det mindſte for Øieblikke — ſom fængſlet til Jorden. Gjerne vandrer han blandt diſſe Forgængelighedens talende Minder, hensynker ved deres Anſkuelſe i ſtille Betragtning over Jordlivets vexlende Scener, inddyſſes i ſøde Drømme om det, ſom var og nu er ikke mere, og forlader dem ſjelden uden med dyb Følelſe af have ſamlet de enkelte Mindeblomſter, en fjærn Tidsalder fremavlede i deres hellige Skygge.

Ogſaa Næsbyhoveds Slotsbanke i Fyen henhører blandt diſſe for Hiſtoriegrandſkeren minderige Steder. — Vel er den Borg, ſom kneiſede paa dens ſkovklædte Tinde, allerede længſt henſjunken til Ruiner og Ruinerne ſelv — til Gruus; men desuagtet vandrer Tænkeren endnu med veemodsfuld Glæde paa dens ødelagte Voldſted, dvæ-

ler gjerne og længe i dets minderige Skygger, føeler sig dybt gjennemtrængt af Fortids Aand og Fortids Hæder paa dets nedsjunkne Volde og tilstaaer med Overbevisning, at faa eller ingen i høiere Grad end denne Borg fortjente en værdig Mindekrands paa sin lidet ændsede og længst forglemte Gravhøi; thi ingensinde udartede den, som andre Middelalderens Borge, til et Skjul for frække Roverhorder eller et Værn for Voldsmænd og Tyranner; intet Suk af uskyldigt Fængslede gjenlød i dens Mure, intet Blod besmittede dens Væg og hverken Samtid eller Eftertid forbander — dens Minde. Tvertimod, — stedse sin Egns Velgjørerinde, — var den i sin tidligste Epoche et Værn for gamle Odins Stad, hvis Indløb den spærrede for vendiske Søeroveres Angreb, og i sin sildigere Periode en fredelig Boelig for ædle Skjoldunger, som fra dens Sale udbredede Held og Velsignelse over Egnen.

Desaarsag samlede jeg med glad Erkjendtlighed de adspredte Mindeblomster, Tiden hist og her ved dens Fod havde levnet, og nedlægger dem her med barnlig Glæde for en ædel Dannerkonges Fod, hvis Forfædre fra dette Slot udbredede Held over Landet, og som selv — sit Folks Stolthed og Glæde — traadte i disse Værdiges Fodspoer. Og for hvem skulde jeg vel hellere nedlægge de Smaae-

gaver, Clio betroede min Haand, end for denne hendes høie Velgjører, Ven og Beskytter; thi som vore Fædre fordum velsignede deres uddøde lige Waldemar, han som først skjenkede Danmark en Historie og ved den indgjød Nationen fordoblet Selvstændighed, Kraft og Energie; saaledes velsigne vi, deres Sønner, hans værdige Ættmand paa Tvillingrigets Throne, som vor gjenfødte Histories Skytsaand og Fader. Steder kunne tilintetgjøres, Slotte vorde ode, Tidens synlige Spor udslettes af Jorden, men en Velgjerning af saa uberegnelige Følger som Nationalhistoriens Gjenoplivning kan ingensinde døe, den har Forjættelse paa Evighed og Historiens fra Trældom forløste Genius skal med Velsignelse overantvorde dens Minde til sildigste Slægter.

Clio beat; — Clio nomen dat; — Clio vetat mori.

Saare faa ere unægtelig de Steder paa min Fødeø, — Fyen, — der i archæologisk Mærkværdighed kunne maale sig med Odense og dens nærmeste Omegn; thi foruden de Oldtids Minder, selve Byen gjemmer i sit Skjød, indslutter ogsaa dens nærmeste Omegn Steder af saa umiskjendelig en Interesse, som Odins — sin Navners — Grav [1]),

[1]) See min Afh. om samme i Antiquariske Annalers 2det Binds 2det Hæfte.

Thors hellige Lund [1]), Palnatokes Høi [2]) og endelig den Kongeborgs Ruiner, hvis Minde efterfølgende Blade indvies.

Ikke mindre mærkværdig tør derhos Egnen kaldes i geologisk Henseende, som den er det sandfærdigste Vidne om Tidens og med den Tingenes Omskiftelighed paa vor Klode; thi hvad som nu, — især paa Byens nordre Side, — hæver sig som Banker og Høie paa Marken, var i fordum Tid kun Øer og Holme i Havet og hvad som nu er Agerland og Eng, var den Tid tildækket af Nordhavets Bølger; indtil endelig — som Digteren synger:

— — — „Sekler af Aar
„alvældig udstrøed til grøesrige Enge
„de fraadende Bølger; og sorgløse Faar
„nu græsse i Kløver, hvor Snækkerne længe
„stolt pløied det vilde, det stormende Hav. [3])"

[1]) Nu fast Land, men den Tid en Holm i Næsbyehoveds See og omtales endnu i Dipl. af 1244 som saadan under Navn af Silva Thorslund dicta apud Othenas.

[2]) See min Afh. om samme i Ant. Annalers 2det Binds 1ste Hæfte.

[3]) Primons Tanker paa Ruinerne af Næsbyehoveds Slot i Minerva 1789 B. 3 p. 387.

Nordhavet strakte sig nemlig i hin Tidsalder gjennem Odense Fjord og den Vig af samme, som nu kaldes Stigestrand, forbie de saakaldte Klusegaarde ind over den Dal, Møllerbækken nu gjennemskjærer, og tilstødende Enge norden for Møllerens Hauge og stod saaledes paa denne Vei i Forening med Næsbyehovedes Søe, der ogsaa — som Følge heraf — i hin Tidsalder havde en langt betydeligere Udstrækning end nu omstunder og derhos ikke blot, — som vedfoiede Chart udviser, — gjorde Slotsholmen, Thorslund og Brasenholmene til Øer, i det den før Kanalens Anlæg strakte sig over alt det som Eng paa Chartet betegnede Jordsmon, men naaede endvidere heelt op til Næsbye, ja! maaskee endog langs Aaeløbet ovenfor samme; dernæst med en anden Arm mod Nordøst over den paa Slotsbankens nordvestre Side beliggende Eng, saaledes som vedfoiede Kobberstik udviser; mere sydlig — dog ogsaa mod Nordøst — med en tredie Arm over den saakaldte Søemose, hvor endnu for 30 Aar siden saavel Steenankre, som heele Skibsfnækker ere opgravede af Engen [1]); dernæst med en fjerde Arm ned imod Odense Bye over Sortebrødre Løkke, som den Tid lige til Pjentedam østen for

[1]) En haandskreven Efterretning af sal. Klokker Kisbye.

Byen ſtod under Vand, og endelig med en femte Arm ned over Roes Kilde eller Dam tværs over Heden til Dalum-Marker og Odenſe Aae [1]), hvilken ſidſte i hine Dage ogſaa var ſtørre end nu og derhos for den Tids Skibe ſeilbar, hvilket de flade og brede Enge paa begge dens Brædder, ſaavel ſom Navnet Kalveaae og ſammes Anledning [2]) nokſom udviſe.

Ønſker man endnu i vore Dage en ſandfelig og indlyſende Foreſtilling om denne Havets og Søens forrige Udſtrækning, da gjennemvandre man diſſe Egne paa en heed Sommeraften, naar Engene dunſte eller, — ſom den fynſke Bonde ſiger, — Maëne ryge, da vil man endnu ret tydeligt ſee Egnens Banker og Høie ligeſom Øer omflydte af Havet og forekomme ſig ſelv ſom ſeilende i dette Ocean; En Nydelſe, ſom ingen, der opholder ſig i denne minderige Egn og har Sands for Oldtid, burde nægte ſig og hvori jeg ſelv den 11te Auguſt

[1]) En gammel Beretning i Odenſe Adreſſeavis 1772 No. 45.

[2]) I Kong Knud den helliges Tid bar nemlig Odenſe Aae endnu dette Navn (Knytl. S. p. 108. Torfæi H. N. P. 3 p. 401) ſom den formodentlig erholdt efter Kalf Arnæſen fra Norge, ſom under Harald Haardraade der blev ſlagen (Snorro T. 2 p. 117.)

1811 ſleere Timer i Raad med inderlig Glæde haar deeltaget.

Paa ovenanførte Maade dannede ſaaledes den Tid Havet, Søen og Aaen en deltaformig Øe, ſom, fordie den nordiſke Afgud paa ſamme opſlog ſin Boelig, af vore Fædre kaldtes Odins Ey og paa hvis ſydlige Spidſe Byen Odenſe ſiden blev anlagt og efter ſamme optog ſit Navn.

Men nordveſt for Odenſe og hinſides Næsbyehoveds Søe laae allerede ſaare tidlig en ſaakaldet Torp eller Landsbye, ſom formodentlig havde det fordeelagtige Strandfiſkerie at takke for ſin Oprindelſe, og ſom tillige, fordie den — i det mindſte i hine Tider — laae Odenſe nærmeſt, fik Navn af Næſtbye o: Byen nærmeſt [1]); en Benævnelſe, der imidlertid ſiden ved daglig Tale udartede til Næsbye. Fra denne Landsbye udſtrakte ſig mod Sydoſt en betydelig Landodde i Søen, ſom ved Fjordens Indløb til Odenſe endte ſig i en høi og ſkovbevoxet Banke, der i Følge ſin Forbindelſe med Næſtbye opkaldtes efter den og ſaaledes fik Navn af Næſtbyes Hoved [2]) eller — ſom det i daglig Tale hedder — Næsbyhoved.

[1]) Ad modum: Næſtved, Altona o. ſ. v.

[2]) Ad modum: Knuds Hoved, Fyens Hoved o. ſ. v. At derimod Reſens Derivatjon af Næs, ſom han

En mere bequem Plads til en Borgs Anlæg end foromtalte høie, søeomgivne Banke kan, efter hine Tiders Begreb, vel neppe tænkes muelig, hvad enten man saa tager Hensyn til Befæstningskonstens Afmagt, der den Tid udfordrede saa megen Understøttelse af Naturen, eller til Stedets smukke Situation, trygge Havn og vide Udsigt over Stranden eller endelig til dets Beliggenhed ved en ung Passage af Fjorden og derpaa grundede Bequemhed til at afholde fjendtligt Anfald fra Byen. Denne Slotsbankens fra flere Sider i lige Grad indbydende Situation er saaledes i et Land, der ingenlunde er riigt paa samme, tilstrækkelig til at godtgjøre den paa Stedet anlagte Kongeborgs høie Alde; thi uagtet samme som enhver ældgammel Gjenstand skjuler sit Hoved i Fortidens Slør, synes den dog i Ordets egentlige Forstand at have været til fra umindelige Tider, da ingen Historie veed at nævne dens Oprindelse, men alle blot omtale dens Tilværelse og Flor.

oversætter ved Tractus maritimus, Bye o: civitas og Hoved o: caput er urigtig, sees deraf at Næsbye ingenlunde laae paa et Næs eller en Landodde, ligesom ogsaa den almindelige Udtydning, at det nemlig skulde betyde saameget som Næssekongernes Hoved eller Første, aldeles ingen Medhold finder i selve Navnet.

Meere tvivlsom maae man derimod være i Bestemmelsen af dens egentlige Anlægs Periode og Byggherrens Hensigt med samme; thi uagtet dens trygge Havn, dens høie og sikkre Beliggenhed, samt vide Udsigt over Havet saa fortrinligen synes at have indbudet til en Søeroverborgs Anlæggelse paa Stedet, finder man dog ingen af Fortidens Vikinger omtalte der at have bygget og boet; snarere maae vi altsaa formode, at den allerede tidlig har tjent de fyenske Underkonger til Residence, hvilket ogsaa den almindeligste Fortolkning af Navnet, som Næssekongernes Hoved, tilholder og i hvilken Henseende den ogsaa synes at være anlagt Dens vigtigste Kjøbstæd saa nær. Maaskee kan saaledes en Kokilak [1]), en Svend Seiersalig [2]), en Thorer hin stærke [3]), en Hanevard [4]) og andre fleere fra den have behersket det dem underlagte Land; ja! maaskee saae den allerede en Hognes og en Sorles Flaader at kæmpe under sine Muure [5]).

[1]) Suhms Kr. Hist. B. 1 p. 262. B. 2 p. 323, 381. 404-5. B. 3 p. 329 o. s. v.

[2]) l. c. B. 3 p. 317.

[3]) l. c. B. 2 p. 254-55.

[4]) l. c. B. 3 p. 275, 290-92.

[5]) Ol. Trygves. S. T. 2 p. 52. Hedins og Hognes S. p. 3. Suhms Kr. Hist. B. 3 p. 245, 306.

Men i hvilken som helst af disse Gisninger, der end maatte nærme sig Sandheden meest, er det dog endnu paa den anden Side langt mindre Tvivl underkastet, at Venderne omtrent 1143 [1]) ved deres første Besøg i Odense, — hvis den allerede da var til, — nødvendigviis maae have ødelagt samme, saasom den i saa høi en Grad forhindrede deres Indløb til Byen; hvorimod det heller ikke bør nægtes, at netop disse dens Ødelæggere atter vare Aarsag i, at den saa Aar efter som en anden Phønix i fornyet Skikkelse fremstod af sin Aske; thi det hedder om den danske Konge Svend Grathe, at han 1151 anlagde adskillige Kastteller ved de fynske Strande, for at sikkre den fredelige Landboe mod Vendernes jevnlige Røverier [2]); og hvad kan i saa Tilfælde være rimeligere, end at han netop her har anlagt eller paa nye istandsat et saadant, saasom Venderne for saa kort Tid siden

[1]) Atlas T. 6 p. 600 siger 1144; andre 1147; men Hvitfeld i sin Bispekrønike, at Biisp Nicolph saae Odense Byes slemme og grumme Ødelæggelse af de Vender og Byens ynkelige Ildebrand og lader ham derhos døe 1143, skjøndt Pontoppidan i sine Annal. eccles. T. 1 p. 311 lader ham leve til 1163.

[2]) Saxo p. 259. Hvitfeld T. 1 p. 104. Suhms D. H. B. 6 p. 94-95.

havde hjemsøgt og ødelagt Odense Bye og Indløbet til samme ved en slig Borgs Anlæggelse paa det fuldkommeste fra denne Side kunde beskyttes. Da fremdeles dette Kastel ikke nævnes blandt de fleere af Svend Grathe anlagte Befæstninger, som siden af Venderne blev ødelagte [1]), giver dette mig endvidere Anledning til at formode, at disse Søerøvere ved deres næste Besøg i Odense [2]), som de fleeste henføre til 1152 [3]), ikke have fundet det raadeligt at vælge samme Cours, som forrige Gang, til Byen, men derimod snarere ere anløbne Odense den Tid seilbare Aae og paa denne Maade have opnaaet deres Hensigt, uden af det nys anlagte Kastell at foruroliges; og var det saaledes i den Hensigt, hvis mueligt ogsaa at spærre dem denne Passage, at et liggende Kastell siden paa det saakaldte Nonnebjerg ved den modsatte Side af Byen blev anlagt [4]).

[1]) Saxo l. c.

[2]) Hvitfeld p. 104.

[3]) Atlas T. 6 p. 600. Nærnaes fyenske Geistlighedes Historie B. 1 p. 582. Pontoppidan derimod l. c. til 1150. Atlas T. 3 p. 433 til 1151 og Suhm B. 6 p. 233 til 1157.

[4]) En gammel Beretning i Odense Adreff. Contoirs Efteretn. 1775 No. 30.

At forresten Næsbyehoveds Slot virkelig ikke ved dette Vendernes sidste Besøg blev lagt øde, kan ogsaa deraf skjønnes, at det unægtelig var paa denne Borg Svend Grathe 1154 forsamlede sine Magnater for paa nye at forpligte dem til Troeskab, forinden Krigen med hans Medbeilere Knud og Waldemar begyndte; thi Saxo siger os udtrykkelig, at dette skeete paa et kongeligt Slot ikke i, men ved Byen (in Regia apud Othenas [1]) og det var saaledes ogsaa denne Kongeborgs Sale, der vare Vidne til Kongens høimodige Opførsel mod den stolte Suno Ebbesen, der af Egennytte glemte, hvad enhver Dannemand skylder sin Konge [2]).

Hvorvidt derimod Kong Waldemar den første ved den Kongeboelig, han i sine 1180 St. Knuds Kirke og Kloster i Odense tildeelte Privilegier kalder: Propria nostra curia Othiniensis [3]), meener Næsbyehoveds Slot eller sin Kongsgaard i Odense, lader sig umueligt nøie bestemme; — dog skulde jeg af Udtrykket: curia snarest formode det sidste.

[1]) Saxo p. 269.

[2]) l. c. p. 269-70.

[3]) Stephanii proleg. in not. ad Saxon. p. 16.

Men endskiøndt Historien siden i lang Tid ikke omtaler dette vort Slot, maae man dog af den Omstændighed, at Kong Erik Glipping 1279 bortskjænkede sin Kongsgaard i Odense til et Graabrødre Kloster [1]), med et Slags Sandsynlighed kunne slutte, at de danske Konger — efter denne Tid — ved deres Ophold i Odense ikke have residered der, men paa Næsbyehoved. Thi af Waldemar den andens Jordebog, som ikke nævner dette Slot, at ville slutte, at det endnu den Tid ikke havde været til, var ligesaa overilet, som urigtigt, da det den Tid enten kan have været i fremmed Eie eller baaret et andet Navn, saasom Jordebogen nævner flere fyenske Slotte, hverken Langebek eller Suhm vidste at anvise deres Plads i Landet. — Det kunde saaledes for Exempel, — for her at antage det første, — den Tid Jordebogen, som blot indeholder kongelige Domainer, blev skrevet, altsaa mellem Aarene 1231 og 1254, have tilhørt Hertug Abel, ja! maaskee endogsaa i den 1247 mellem ham og Kong Erik Plougpenning udbrudte Borgerkrig være blevet øde [2]); og dette været Aarsagen til Historiens seenere Tavshed om samme.

[1]) Suhm B. 10 p. 791.

[2]) Hvitfeld p. 216.

Imidlertid er det af Historien bekjendt, at Kong Erik Menved 1317 paa trende Aar pantsatte heele Fyen til Grev Gert og Grev Henneke af Holsteen [1]); at dernæst Kong Christopher den anden 1320 overdrog Grev Johan af Holsteen Fyen til et evigt og arveligt Lehn [2]) og at endelig samme Konge 1330 pantsatte Landet til Grev Gert af Holsteen paa Vilkaar at understøtte ham i hans tabte Landes Gjenerobring; til hvilken Ende Hinsgavl med det halve af Landet strax blev Greven indrømmet, hvilket han ogsaa allerede i næste Aar synes at have bortforlehnet til Henneken v. Hummersbüttel, saasom denne Mand 1331 reverserer sig at have modtaget samme paa Regnskab af Greven [3]); Nyeborg derimod med den øvrige halve Deel af Øen skulde — i Følge Pantebrevet — først, naar Vilkaaret var opfyldt, Greven overleveres [4]); hvilket imidlertid ogsaa kort efter maae være skeet, eftersom Greven 1332 bevidner, at Kong Erik og Kong Christopher at have modtaget Nordjylland og Fyen med alle dets Slotte og Be-

[1]) Hvitfeld p. 402.

[2]) Orig. Diplom i Geh. Archivet.

[3]) Orig. Dipl. i Geh. Arch.

[4]) Hvitfeld p. 451.

sætninger, samt Kirker og geistlige Lehn i Pant for 100000 Mark Sølv i kölnisk Vægt. Ved denne Leilighed kom altsaa ogsaa Næsbyehoved i de holsteenske Grevers Vold, som igjen synes at have bortforlehnet Slottet til en vis Henrik Pedersen, eftersom denne Mand i et Brev af 1337, hvori han erkjender sig at være Adelsmanden Ole Pedersen af Nydorp 20 Mark skyldig, kalder sig selv Henrick Pæderssøn de Næsbyhovet [1]).

Imidlertid maae Landet kort efter igjen af Kongen være blevet indløst, thi 1340 satte Kong Waldemar den fjerde atter Fyen med alle dets Slotte og Tilliggelser i Pant til de holsteenske Grever Henrich og Claus for 41000 Mark Sølv [2]); og disse satte, i Følge Bircherods Beretning, en velfortjent Mand Herman de Jura [3]) til Lehnsmand paa Næsbyehoved [4]); men 1348 indløste Kong Waldemar atter Nyeborg med den til samme henhørende Halvdeel af Landet [5]), hvortil ogsaa

[1]) Orig. Diplom i Geh. Arch.

[2]) Hvitfeld p. 473, 478.

[3]) som omtales hos Hvitfeld p. 452.

[4]) skjøndt Beretningen i Odense Adresse Cont. Est. først i Aarene 1349–50 lade ham der være Lehnsmand.

[5]) Hvitfeld p. 497.

Ødense og med den Næsbyehoved henhørte. Endvidere sees det af et Byetingsvidne fra 1432 at det ogsaa var denne Konge, der lod støve og dæmme Næsbyehovedes Søe, hvorved denne formodentlig først blev inddiget fra Havet og saaledes først fra en Havbugt til en Landsøe forvandlet; i det Kongen nemlig paa det smaleste Sted af Havets Indløb i samme lod anlægge en stær og mægtig Dæmning mellem Kohaugen og Klinset; og bliver det derved tillige et Spørgsmaal, om sidstnævnte Sted ikke snarere deraf har Navn (efter Munkenes claudo og clusum) end efter nogen seenere der paa Stedet boesat Eremit (det tydske Klausner og Klause). Formodentlig blev ogsaa ved denne Leilighed Næsbyehovedes Vandmølle første Gang anlagt [1]); thi det hedder om Kong Waldemar [2]), at han anlagde mange Vandmøller i Landet og [3]) at han 1356 udstædede Befalinger Landets Tarv og Bedste angaaende, især med Hensyn til de Møller, han nyligen havde bygget og dæmmet, at deres Vand ikke unyttelig skulde løbe til

[1]) Som imidlertid den Tid ikke laae paa samme Sted som nu, men i det hosliggende Næsbye, i den nu Rasmus Poulsen tilhørende Gaard.

[2]) Hvitfeld p. 514.

[3]) Hvitfeld p. 511.

Strande, til hvilken Ende han mangesteds med stor Bekostning havde ladet Vandet opdæmme til Søer, at det ikke mod Vinters Tide skulde udbryde af samme.

Ogsaa Kong Waldemars Datter, den store Margrete, skal ofte og længe have opholdt sig paa Næsbyehoved og mange tilskrive endogsaa dette hendes Ophold fleere velgjørende Indretninger i Egnen, dem jeg siden under Dronning Christine nærmere skal omtale. Forresten veed man ogsaa af en Qvittantz fra Benedict v. Allevelde, dateret Colding 1389, at denne Dronning i Begyndelsen af sin Regjering havde pantsat Næsbyehoveds Slot for 9000 Mark lybsk, dem hun i ovennævnte Aar betalte [1]); ligesom man ogsaa af et andet Dokument fra 1421 erfarer, at hun havde anmodet Biskop Peder af Roeskilde at laane Kong Erik 10000 Gylden paa Næsbyehoved, og, da Bispen undskyldte sig ikke at kunne undvære samme, selv af sit eget havde lagt 4000 Gylden dertil, saa at Kongen med Bispen nu, — som det hedder, — havde 4000 Gylden i bemældte Slot [2]). I hendes Tid maae endelig ogsaa Hennicke Olufsen have været Lehnsmand paa Næsbyehoved, eftersom han levede paa forommævnte Tid og er

[1]) Orig. Dipl. af Geh Arch

[2]) Orig. Dipl. af Geh. Arch.

den første Lehnsmand, som efter Herman de Juras Død findes omtalt paa Slottet.

1402 var dernæst Ridderen Biørn Olufsen (Bero Olufsen miles) Høvidsmand paa samme og kaldes som saadan Præfectus Nesboiticus de Biörnorum Familia. Denne Mand blev — i Følge Bircherods Beretning, — ligesom alle hans Eftermænd i Embedet indtil Reformationen, — tillige beskikket til kongelig Opsynsmand paa St. Hans Kloster i Odense (præfectus monasterii Johannæi); imidlertid var det ikke som saadan at han var Amtmand i Lehnet, men dette var han som Embedsmand paa Næsbyehoved, hvorfor ogsaa heele Lehnet, — som omfattede Skam- Lunde- Aasum- og Odense-Herred, Lumby og Munkebo Birk, samt Den Ebeløe, — den Tid bar Slottets Navn.

Kong Erik af Pommern overlod dernæst sin Dronning Philippa dette Slot, samt andre Lehn i Fyen, og Romerige i Norge til Livgeding; men hun fraſagde sig igjen den 30te Juni 1420 frievilligen disse Eiendomme mod Vederlag i Kronens sjællandske Gods [1]).

1430 nævnes dernæst Otto Smekr eller, som andre kalde ham, Otto Smeg som Høvids-

[1]) Hvitfeld p. 679.

mand paa Næsbyehoved; men 1436 overlod Kong Erik af Pommern Hertug Bugislau, sin Fræn- de, Nyeborg, Hagenskov og Hinsgavl i Fyen [1]) og, som det synes, med dem det heele øvrige Land [2]). Imidlertid maae Gert Bryske til Dallund, som døde 1441, ogsaa have været Høvidsmand eller Lehnsmand paa Næsbyehoved, i det mindste fin- der man en Fuldmagt udstædt af hans Enke El- sebe Henningsdatter 1462, altsaa 21 Aar efter Mandens Død, til Eggert Frille Ridder og Frue Anne Lynge, hendes Søsterdatter, hvorved hun overlader den Andeel hun havde i Næsbyehoved, samt beordrer dem at overantvorde Kongen og Dronningen de Slottet vedkommende Brevskaber, hvorimod hun for sin Deel forbeholder sig Mun- kebye, Eskebjerg og Kjærteminde [3]).

1442 nævnes dernæst Jæpp Rafn som Foget paa Næsbyhovt og 1450 Jens Ma- thessøn som Fouet paa Nesbyhouet [4]); men 1453 nævnes Iver Bryske udtrykkelig som Slottets Høvidsmand og kaldes som saadan Præ-

[1]) Hvitfeld p. 792.

[2]) l. c. p. 822.

[3]) Originalt Diplom i Geh. Arch.

[4]) Orig. Dipl. i Geh. Arch.

fectus Nesboiticus bene meritus de Prædicatoribus Othiniensibus; selv skrev han sig derimod Ivo Bruschius Prætor Fioniæ et eqves auratus.

1455 beklædede dernæst Hans Madsen samme Embede og kaldes ligesom hans Formand: bene meritus de Prædicatoribus Othoniensibus. 1462 var derimod Kong Christian den første selv tilstæde paa Slottet og udstædede derfra et Brev, dateret in castro nostro Nesbyhoffvit. Derefter maae imidlertid Slottet være blevet den kongelige Prinds Johannes overladt til Indtægt, thi 1476 finder man ham at have udstædt en Quittantz til Slottets daværende Høvidsmand Claus Brysche til Flintholm, — som allerede 1475 i et Dokument kaldes Høvidsmand til Næsbyehoved, — for oppebaaren Landhjelp af Lehnet, hvoraf ham samme Tid godtgjordes de 250 Mark Lybsk Prindsens Fader var ham skyldig; ligesom ogsaa Kong Christian den første endnu i et Brev af 1480 kalder Slottets daværende Høvidsmand Niels Mogensen vor kjære Søns Embedsmand og Foged paa Nesbyhoffvit [1]). Endelig skal Slottet endnu i samme Aar, — i Følge Resens Beretning, — være blevet pantsat til en vis Nicolaus Mag-

[1]) Canrell. Regist. No. 4 fol. 423.

nus; ligesom — i Følge Bircherods Beretning — 1484 tilligemed Kjærteminde være pantsat til Biskop Peder i Roeskilde [1]), men maae i saa Tilfælde kort efter være blevet indløst igjen, thi endnu i samme Aar udstædede Kong Hans adskillige Breve paa Næsbyehoved, saasom die ascensionis domini Nyeborg Byes Privilegier, dominica infra octavas ascensionis Sagefalds Privilegium for Peder Brokkenhuus [2]), o. s. f. v., ligesom han ogsaa samme Aar belehnede Ridderen Bent Bilde, — der ogsaa allerede i et Dokument af dette Aar, hvorved han overlader hæderlig og velbyrdig Mand Mester H. Urne, Provst i Odense, 2 sine Gaarde liggende i Torup i Frangde, nu Allerup Sogn, kalder sig selv Høvidsmand paa Næsbyehoved, — med dette sit og Kronens Slot i Fyen imod en aarlig Afgift af 900 Mark, som i to Terminer til Kongen skulde betales. 1488 paadømte han dernæst sammesteds en Sag mellem Knudsbrødrene og Kanikerne i

[1]) Skjøndt Pontoppidan i sine Annaler T. 2 p. 415 siger, at Olaus Martini i dette Aar var Biskop i Roeskilde, og det Heele i Følge det foregaaende, synes at være en Forvexling med en Begivenhed i Dronning Margretes Tid og altsaa at burde henføres til 1384.

[2]) Danske Selskabs Tilvæxt No. 105 p. 197.

Odense om Rettigheden til St. Knuds Kloſter [1]) og 1493 holdt han atter der et Møde, ſamt daterede forſkjellige Breve fra dette ſit Slot [2]), ſom han fortrinligen yndede og jevnligen udvalgte til ſit Ophold.

Den Tid var Slottet desaarſag ogſaa i ſin høieſte Anſeelſe og Flor, det er derfor her det bequemmeſte Sted til noget nøiere at beſkrive ſamme, ſaaledes ſom det var i ſine Velmagtsdage. Paa den høie, ſøeomgivne i det foregaaende omtalte Banke, ſom af foranførte Grund bar Navn af Næsbyehoved, var igjen ved Konſt opkaſtet en firkantet Jordforhøining, ſom endnu rager 16 Alen over Bankens høieſte Flade og formodentlig endnu var eengang ſaa høi, forinden Slotsbankens projekterede Sløiſning omtrent 1770 tog ſin Begyndelſe [3]); et Arbeide, der imidlertid formedelſt dets Vidtløftighed ikke gand-

[1]) Holbergs Danmarks Hiſtorie B. 1 p. 768.

[2]) Saaledes f. Ex. foruden flere et ſom var udſtedt Løverdagen efter vor Herres Himmelfarts Dag, hvorved Barckord Rantzau tillades at paatage ſig Værgemaalet for Frue Benedictes Børn. (Danſke Selſkabs Tilvæxt p. 250 No. 25)

[3]) Den var ſaaledes endnu kort forinden ſaa ſteil, at en Dragon, ſom omtrent for 50 Aar ſiden paa

ſke kunde fuldføres. Midt paa denne Slotsbanke, ſom nu har et Flademaal af 7310 Qvadrat-Alen, — nemlig 90 Alen i Sydoſt, 80 Alen i Nordveſt og 86 Alen i begge dens andre Sider, — var ſelve Slottet bygget i gammel gothiſk Smag, men, ſaavidt endnu paa Stedet ſelv kan ſkjønnes, af et ſaare indſkrænket Omfang, iſær hvad den indre Slotsgaard angik; en Omſtændighed, der ikke lidet beſtyrker Gisningen om dets høie, ærværdige Alde. Det var derhos til en vis Høide opført af tilhugne Kampeſteene, men forreſten af Muurſteen paa 10 Tommers Længde, 5 Tommers Bredde og 3 Tommers Tykkelſe. Taget par dernæſt tegl-hængt og jeg opbevarer endnu, ſom Reliqvier, tvende af dets Tagſteene. der efter deres ſtærke Krumning at ſlutte have ſiddet paa en af de høieſte Taarnſpidſer, og ſom ogſaa med Henſyn til deres Struktur ere mærkværdige, i det de ſaavel indvendig have en Knub til at hæfte paa Lægterne, ſom udvendig en anden til at underſtøtte deres Overligger med. Slottet beſtod i øvrigt af 2 Etager, havde fire Fløie og et høit Taarn i hver af ſammes Hjørner. Porten var anbragt midt

Pindſedag forneiede ſig derude, ſtyrtede ved at ville klattre ned ad den ſydlige Side ſaa voldſomt, at han brækkede Halſen og døde paa Stedet.

paa den sydøstlige Fløi, som vendte ud imod Odense og jeg eier endnu en fem Qvarteer lang og elleve Tommer bred Muursteen, som meenes at have siddet et Sted i Slotsbygningen, muligt over foromtalte Port, og som i Basrelief forestiller en Dronning paa Knæ for en Konge med fleere Personer af begges tilstædeværende Følge. Slottets nærmeste Omgivning var dernæst en Allee af to Rader Træer — i Følge Sagnet — Gran eller Fyrr; uden om disse stod formodentlig paa Slotsgravens Bræde en med Skydehuller forsynet Ringmuur, som endnu paa Odense Grundtegning af 1593 er at see, og neden om samme aabnede sig endelig den dybe, vandfyldte Slotsgrav, som oven i har en Bredde af 32 og nederst af 5 Alen og derhos endnu en Dybde af 14 Alen fra Jordens og 30 Alen fra Slotsbankens Overflade; men maae naturligviis endnu tilforn have været langt dybere end nuomstunder, forinden den omtalte Sløifning nemlig, det jevnlige Jordskrid, det aarlige Løvfald og fleere lignende Omstændigheder tildeels fyldte og tildeels fladgjorde samme. Uden om denne Slotsgrav, over hvis sydøstlige Arm den Tid en Vindebro førte, hvis Grundpæle endnu for faa Aar siden vare tilsyne omtrent 30 Alen fra Slotsbankens østlige Hjørne, var atter en bred, men lavere Jordvold opkastet eller rettere planeret og afskaa-

ret, som paa den sydvestre og nordvestre Side umiddelbar, men paa de tvende andre Sider ikkun middelbar begrændsedes af Næsbyehovedes Søe, der endnu efter at Stranden længst havde trukket sig tilbage fra samme, omgav Slottet paa alle fire Sider, saaledes som vedfoiede Kobberstik udviser, og derved end meere tjente til Slottets Befæstning. Det Stykke Land, som saaledes laae mellem denne Udenvold og Søen, var paa den nordvestre Side mod Syden indrettet til Abildgaard eller Frugthauge og imod Norden til en Hummelhauge for Slottet; Navne, disse Jordstykker endnu i Begyndelsen af det forrige Aarhundrede bar, medens derimod nu saavel disse, som Slotsbanken og omgivende Skov under eet kaldes Slotshaugen. Hinsides Søen laae dernæst de øvrige til Slottet henhørende Bygninger, saasom: nærmest mod Nordost paa Søens vestlige Brædde Smedens, Kokkens, Fiskerens og andre Slotsofficianteres Vaaninger, der endnu bære Navn af deres forrige Bestemmelser; Ladegaarden laae derimod længere ude paa en af Søen omflydt og af Skov omgivet Banke i den saakaldte gamle Ladegaards Mark; i Nordvest laae dernæst Kapellet paa den saakaldte Veirmøllebakke, hvor man ogsaa i Jorden har fundet Menneskebeen og Skeletter, samt en Kirkenøgle, der ansees at have tilhørt samme;

ligesom endelig Slottets Vandmølle i en Dal bag Kapellet var anlagt.

Og nu endelig Udsigten over al denne Herlighed, hvor fortryllende skjøn maae den ikke forblive fra den høiliggende Kongeborgs Sahle og Gemakker have aabnet sig for Øiet, forinden Træernes Toppe forcengede den vide Synskreds og beskrænkede det speidende Øie; de svære Træestammer, som nu omgive Voldstedet, vare den Tid neppe til som Krat og skjendt maaskee mange iblandt dem seenere vare Vidne til Borgens Fald, saae denne dem dog tilhobe fremspire af Jorden. Den Tid laae desaarsag den yndige Egn i heele sin Fylde udbredt for det speidende Øie.

Mod Sydost fremstreg saaledes af den speilklare Sø fleere skovbevoxne Øer og Holme i yndige Grupper; mere i Baggrunden hævede den gamle Odins Stad sine kneisende Taarne og gothiske Gavle og langs med Søens sidklædte Bræd slyngede den færdselsrige Kongevei sig gjennem Forgrundens yndige Egne. Mod Nordost hengled dernæst Øiet over Slottets Frugt- og Hummel-Hauge, Veien, som bøiede sig langs med sammes Hegn over Dæmningen til Ladegaarden, den nordostlige Arm af den fiskerige Sø og de paa hin Side sammie adspredte Bygninger og skyggefulde Skove. Mod Nordvest mødte Øiet

den nordoſtlige langs Sloksbankens Fod hengli-
bende Arm af Søen, den høie Dæmning, ſom ad-
ſkilte Hav og Søe fra hinanden, og hinſides denne
Havet og de paa ſammes Bølger vrimlende Skibe.
Mod Sydvest endelig den ſtore faſt uoverſkuelige
Hovedſøe med ſine mange ſkovklædte Holme og
Øer, fleere forſkjellige Eng og Mark gjennem-
ſkærende Bække og — Søen nærmere — Kapellet,
Møllen og det eensomme Fiſkerleie. Kort — den
heele Synskreds var en maleriſk Blanding af Byer,
Gaarde, Søer, Holme, Kornmarker og Skove
gjennemſkaarne af frugtbare Enge, klare Bække
og færdſelsrige Veie, paa hvilke det aldrig trættede
Øie med inderlig Velbehag hvilte. Hvad Under
altſaa, at denne tillokkende Beliggenhed kunne for-
fryde Kong Hans og fængsle ham til denne ynde-
rige Boelig, hvor han ſaa ofte og ſaa gjerne op-
holdt ſig [1]) og ſom han i ſaa høi en Grad fore-
trak for ſine øvrige Slotte, at den endogſaa deraf
til en Tid — i Følge Sagnet — efter ham kald-
tes Hans-Borgen.

Ogſaa hans Enkedronning Chriſtine op-
holdt ſig i fleere Aar efter hans Død paa dette
hende til Livgedinge indrømmede Slot, indtil det

[1]) Vitruvius dan. T. 2 p. 217. Theatrum Daniæ
p. 158. Atlas dan. T. 3 p. 451.

af hende i Odense anlagte Clarœ Kloster omsider blev færdigt [1]). Formodentlig er det altsaa om hende, Kong Christian den andens Kantzler 1513 skriver, at hans Frues Naade blev indtil Sanct Mortens Dag nœstkommende over et Aar — foruden fleere andre — ogsaa tilstaaet Nœsbyehoveds Lehn [2]). Under dette sit Ophold skal i ovrigt Dronning Christine især have gjort sig fortjent af Egnen ved end ydermere at inddœmme Nœsbyehoveds Søe paa dens østlige Side, i det hun nemlig anlagte en opdœmmet Vei fra Odense af gjennem Moradserne langs Søens østlige og nordlige Brœdder indtil den af Kong Waldemar an-

[1]) Hvitfeld p 1099, hvilket har foranlediget Wadskiær til i sin poetiske Skueplads p. 157 at synge:

Vort gamle Odensee, den Afgud Odins Minde,
som Kœiser Otto faaer at lade denne Bye,
lod Enkedronningen Christine fordum finde
paa sit forœldet Slot bestandig Lœ og Ly.

og har han deri feilet, thi endskjendt Nœsbyehoved vel i fordums Tid kan have baaret Navn af Odense Slot (Saxos regia apud Othenas) forinden der i Byen selv noget Slot var anlagt, saa sees det dog tydeligt af det følgende, at Wadskiær virkelig har meent selve Odense Slot, siden han ogsaa lader Kong Frederik den fjerde døe paa samme.

[2]) Sandvigs Saml. til den danske Historie B. 2 H. 1 p. 104.

lagte Dæmning ved Kluset og derfra videre ind gjennem selve Landet. Denne Vei kaldtes efter sin Beskaffenhed: Jordbroen [1]), hvilket Navn endnu den Odense nærmeststliggende Deel af samme bærer, medens derimod en stor Deel af sammes videre Strækning ved Kanalens seenere Anlæg blev optaget og sløifet. Paa denne Vei lod Dronningen tillige anlægge en Brye ved Søens nordlige Hjørne, hvor samme den Tid havde sit Afløb, og kaldtes samme ogsaa efter hende: Dronningbroen, indtil endelig ogsaa den ved Kanalens Anlæg blev optaget og aflagt [2]). Denne Veis Anlæggelse var unægtelig en stor Velgjerning for

1) Efter den var det altsaa formodentlig at Tolderlunds Skov i et Dokument af 1557 kaldes Jordbroernes Skov, om hvilken den Tid Prioren i St. Knuds Kloster C. Poulsen førte Trætte med Lehnsmanden paa Næsbyehoved, i hvis Lehn den laae.

2) Andre — blandt dem ogsaa Hr. C. Iversen, som til Erindring om sidstnævnte Broe har opreist en Mindetavle paa det Sted i sin smukke Hauge ved Kanalen, hvor den forhen havde ligget, — tilskrive Dronning Margrethe forommældte Anlæg; hvorimod jeg for min Deel hellere har villet følge andres Angivelse, som nemlig tilskrive Dronning Christine samme, saasom der paa den hosfoiede gamle Tegning af Borgen ikke findes mindste

Landets nordvestlige Beboere, da Indvaanerne paa Sletten stedse før den Tid, naar de skulde til Odense, nødsagedes at kjøre om ad Allese, derfra over den af Alleseerne saakaldte Refsgyde og det af Brobyerne saakaldte Sandvaad, over Brobye Marker, Stadvaad, Korup og Villestofte [1]), alsaa vesten om selve Søen; en Vei, hvoraf endnu paa fleere Steder, især paa Allese og Brobye Marker, sees dybe Hulveie og kjendelige Spoer; i Stedet for de nu paa den kortere Vei kom østen om Søen. Desforuden skal denne Dronning ogsaa have givet et Fruentimmer, som stod i stor Naade hos hende, Tilladelse til at anlægge en Vandmølle norden for Næsbyehoveds Søe, hvor ogsaa samme endnu er beliggende, og til den Ende have tilladt hende at opføre en Dæmning tværs over Søen ved det saakaldte Fuglesangs Huus, hvorved den Arm af Næsbyehoveds Søe, som

Spor dertil, ligesaalidet som jeg nogensteds før i Diplomer af 1558 har fundet Jordbroen nævnet, i hvilket næstnævnte Aar Kongen derimod befaler, at saavel Jordbroen som Broen ved Kluset paa nye skulde sættes i Stand og udbedres.

1) Og blot naar Vandet stod meget lavt i Søe og Aae kunde man paa en opdæmmet Vei, som endnu kaldes Vasen, kjøre neden om Brobye Kirke og saaledes forkorte sin Vei.

gik nordvest om Slotsbanken, — afskaaren fra den øvrige Sø og sammes Tilløb, — lidt efter lidt udtørredes, hvorimod Søen ved denne Dæmning i Nordvest mod Næsbye til opstæmmedes saa høit, at Vandet stod op over Hjulene i den forhen i omskrevne Landsbye anlagte Mølle, der altsaa, som en Følge heraf, lidt efter lidt blev afslagt og øde.

I øvrigt betroede Dronning Christine Otto Porsfeld Opsigten over Næsbyehovedes Slot. Denne Mand havde alt forud i samme Egenskab tjent hendes afdøde Gemahl og kaldes allerede 1499 kongelig Høvidsmand paa Slottet, Capitaneus Castri Nesbyhovet [1]); hvorimod han under Christine blot kaldes Dronningens Hovmester eller som i et Diplom af 1516: vor naadige Frues Husfoged paa Nesbyhoved. Han blev 1514 ihjelslaget i Odense af Biskop Beldenaks Folk og det, som man paastod, paa Biskopens udtrykkelige Befaling; Dronningen klagede til sin Søn Kong Christian den anden og da denne Konge gjerne

[1]) I et Landstingsvidne nemlig om Landsdommer Jørgen Urnes Beskyldninger mod Præsten i Skællerup Hr. Clement, som i hans Skov havde hugget og bortpløiet af hans Jord, hvilket Porsfeld til Vitterlighed underskriver og ved samme Leilighed kalder sig armiger d: Væbner.

greb en saa passende Leilighed til at ydmyge Bispen, blev denne, — al sin Protestation uagtet, ikke at kunne være ansvarlig for sine Folks Forbrydelser, — pludselig 1517 kastet i Fængsel [1]) og, efter at han der i to Aar havde hensiddet, lod Kongen ham omsider 1517 idømme en Mulkt af 8000 Gylden, fradømme Stiftet og Embedet, samt tildømme Afbigt for Kongen og Dronningen og endelig 1522 gjøre Indførsel i hans Gods og Gaarde for den Mandebod han, paa Grund af ovennævnte Dom, saavel var Kongen som den Myrdedes Arvinger skyldig [2]).

Efter Otto Pogsfelds Død tiltraadte Hans von Mellen, som det synes, i hans Sted Slotsfet, i det mindste fik han 1517 Kong Christian den andens Dvittants paa oppebaarne udbytspendinge i nyborgs, nesbyhoffvids og rudtgards, samt thosyndhæ og hindstholms Leen [3]). Dernæst blev Ridderen Peder Ebbesen Høvidsmand paa

1) Hvitfeld p. 1121. Pontop. Annal. T. 2 p. 440-41. S. R. D. T 7 p. 239.

2) Hvitfeld p. 1122 og et i Odense Raadstue Archiv opbevaret Dokument.

3) Gl. Saml. B. 2 H. 2 p 28; imidlertid var han allerede 1518 Embedsmand paa Nyeborg Slot (ibid p. 33).

Næsbyehoved og fik 1521 Kong Christian den andens Qvittantz for 1750 Mark og 10 Skilling danske, som han havde befalt paa Regnskab for den af Hynesgolls, Nesbyhoffds, Vysenberiigs og Rudgordtz Lehne oppebaarne Landhjelp [1]); men 1524 fik denne Mand selv Pantebrev paa Nesbyhoffuits Slott og Lehn med de forskjellige Herreder og Birk, som dertil ligge, nemlig: Skamherret, Lundeherret, Osumherret, Bieryeherret, Onsherret, Lywngby Biirck, Munkeboo bierk oc Ebleww, dog at Kongens og Kronens Øg skulle der blive gaugendes, som de gjorde udi Dronning Christines Tid [2]). Endelig fik Peder Ebbesen ogsaa 1528 Birkebreff for Lehnet o: Privilegium, at Bønderne i hans Lehn skulde have frie Birk ligesom andre Kronens Birke [3]); hvilket Brev til Bestemmelse af Birkets nøiere Grændser herved ordlydende indføres: „Vi „Frederik den første o. s. v. biude och befale, att „wore Underſaatte bønder och Almue vdi Nesby„hoffwitz Leen skulle haffue frii Biircke, att haffue, „nyde, brughe och beholde, ſuaſom andre wore „Underſaatte haffue, nyde och brughe vdi andre

[1]) Sandvigs Saml. til d. d. Hist. B. 2 H. 2 p. 46.

[2]) Cancellie-Regiſtr. No. 3 fol. 118.

[3]) Cancellie-Regiſtr. No 3 fol. 123.

„wore och Kronens Byrcke her vdi Riget och ſkall
„hereſſter till enig tiid were och bliffue wort och
„Kronens frii Byrck inden alle Marckeſkell, ſom
„her effter ſchreffuit ſtander, Regnendis alt Nes-
„byhoffuitz Slott Marck Skowge och eygendom,
„Nesbye och Nesby Mølle, Kirckendorp, Skow-
„gøbooforpe, Liwngby, Endroppehaffue, Nye-
„ſtedt och Steghe vdinden alle forſchreffne Slotts
„och Bircks rette Marckeſkell, ſom er fyrſt vp att
„Ellmoſe aa och emellom Karoppe, Saa vp att
„Othenſe och Nesbyhoffwitz Marck och emellom
„Biſpens Jordt och Nesbyhowitz Jordt emellom
„Sancte Hanſes Jordt och Kroneus Jordt, emellom
„Nesbyhoffuitz Soe och Sancti Hanß Skowg Aa-
„lycke och rett weſten vp till Taroppelandt, norden
„vp till Brovby aa och till rett Markeſkell emellom
„Broby och Nesby, norden omkring Kirckendorp
„emellom Awnſegrundt och Kirchendrup grundt,
„emellom Skowgeboo och Alnße, veſten vp emel-
„lom Bellinge Marck och Thorppe Marck, emellom
„Thorppe Marck och Lwnde Marck och ſaa fraa
„Lwnde Marck och neder aff Aaen och vd i Stran-
„den, Saa att hvad bøde ſom falder ther vdinden
„forſchreffne Marckeſkell, thet ſkall rettis och bødes
„ther paa Byrcketinget vdi forſchreffne Birck och
wille wii och ſamme Byrck hereſſter ſkal kaldis Nes-
„byhoffwitz Byrck, ſom tilforne haffuer werit kaldet

„Liwnge Byrck. Dat. Gottorp feria ſexta poſt 3 „regum An. MDXXVIII.“

Siden opholdt Kong Frederik den første ſig ogſaa jevnlig paa Næsbyehoved; ſaaledes ſee vi ham blandt andet 1530 udſtæde adſkillige Stævninger paa Herringe angaaende Sager, han Fredagen efter St. Laurentii Dag vilde ſige Dom i paa Næsbyehoved; ligeſom han ogſaa 1531 Fredagen næſt efter Pauli og Petri Apostolorum Dag udſtædede et Brev, dateret fra Nesbyhoffuit [1]) og endelig 1532 ſtadfæſtede han paa ſamme Slot et af Prioren i St. Hans Kloſter til Kloſterbroderen Hans Lauritſen udſtædt Livsbrev paa Hoffby Kirke.

I øvrigt ſuccederedes Otto Porſfeld i Høvidsmands Poſten paa Slottet af Eiler Bryſke til Dallund, ſom døde 1529; og 1531 var Niels Jepſen eller, — ſom han i nogle Breve kaldes, — Niels Jpſon Lehnsmand paa Slottet og fik 1532 [2]) Forlehnings-Terminen paa 10 Aar forlænget [3]); men næſte Aar maae den katholſke Geiſtlighed have frataget ham dette Lehn, hvis

[1]) Cancellie-Regiſtr. No. 3 fol. 93. b.

[2]) Altſaa døde han ikke, — ſom Atlas T. 3 p 450 ſiger, — 1531.

[3]) Cancellie-Regiſtr. No. 3 fol 169.

han ellers ikke selv forinden afgik ved Døden; thi 1533 findes Rigets geistlige Magnater efter Kong Frederik den førstes Død at have indrømmet den otteaarige Prinds Johannes, for hvem de ved Kongevalget interesserede sig, saavel Nyeborgs som Næsbyehoveds Lehn [1]).

I den derpaa fulgte Grevefeide slog endelig Slottets sidste Time; thi efterat vilde Borgerhobe fra Svendborg og Odense 1534 havde ødelagt Bispegaarden i sidstnævnte Bye, ledede deres Had mod Landets Geistlighed dem ogsaa til Næsbyehoveds Slot, fordie Biskoppen Knud Gyldenstierne enten did havde taget sin Tilflugt [2]) eller ogsaa fordie Landets Geistlighed havde som sin Eiendom indrømmet det til en Borgeren og Almuesmanden forhadt Prætendent til Thronen. En Pige, som den Tid tjente paa Slottet, skal, — i Følge Traditionen, — have forraadet det til Oprørerne ved om Aftenen at sætte Lys i den Side af Slottet, hvor det var svagest besat og lettest at bestorme; og paa den Grund skal det virkelig være bleven beskudt og angrebet fra den saakaldte Ladegaards Banke eller fra den nord-nord-østre Side og formodentlig ved Overrumpling endelig være

[1]) Hvitfeld p. 1401.

[2]) Atlas T. 6 p. 545.

ſjunken for Mængdens og Frihedsſværmeriets Alt ſønderknuſende Vælde. Derfor ſiger ogſaa Atlas [1]) udtrykkelig, at Slottet i Grevens Feide blev ødе; derfor omtale ingen ſeenere Diplomer os ſamme og derfor ſiger ogſaa Erasmus Lætus [2]) om Kong Chriſtian den tredies Reiſe til Odenſe efter Øxnebjergſlaget:

cum venit, inanem
repperit ac versam furiosis civibus arcem
divertitqve alio;

hvilket ogſaa blot om Næsbyehoveds Slot kan forſtaaes, ſaaſom Kongen intet Slot (arx) maaſkee ei engang en Kongsgaard (curia) den Tid havde i Byen. Man foreviſer forreſten ogſaa endnu Stedet paa den forommældte Ladegaards Banke, hvorfra Slottet den Tid ſkal være blevet beſkudt; ogſaa findes paa ſamme Mark fleere tydelige Spoer til Batterier og en dyb Grøft eller Huulvei, ſom gjennemſkærer Tollerlundsſkoven, meenes at have været fjendtlige Løbegrave mod Slottet; ligeſom ogſaa Hr. C. Iverſen ikke blot Tid efter anden paa et Par Alens Dybde i ſin Tørvemoſe har fundet mange Slags Heſteſkoe af den forſkjelligſte Dannelſe, dog alle med ſkraae og indadſtaaende Stol-

[1]) T. 6 p. 545-47.

[2]) Rer. danic. libr. p. 229.

ler paa meere end een Tommes Længde, men desuden ogsaa ved Grøftegravning i sin yderste Tollerlunds Lokke 1793 en heel Deel smaae Kanonkugler to til tre Alen dybt i Leergrunden, af hvilke nogle vare æggformige og indvendig hule, men derhos saa opædte af Rust, at de henfaldt til Støv, saasnart man blot tog dem i Haanden [1]). Endelig blev ogsaa ved Kanalgravningen mellem Slottet og Ladegaardsbanken adskillige Sværd, Kugler og andre Krigsredskaber fundne, hvilket man alt tilhobe anseer for Levninger fra hiin forommalte Beleiring i Grevens Feide.

Uagtet dette Slot saaledes gandske gik til Grunde og siden aldrig meere blev opbygt igjen, vedligeholdtes dets Navn dog længe paa Egnen, i det Forlehningen vedblev at føre Slottets Navn, uagtet Lehnsmændene ikke meere boede der, men paa St. Hans Kloster i Odense; og gjordes i deres Titel blot den Forandring, at i Stedet for de før kaldtes Høvidsmænd eller Lehnsmænd paa Næsbyehoved, kaldtes de nu blot Lehnsmænd i eller til Næsbyehoved. Saaledes beklædede allerede 1536 Claus Daae denne Post [2]); 1537 Anders

[1]) Odense Adresse Cont. Efterr. 1775 No. 44. Allemeennyttige Samlinger B. 27 p. 132–33.

[2]) Odense Adresse Cont. Eft. 1775 No. 44.

Emigsen til Steensgaard, som endnu i et Dokument af 1540 kaldes Høvidsmand til Næsehoffvit [1]), og 1540-41 var Erik Krummedige sammesteds Lehnsmand; hvilke trende Mænd jeg formoder paa Kong Christian den tredies Dronnings Dorotheas Vegne at have besiddet Lehnet, eftersom denne Dronnings Livgeding i et Brev dateret Sanct Andreæ Dag 1536 siges at bestaae i Nesbyhoffvits Slot og Leen, Tranekjær Slot og Leen, hvis Gods Fyens Biskop-Sæde paa Lavend var tilhørende, Rudgaard, Kerstrup med det øvrige Fyens Stift paa Thosind tilhørende Gods, samt Odense og Suinborg [2]). Men 1541 synes deri, hvad Næsbyehoved angaaer, at være truffet en Forandring; thi i dette Aar fik Jacob Hardenberg til Sandholt Breff ad gratiam paa Nesbyhoffveds Leen, Sancti Hans Kloster och Stigtens Godz udi Fyen [3]) og nævnes endnu 1542 som Høvidsmand paa Næsbyehoved. 1542 fik lige-

[1]) Gamle Danske Magazin B. 4 p. 171; men i et Dokument dateret Tirsdagen efter Søndagen Cantate 1540, indeholdende at Wellinge og Pugeholms Beboere for Fremtiden skulde søge Bedesløf Kirke, kalder han sig Anders Christesøn Høvitzmand til Nesbyhoved.

[2]) Cancellie-Regist. No. 4 fol. 41.

[3]) Dito fol. 73 b.

ledes Eiler Hardenberg Brev ad gratiam paa ſamme Gods [1]) og nævnes endnu i næſtfølgende Aar ſom Høvidsmand i Lehnet. 1546 nævnes derimod Eiler Rønnow til Hvidkilde ſom Embetsmand i Næsbyhoveds Leen [2]) og endnu 1549 ſom Befalingsmand i Næsbyehoved. I ſidſtnævnte Aar fik imidlertid Jørgen Bragde (Brahe) Forlehningsbrev paa Næsbyehoveds Lehn, Sanct Hans Kloſter i Odenſe og Stigtens Gods [3]); ham ſuccederede — i Følge Reſens Beretning — Thomas Stud 1550; men 1552 fik Jørgen Skinkel til Lammehauge Lehnsbrev paa ovennævnte Gods [4]) og nævnes endnu 1557 ſom Lehnsmand i ſamme. Fra 1557 til 1559 var dernæſt Peder Bild til Svanholm Embedsmand i Næsbyehoveds Lehn og 1559 til 1561 Otto Rud til Mogelkiær, men aftraadte i ſidſtnævnte Aar og fik i ſamme Quittantz paa Regnſkabet for Næsbyhoffvitz, Stigtens og Sanct Hans Kloſters Lehn [5]); hvorpaa Eſkild Henrichſen Give til Schiørringe tiltraadte ſamme; ligeſom i næſte Aar — 1562

[1]) Cancellie-Regiſtr. No. 4 fol. 83.

[2]) Dito No. 5 fol. 292.

[3]) Dito fol. 307.

[4]) Dito fol. 343.

[5]) Dito No. 7 fol. 45.

— Arild Urup og 1563 Peder Munk til Estvadgaard, som i et Kongebrev af 1564 kaldes Embedsmand paa vor Gaard i Odense. I sidstnævnte Aar fik imidlertid Evert Bild til Ravnholt Forlehning paa samme og maae hans Enkefrue særdeles længe have siddet inde med Regnskabet, eftersom hun først 1578 af Kong Frederik den anden fik Qvittantz for sammes endelige Afgjørelse. 1565 havde dernæst Jørgen Rosencrantz Lehnet inde; 1566 Erich Bilde til Lindved; 1568 fik Erich Rosencrantz til Walsøe Forlehning paa Odensegaard, Næsbyhoffvets Lehn og dertil hørende Gods; 1572 Hach Holgersen Ulfstand til Hekkebierg; 1575 Erich Rosencrantz til Giørringholm og Kierstrup; 1576 Jørgen Marsvin; fra 1578 til 1580 Corfitz Tønnesen Wiffert til Nes; 1580 Brede Rantzau og 1582 Erik Lykke. Men omtrent ved denne Tid tabte Navnet Næsbyehoved sig aldeles, i det Lehnet ombyttede sit forrige Navn med den meere passende Benævnelse efter Landets fornemste i samme beliggende Kiøbstæd og Lehnsmændene optoge efter den Tid Navn af Lehnsmænd paa Sanct Hans Kloster i Odense eller Embedsmænd paa Odensegaard, med Hensyn til det Sted, hvorpaa de residerede i Byen, og under hvilket for Fremtiden ogsaa Næsbyehoved sorterte.

Hvad man i øvrigt om Slotseiendommenes videre Skjebne veed, er kortelig dette: Særslefmarken, som tilforn henhørte under Slotsladegaarden, blev 1581 bortfæstet til Mændene i Næsbye, Mølleren i Slotsmøllen, Manden i Kluset og andre fleere Egnens Beboere; ligesom man ogsaa af et Beskikkelsesvidne fra 1633 og et Raadstuevidne af 1634 erfarer, at Slottets Frugthauge og den ved samme liggende Humlehauge, som tilforn — Lehnsmændene til Bedste — henhørte til Odensegaard og Næsbyehoveds Avlingsdrift, af Axel Brahe, medens han var Befalingsmand over Lehnet, altsaa omtrent 1585, blev bortforpagtet til Mølleren i Slotsmøllen for 5 Dalers aarlige Afgift af Frugthaugen og 60 Skjæpper Humle af Hummelhaugen; en Forpagtnings-Contrakt, der siden Aar fra Aar synes at være bleven fornyet, eftersom Slotsmøllen endnu 1764, da den Kongelige Auktjon over Krongodset foretoges, havde Slotshaugen, hvorunder den Tid saavel Abild- og Humle-Haugen, som selve Voldstedet og et Stykke Jord ved Jordbroen indbefattedes, i Forpagtning mod 39 Rigsdaler og to Marks aarlige Afgift. Ved ovenmældte Auktjon kjøbte imidlertid Kjøbmand Rasmus Østrup i Odense disse Jordstykker, som den Tid stode for 7 Skjepper, 1 Flerdingkar og 1 Albums Hartkorn Ager og Eng, for en den Tid ikke ubetydelig Summa af 3500 Rigsdaler. Ladegaarden tilligemed Lade-

gaardsfogden kjøbte derimod Borgemester Holm og Kjøbmand Eisskov paa samme Auktion; og hvad endelig Slotsmøllen angaaer, da skjødede allerede Kong Christian den femte den tilligemed Sørslevmarken 1692 til Rachel salig Samuel de Limes Enke for 4808 Rdlr. og 93 Skill., han hendes afgangne Mand var skyldig; og saaledes kom ogsaa den i Privates Værge.

Endelig blev nu ogsaa i Aarene 1793 til 1803 Kanalgravningen foretaget, hvorved saavel Søen, som Markerne paa denne Side undergik en betydelig Forandring. Ligesom nemlig den Arm af Søen, der paa den nordvestre Side omgav Slotsbanken, allerede længst ved Hjelp af Fuglesangs Dæmningen var afskaaret fra den øvrige Sø og saaledes Tid efter anden udtørret, saaledes blev nu ogsaa den Arm af samme, der omgav Slotsbankens sødostlige Side, — saaledes som paa Chartet forestilles, — ved en massiv Dæmning for dens vestre Ende afskaaren, udtappet og til Eng forvandlet; hvorimod den Arm af Søen, som omgav Slotsbankens nordostre Side tildeels blev forvandlet til Kanal og tildeels til Eng udtørret, hvorved ogsaa den forrige Vei, Jordbroen kaldet, som Landevei blev aflagt, Dronningbroen, som overflødig, afkastet og en nye Vei nærmere Slotsbankens nordostlige Fod i den gamles Sted anlagt.

Hvad endelig Slottet selv er angaaende, da stod endnu 1593 — i Følge den ældste Grund-

tegning over Odense Bye, — som Minde om dets første Bygning saavel Ringmuren som et af Taarnene og en Deel af den øvrige Bygning tilbage og det hedder derhos sammesteds om Slottet: Castrum Nesbyhovet qvondam munitissimum, nunc vero desolatum; ligesom ogsaa Nørregade i Odense, som den der førte til Slottet, paa samme Tegning kaldes: regia via. Siden mangler os fast al Efterretning om Slotsbankens gradvise Sammenstyrtning; blot saa meget kunne vi vide, at mange Steene af dets Ruiner formodentlig 1720 ere blevne anvendte til Slottets Bygning i Odense, siden man endogsaa i den Anledning nedbrød Nyborg Slot og fra samme hidførte til Odense Materialier, Tømmer og Steene [1]); hvorfor ogsaa Landsdommer Jacob Birckerod, som skrev omtrent 1740, taler lidet eller intet om Næsbyehoveds Ruiner og siger os blot, at der til hans Tid kun fandtes saa Levninger af et fordums Slot paa Stedet, nemlig blot enkelte Rudera, Grave, som omgave samme, Tomten, hvor Slottets Ladegaard forhen havde staaet, som endnu kaldtes gammel Ladegaard, og endelig Broen til samme, som endnu kaldtes Dronningbroe. Da Kjøbmand Østrup endelig 1764 tilkjøbte sig Slotsbanken, var den gandske bevoxet med Ungskov og Krat, som skjulte de tilbageblevne Ruiner og Grundmure, der endnu

[1]) Atlas T. 3 p. 522.

til hans Tid ragede i Alen frem over Jorden; han lod saavel Skoven oprydde, som Ruinerne sløife for at indrette Banken til Pløiland og bortførte ikke blot Muursteenene og de opgravne Grundsteen, men ogsaa mange hundrede Læs af selve Jorden, som han deels lod nedstyrte i Gravene og deels henførte paa Marken ved Bankens nordøstlige Fod, hvorved saaledes Slottets Ydervold paa denne Side, samt dets Frugt- og Hummelhauge, som det eneste, der endnu ikke med Skov var bevoxet, blev jevnet, planeret og ligesom selve Slotsbanken til Kornagre og Pløiland forvandlet.

Och så man då åt smålek gaf till rof
de sista spår af båttre såders lif,
och för en lumpan nyttas små behof
bar trålen hand på gudars tids fördrif. [1])

Ogsaa den i Hvelvinger opmurede Vindebroe i sydost for Slottet lod han afbryde og i dens Sted en Jordvei fylde over Slottets nordøstlige Grav. Af de opgravne Muursteene lod han dernæst et stort Baaningshuus opbygge paa den østre Side af Nørrebroe, samt af Grundsteenene opføre et Steengjærde fra samme Huus og til den saakaldte Jordbroe. Vel sagde almindelig Mand, at han havde faaet sin Rigdom ved en Skat, han under Slotsbankens Oprydning i Slottets Ruiner havde fundet, men Skatten bestod

[1]) Atterboms Stegeborgs Ruiner.

formodentlig i det gode Kjøb, han havde gjort, de mange Træer, han solgte, og de prægtige Steene, han fandt, af hvilke endnu paa Stedet selv utallige Brokker opploies; ja! endogsaa et heelt broelagt Gulv, — maaskee Loftet af en hvælvet Kjælder, — i Bankens nordre Hjørne med Plougjernet spoeres.

Imidlertid blev der ogsaa ved samme Oprydning adskillige skjønne Alderdoms-Minder opgravne, af hvilke jeg ved den nærværende Eiers Hr. Inspekteur Faaborgs godhedsfulde Omsorg og Interesse for Sagen har samlet og til det Kongelige Nationals-Museum alt indleveret de fleeste; saaledes en knælende Figur af støbt Kobber med en Øsken eller Hanke paa Ryggen, saaledes som den her i Titelvignetten sees forestillet og muligviis enten har været en catholsk Huushelgens Billede eller maaskee snarere et eller andet vendisk Idol [1]), som fra den Tid disse Søerøvere huserede her paa Egnen endnu kan have været opbevaret i Slotsbankens Skjød; dernæst et Kobberkrucifix, en trekantet Messingplade, hvori Hjorter og andre Dyr vare udskaarne, en Messingknap af

[1]) Jfr. Beskrivelsen og Afstegningen af de forskjellige Sorter vendiske Idoler i Maschens Alterthümer der Obotriten 1771 og Potocki voyage dans la Basse-Saxe 1795.

Skikkelse som dem, der brugtes til Zirat paa Kakkelovne, Stykkerne af en Kobberlaas, en gammeldags Spore og Hesteskoe, en Jernøxe af sjelden Façon, et lakeret Træskaft og — foruden flere mindre betydelige Ting — en Mursteen med en harnisket Ridders Billede en basrelief.

I hvor ubetydelige forresten end disse Oldsager i det heele maatte synes at være, ere de dog nu, desværre! fast de eneste Levninger af et fordums Slot paa Næsbyehoved. Saavel Slotsbanken selv, som sammes nærmeste Omegn er nu saa aldeles forvandlet, at om de gamle Helte, som fordum byggede og boede paa samme, igjen saae op af Jorden, vilde de moxen intet gjenkjende meere og allermindst Stedet, hvor Slottet stod; thi hvor Borgens Taarne den Tid hævede sig mod Skye og dets gyldne Vœirhaner funklede i Solen, der bruse nu kun Trœernes Toppe i Stormen og Skovens Sangere dugge sig paa de bølgende Greene; hvor Oldtidens Helte hvæssede Svœrd og prøvede Dyst mod stridlystne Kœmper, der blinker nu kun Meierens Lee og de kornsvangre Straae hensegne for hans hævede Arm og hvor den hvelvede Slotsbroes Jernlœnker nedraslede for stadselige Riddere og Fruer, der græsser nu den eensomme Hyrde sin Hjord i det knœhøie Klover. Sic — Seges est, ubi Troia fuit. For et halvt Aarhundrede siden

ſtode dog endnu Ruinerne tilbage og hvor Tungen tang ſit ſelv de døde Steene Mæle, men nu har ogſaa Tiden paa dem ſtadfæſtet ſit ſørgelige Valgſprog: mors etiam saxis marmoribusqve venit. De ere forſvundne og adſpredte over Landet og hvo ſom vil gjenfinde dem maae ſøge paa tuſinde Steder, thi ogſaa om dem hedder det: afflavit Deus et dissipati sunt. Snart vil ogſaa Slotsbanken ſelv forſvinde og om et hundrede Aar vil man ikke meere vide at nævne det Sted, hvor Margrethe herſkede, Philippa græd og Chriſtine henſmæltede i Andagt.

Bielag.

I.

Til nærmere Oplysning om det Pag. 28 anførte meddeles herved af Cancell. Regiſtr. No. 4 fol. 423 følgende Kongebrev:

Wy Criſtian med Guds Naade Danmarcks, Norgis, Wendis ꝛ. ꝛ. Giøre alle witterligt, att efftersthi fru Citzell her Peder hagenſkildz Efftersleffuerſke haffuer med frii willie oplat Niels Mogensen, wor kiere Søns Embitzmand och fogget paa Nesbyhoffuit, wort och Kronens Godz vdi Kierckendrup och fremløß gaard til Løßning for hundret Rinſke Gylden och 200 lybſke Marck, ſom vdi Danmarck gienge och geffue ere, ſom hun før vdi Pant haffde og liffues breff paa haffde. Thi haffue wii nu for forſcreffne wor Søns och hogborne førſtindes fru Kierſtine hans kiere Høſtrues bøn och fortieneſte ſkyld, ſom hand oß och thennom hereffter giøre maa och

ſkal, vnt och i pant ſet och med thette wort obne breff vnde och i pant ſette forſcreffne Niels Mogenſen och fru Margrete Hendrichs dater, ſom hand nu vdi Ecteſkab haffuer, forſcreffne wort och Kronens Godz i Kierckendrup och fremløß gaard med alle theris tilliggelſe, Rente och Rettighed, ehuor thet helſt er, ſom forſcreffne fru Sitzelle thet i were haffde, att nyde och beholde for et frii brugeligt Pant uafløſt for forſcreffne 100 Rinſke Gylden och the 200 lybſke Marck, ſom hand thet nu for indløſt haffuer aff forſcreffne fru Citzelle, ſaa lenge the bode eller nogen aff thennom leffue, och naar the bode døde och affgangne ere, Tha ſkulle beggis theris Arffuinge forſcreffne Kierckendrup och fremløß gaard med theris tilliggelſe nyde och beholde for et friit brugeligt Pant, ſaa lenge till thet worder thennom affløſt wid oſſ eller vore Arffuinge och Efterkommere Koninger vdi Danmarck for forſcreffne hundret Gylden och 200 lybſke Marck, vden ald hinder vdi nogre Maade. Thi bede wii og binde ether, ſom bygge och boe paa forſcreffne Godz och Gaarde, att j hereffter were forſcreffne Niels Mogenſſen och hans Høſtrw fru Margrete herige och liudige och giører och giffuer thennom till gode reede ethers aarlige Skat, Landgilde och thieniſte, Sagefald och andet, ſom J oſſ paa Kronens wegne plichtige ere, och ingen

anden, saa lenge som forscreffuit stander, och lader thet ingenlund. Datum in castro nostro Segeberg, feria qvarta infra octauam Corporis Christi, Anno Domini Millesimo qvadringentesimo octuagesimo, nostro sub secreto presentibus appenso. Dominus Rex per se.

II.

Om det 1514 paa Høvidsmanden Otto Porsfeld begangne Mord og Bispen Beldenaks Straffebøder for samme meddeles dernæst af Odense Raadstue-Archiv følgende:

Wii efterschreffne Lauriß skinckel, henning waalkendorff, claus urne, moghens clauβen, hans f[illegible] is oc nielß sommer paa erlig oc welbyr[illegible] mandz Johan biørnβens wegne met h[illegible] befaling oc fulle mactebreff Gøre alle witthe[illegible] meth thette wort opne breff At wi ware so[illegible] ede vdi Otensse then otensdag nest efter n[illegible]ie dag annunciacionis nest forleden aar efti[illegible]dz byrd tusund femhundrede tiuffue [illegible] aa thet annet Oc efftherhøgboren første ko[illegible] Kristierns y. y. wor kæreste naadigste herris[illegible] breffs lydelβe Tiil uß toge hans naadis foget [illegible] betzmand oc ridde met welbyrdig swend go[illegible] Rantzow wor

naadige herris embedtzmand paa nyborrig fore werdige fadhers Biscop Jens anderssens oc otenße biscopsticts boo, biscopsgaarden i otenße, Oc ther udeskedt for^ne godske Rantzou paa wor naadige herris wegne oc paa Otte porßfeldtz slecth oc Wenners oc paa Otenße byes wegne fylleste aff hederlig oc Renliffuet mand Her. Jep Hanßen prior tiill sancti knutz closter i Othenße, som otenße biscopstyckt udj befaling haffuer, oc gaardzfogden paa bispgaarden, offuer huilke samme Riidebreff oc alle forfyllinge udgiffne ære, aff biscop Jens anderssens oc otenße biscopsticts bopenninge fore hues bod, bædring, rettighedt oc sagefald, som bør att bødis oc udleggis paa for^ne biskop Jens anderssens oc styctets wegne effth logen oc otenße byes Priuilegier; fførst fore iff paa mannebanes knut keldssens wegne re hand drab otte porsfeldt sagløss man Sammeledes paa per olssens, bertiil t ßens, christoffers oc iens poelsens ne, som met wore, handgerninger paa ot orsfeld gorde oc saarede hannem tiill syn d oc sagefald paa staffen tyskes wegne fo redt hand giorde at hand saarede knut fr adtmand i otenße i samme samling oc fore h gefald, som bør at bødes fore byfredt for keldssen selff femte, som

the gorde paa otte porsfeld, De teſtigiſt for hues ſagefald, ſom bør at bødes for herwercke knut keldſſen ſelfnyttende, ſom tilſworne ere huer udi ſiit naffn, the giorde i otte porſſeldz Dødt emod otte porsfeld, hans kremere, hweſſ hwſſ thet ſkeede udi, oc knut friis, ſom ſaar bleff; huilke gerninger oc ſager, ſom ſkeede aff biſcop iens anderſſens oc ſtycthens brød oc i hans oc ſtycthens brød, ingen uden hwes prior oc gnardzfogden kunne affwiiſæ meth opne bezeiglde breffue om nogre thiſſe ſager afftalede wore udi høgboren førſtis koning Hanſſes tiid, hues ſiel gud naade, ſom wii en tiid, annen tiid oc tredie tiid frameſkede oc ingen the lode framkomme eller paaſkøde udi noger maade. Sammeledis udeſkede wii ther godſke Rantzow ſylleſte fore fredløſemaal, koſt, thering oc ſkadegield oc ſylleſte fore faldzmaall fore wor naadige herris breffue, her prior iep paa ſtycthens wegne oc fogdhen paa biſcopsgaardhen paa biſcop ieus anderſſens wegne haffue ſidet offuerhørige oc ey rett gøre wilde oc oſſ ther nogeth aff forne werdige ſadhers oc ſtycthens bopenninge fore forne ſager oc faldzmaal frambødis eller nogen fylleſte wederfaris kunne. Thi foreriide wii ſyden framdelis efftther forne wor naadige herris Riidebreffs lydelſſe meth forne godſke randtzow oc indførde hannem paa wor

kæriſte naadigſte herris wegne oc wnrde hannem fylleſte i tiſſe efterſcreffne werdige fadhers oc ofenſe biſcopſtyethens gaarde oc godtz fore alle forne gerninger, ſagefald, fredløſemaal, koſt, thering, ſkadegeld oc faldzmaall i alle maade, ſom forſcreffuit ſtaar. Som er først i Aaſſumherrit two gaarde i frawde, then ene ſauris torn ibor, ſkylder aarlig VIII ortl. rug, ½ fjerd. ſmør, XVIII ß. oc I ortl. haffre. Jt. then annen ies matzſſen ibor, ſkyller IV ortl. rug, ½ fjerd. ſmør oc I marc geſterii. Jt. en gaard i toruppe poel mathſſen ibor, giffuer I pundt byg oc X ſkp. haffre geſterii. Jt. en gaard ibid. knut matzſſen ibor, giffuer III ortl. byg, I ortl. rug, I ortl. haffre, I ſkp. ſmør, I lamb, II geſſ, IV høns, XXIV ϸ. oc I ortl. haffre geſterii. Jt. en gaard i birckom, per iwerſſen ibor, ſkyller I pd. byg, I pd. rug, I pd. haffre, I ſkp. ſmør, I marc oc I ortl. haffre geſterii. Jt. IX gaarde i perſtruppe, then første Jep hueruff ibor, giffwer VI ortl. byg, I ſkp. ſmør, IX ß., I lamb, II geſſ, IV høns oc XXIV ß. geſterii; Jt. marie Jeppis III ortl. byg, XXI ß. oc I marc geſterii; Jt. knut perſſen ibid., III ortl. byg, XXI ß. oc I marc geſtherii; Jt. niels ienßen III ortl. byg, XXI ß. oc I marc geſterii; Jt. nielſſ Hanſſen ibid. giffuer III ortl. byg, XXI ß. oc I marc geſterii; Jt. Jørgen matzſſen ibid. giffuer III ortl. byg,

XXI ß., I marc gesterii; Jt. per laurßen giffuer III ortl. byg, XXI ß. oc I marc gestherii; Jt. anders nielßen ibid. giffuer III ortl. byg, XXI ß. oc I marc gesterii, alle tisse IX gaarde giffue I thønne smør. Jt. en gaard i nerdu Jep poelsen ibor, giffuer V ortl. byg, I skp. smør, I lamb, II gess, IV høns och XV skp. hassre gesterii. Jt. i windinge herrit i høyruppe en gaard michel mathssen ibor, skylder aarlig I pd. byg, I ortl. rug, I galt, I lamb, II gess oc IV høns oc IX ß. o. s. v. Ther esther rede wii tiill otenße igen tiill wor kæriste naadigste herre, som selff personligen samme tiidt ther tiillstede war, oc esther hans Naadis willie oc begering indførde godske Raudtzow paa hans naadis wegne udi biscopsgaarden i sammestedt; thenne forne biscopsgaard meth huse, jord, bygninger oc alld syn eindomme, rettighedt, Rørendis godz oc bo, sæ undentagit, som prior iep paa biscop iens anderssens oc sinethens wegne aff wor kæriste, naadigste herre besaling oc tiilladelsse haffuer aff at flytte, r. r oc alle tisse forne gaarde oc godz meth alle theris rente oc rette tilliggelsse Jngthet undentaget at hassue, nyde, bruge oc beholle saa lenge till the hans naadhe eller oc huo forne gaarde oc godz i wære hassue thet igen logligen uddele oc udlegge oc sylleste wære for alle forne bødher, sagefald oc rettighedt oc fore skade,

geld, koſt, thering oc faldzmaall i alle the ſaghør oc gerningher i alle maade, ſom forne wor nadige Herris Riidebreff udwiiſer oc indeholler. Till wigtneſbyrd ladhe wii forne Riidemend meth willie oc wiidſkab hengge wore indzeygle neden fore thette opne breff. Datum anno die et loco ut supra.

III.

Endelig indføres ſom Biedrag til Kundſkab om Lehnets forſkjellige Indkomſt og Afgift til Kongen følgende Extract af en gammel Rentebog i Geh. Archivet, ſom ſynes at være ſkrevet omtrent 1523. I ſamme opregnes nemlig først: „hues vpbøring aff „rede penninge ſom koning Hans haffde aarligen aff „ſlott oc leen vdi dannemarcke", men blandt ſamme forekommer Næsbyehoved aldeles ikke, om hvilket Conciſten blot ſiger: „Neſbyhoffuet war tha pantt" (o: pantſat til Private); men ſiden, — hvor han formodentlig taler om en ſeenere Tid, — tilføier han: „Thette er then wiße renthenn till nesby- „houedsleen vdhen geſtery: XXXII leſther, VI½ „pundt, V ſkepper byg. Jt. VI leſther, II pundt, „II ſkp. rog oc meel. Jt. II pundt haffre. Jt. „XXXIV centner ſmør, Jt. XXIX kør, Jt. XIV „ſuin, Jt. CXIII foer oc lam, Jt. I½ ſkippundt fleſk, „II pundt ſalt, V tønder ſild, Jt. wiſſe pendinge

„CCX marck VII ß. II penninge. Jt. D hønß. „Jt. CXXVII geß.“ Og tilſøier endelig Concipiſten, ſom ſynes at have været Nicolaus Gertze, Provſt i Ribe, ved Bogens Slutning følgende, ſom oplyſer os om hine Tiders Priiscourant paa Livets Fornødenheder: „efftther her Thygge krabbes ridders „(Rigens Marſks) befalings befaling haffuer ieg „regnet huer thønne byg for XII ß., huer thønne „haffre IV ß., huer thønne ſmør X marck, Jt. huer „koo II½ marck. Jt. huer galt II marck. Jt. huer „goſſ I ß. ock huert par hønns I ß. Jt. huer „ſkp. meel II ß.“

Kilder

til

Næsbyehoveds Hiſtorie.

1) De almindelige trykte til den danſke Hiſtorie og Topographie henhørende Skrifter.
2) Gamle Samlinger i Odenſe Adreſſekontoirs Efteretninger 1775 No. 44 og 45.
3) Hr. E. Iverſens almeennyttige Samlinger 1793 B. 27 p. 132-33.
4) Gamle i Hovedſtadens og Odenſe Byes Archiver, ſamt hos Slotsbankens nuværende Eier forefundne Dokumenter.
5) Landsdommer Jacob Bircherods Odenſe Beſkrivelſe 1730. Et Mſcr. blandt Suhmiana No. 263 4to paa det kongelige Bibliothek.
6) Reſenii danſke haandſkrevne Atlas, af hvis Uldalſke eller ſaakaldte Grevelig-Moltkiſke Exemplar hosſiende Slottets Tegning er taget.
7) Gamle geometriſke Charter over Egnen.
8) Tradition og Autopſie. Ligeſom der endelig ogſaa for ſleere Aar ſiden paa Auditeur Oweſens Auktion i Odenſe ſkal være ſolgt
9) En haandſkreven Beſkrivelſe over Næsbyehoveds Slot, ſom jeg imidlertid, al anvendt Flid uagtet, ikke har kunnet overkomme, altſaa, desværre! heller ikke kunnet afbenytte.

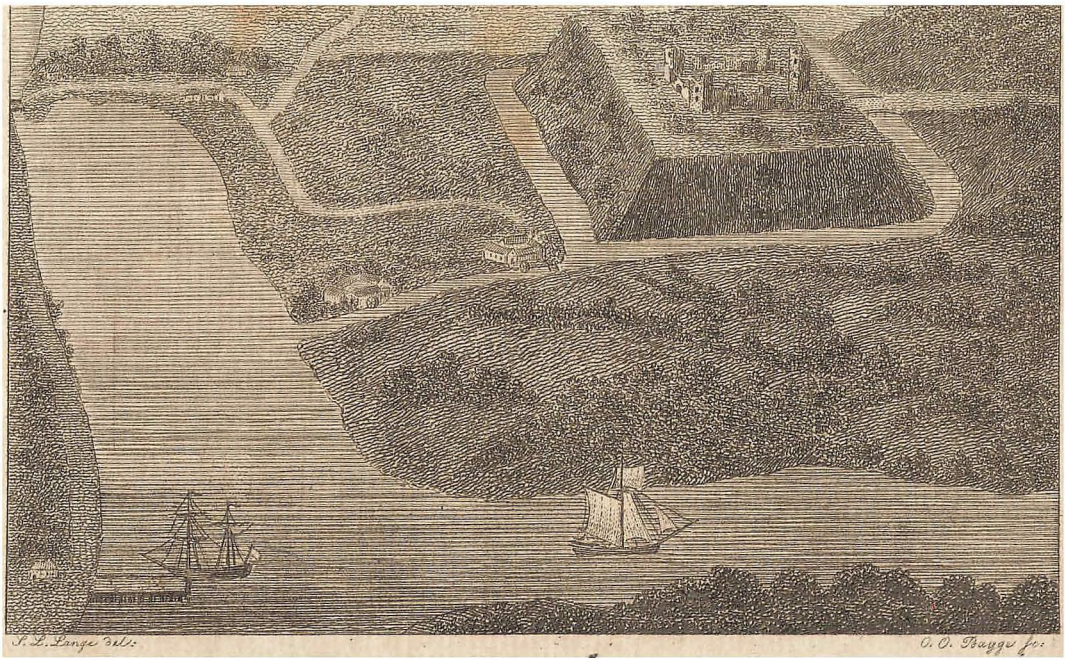

S. L. Lange del: O. O. Bayge sc:

Kongeborgen

Orkel

i

Fyen.

Fjerran från det glada barnets låger
Minnets tårna bor på enslig ö.
Darrande en asp i vindens vågor
gula toppan öfver klaran sjö.
På de fallna löfven stum hon sitter,
hvilar hjertat mot en domnad hand,
når vid midnattstid ur böljans glitter
vänligt blickar hennes fosterland.
Hvad ur blåa djupet stilla ljuder,
spridda rop af vällust och af sorg,
Sagans Genius det är, som bjuder
Nunnan till sin underbara borg.

Atterbom.

Ligesom vi i det foregaaende have seet Odense forsynet med en nærliggende fast og anseelig Borg og siden skulle erfare, at dette i Middelalderens Dage fast med alle danske Søestæder har været Tilfældet, saaledes finde vi ogsaa Svendborg i sit Naboeskab at have havt en anseelig og vel befæstet Borg.

Denne Borgfæstning eller det saakaldte Orkel Slot laae nemlig omtrent et tusind Skridt i Nordost for selve Byen, hinsides Svendborg Sund; var anlagt paa en høi Banke i Tvede Sogn og beherskede fra samme Sundet og den heele omliggende Egn.

I hine uroefulde Tider, hvor Vendernes Søeroverie i høieste Grad gjorde Kysten usikker, var det for enhver Søestad dobbelt nødvendigt at være med en slig Borg til Forsvar og Frelse forsynet. Hensigten med sammes Anlæggelse kunne vi vel

altsaa antage for overeenstemmende med de fleeste andre Middelalderens Borge i Norden; denne nemlig, at de under dens Volde boesatte Byemænd med desto større Tryghed under sammes Beskyttelse kunde pleie deres Handel, Fiskerie og øvrige Næringsveie. Imidlertid ere vi dermed endnu langt fra at have opdaget dens egentlige Opkomst og Alder. Svendborg er vel unægtelig en saare gammel Bye og dog lærer dens Navn os, at Borgen endnu er ældre end selve Byen, hvilket ogsaa med Nyeborg og fleere danske Kjøbstæder er Tilfældet, og at Landboerne først, efter at Borgen var anlagt og saaledes Egnen betrygget, Tid efter anden have samlet sig omkring samme i Dalen, deels for desto sikkrere under dens Værn at drive deres Næring og deels for at leve af Borgens Besætning og sammes Fornødenheder, og at saaledes først lidt efter lidt en Bye og siden en Kjøbstæd af disse sammenflyttede Hytter om Borgen er opstaaet.

Spørgsmaalet bliver altsaa, hvo der har anlagt denne Egnens første Borg, fra hvilken Svendborg, som Kjøbstæd, hidrører? og maatte vi da, hvis vi ville følge den almindelige Meening, med sammes Forfægtere antage, at Svend Tveskjæg, som under sine jevnlige Ophold i Fyen skal have valgt denne yndige Egn til sin Boelig,

ikke alleene har anlagt og opkaldt Borgen, men ogsaa stiftet St. Nicolai Kirke i Byen; ligesom ogsaa den fra samme mod Sundet nedløbende Skottergade skal have sit Navn af skottske Friebyttere, som paa hans Vikingetog foreenede sig med ham og siden nedsatte sig ved denne hans Borg [1]). Dog synes dette at lugte for stærkt efter Lampen og jeg anseer det desaarsag for rimeligere at nedsætte Borgen et Aarhundrede dybere i Tiden og at antage Kong Svend Grathe for sammes Stifter og Navnefader, siden ogsaa han opholdt sig meget i Fyen og Historien saa bestemt om ham beretter, at han anlagde adskillige Kasteller (præsidia) og Borge (castra) paa de fyenske Søekyster for ved dem at beskytte den fredelige Landboe mod Vendernes jevnlige Anfald og Røverier [2]).

Dog — det blev i saa Tilfælde endnu atter et Spørgsmaal, hvor denne Svends Borg egentlig først havde staaet; thi i Dalen selv, som indsluttede Byens Huse, har den i Følge sin Bestemmelse vel neppe havt Plads, da en høi Beliggenhed baade for Speidnings og for Varetægtens Skyld under disse Omstændigheder syntes ligesaa hensigtsmæssig, som nødvendig. Jeg troer des-

[1]) Atlas B. 6 p. 780.

[2]) Saxo p. 259.

aarſag neppe at feile, naar jeg antager for afgjort, at den ingenlunde laae i ſelve Dalen ved den øvrige Bye, men at den derimod langt ſnarere laae paa den høie tæt oven for ſamme, men nu i Byen ſelv beliggende Banke, hvor Frue Kirke ſiden — i Følge Sagnet — af dens Ruder skal være opbygt [1]); thi paa denne Punkt havde Borgen en ligeſaa vid Udſigt over Havet og betryggende Situation for Byen, ſom den i modſat Fald havde havt en beſkrænket Horizont og en ufordeelagtig Beliggenhed. Og beſtyrkes jeg ſaa meget meere i denne Formodning, ſom Præſten Nicolaus Helvaderus under Kong Chriſtian den fjerdes Regjering i ovennævnte Kirke har opſat en rimet Inſkription, hvori han netop — formodentlig paa Grund af en eller anden gammel Munkeoptegnelſe eller et den Tid almindeligt Sagn — anfører ovenomtalte Sag ſom afgjort Sandhed [2]).

Imidlertid maatte det dog ſnarligen ſkjønnes, at denne Borg ingenlunde eene var tilſtrækkelig til at dække Indløbet til det i Størreiſe og Omfang alt meere og meere tiltagende Svendborg, ſaaſom Fjorden ved denne Kyſt har fleere forſkjellige Arme; til den Ende ſkal ogſaa Kong Waldemar den

[1]) Atlas B. 6 p. 782.

[2]) Marmora dan. T. 1 p. 233.

anden — i Følge Sagnet — have været betænkt paa endydermere at betrygge samme mod fjendtlige Anfald; hvorfor ogsaa Helvalderus i den ovenomtalte Inscription saaledes rimer om ham:

Waldmar Seyer, hvoraf gaaer Rye,
bygd Orckel Slott for Østen Bye;
bygd ogsaa et Taarn wid Strand,
som mand far ofwer til Tossing landt. [1])

Vi ville altsaa i Mangel paa bedre Efterretning antage dette Fragsagn for afgjort Sandhed og saaledes anse os forvisſede om, at Kong Waldemar ikke alleene for at spærre Byens sydlige Indløb med Fjenders Anfald opbygte et Vartaarn ved Overfarten til Thorseng, hvilket formodentlig var det siden saakaldte Scharter-Taarn [2]), som laae i Nærheden af Byens sydligſte Skibsbroe for Enden af den saakaldte Skaate- eller Skate-gade, der altsaa formodentlig langt snarere skylder dette Taarn end Svend Tveskjægs formeentlige Skotter sit Navn [3]); men at han desuden ved Byens øst-

[1]) Marmora dan. T. 1 p. 233.

[2]) Eller Schater-Thorn, formodentlig saaledes kaldet af de Schieß-Scharten d. e. Skydehuller, hvormed det i Følge sin Bestemmelse rigeligt var forsynet.

[3]) Formodentlig er det saaledes dette Taarn, som nævnes i et paa Byens Raadstue opbevaret Di-

lige Indløb i samme Hensigt anlagte en Borg, som enten da eller siden fik Navn af Orkel.

Vi svæve med Hensyn til dette Navns sande Betydning i stor Uvished; det skrives nemlig som oftest Orkil, Orchil, Orkyl og Orkiel, men ogsaa i et dansk Dokument af 1348 Orkiel, i et tydsk af 1369 Erkele, i et latinsk af 1522 Werkil og i et gammelt Manuskript af 1623 Orken; og lade vi endogsaa disse sidste Benævnelser gjelde for simple Skriverfeil og holde os blot til de første som de almindeligste, kunne dog selv disse modtage den forskjelligste Udtolkning, med hvilken jeg dog

plom af 1337 med følgende Ord: Consules cæterique villani Svinoburgenses — — — cum missis et aliis consvetudinibus in convivio B. Kanuti apud nos ab antiqvo consvetis pro terris inter curiam Scathegathæh nomine et nostrum Wibeld in Struebiergh et Droningholm sitis; ligesom i samme Aar et Skjøde fra Tuko Windsen til Svendborgs Borgere paa Struæbyergh, Droningholm oc Scathegateh byygth. Dernæst fik Jacob Rønnow 15:8 breff paa en Jord i Svindborg liggende sydøst op til Skarterthoernet (Canc. Registr. No. 3 fol. 127) og formodentlig var det ogsaa fra samme Taarn Præsten Hans Gaas 1535 saa vakker afviiste de lybske Korsarer, ligesom ogsaa saavel Resen i sit Atlas som Præsteindberetningerne af 1706 omtale dets Ruiner, skjøndt uden at nævne dets ovenmældte Navn.

ingenlunde har i Sinde at trætte mine Læsere, men vil blot her anføre den jeg af alle anseer for den sandsynligste, i Følge hvilken Navnet skulde være sammensat af Øre o: en stump afrundet, øreformig Landtunge, saaledes som den netop her af Fjorden dannes, og Kilde o: Kous, hvis Afløb virkelig nødgjorde de tvende Bække, som omgave Slotsbanken og dannede dens Graver.

Borgen var i øvrigt stærk befæstet, saavel ved Natur, som Konst; den var anlagt paa en særdeles høi i Firkant afskaaren Banke og dens Graver, over hvilke blot fra Nordesiden en Vindebroe førte, fyldtes af den saakaldte Slideström med rindende Vand. Snarligen samlede desaarsag ogsaa under dens Mure nærliggende Landboer deres Hytter til en Bye, der optog Borgens Navn og ikke blot havde 20 Gaarde og 2 Vandmøller [1]), som dreves af det fra Borggraverne i Sundet udstrømmende Vand, men som endogsaa rivaliserede med det paa hin Side Sundet liggende Svendborg, saa at Kong Hans allerede 1481, for at ophjelpe Svendborgs Borgere, maatte forbyde dem, som boede i Orkelbye, at seile paa Tydskland med deres Varer og derfra igjen hjembringe Humle, Staal og Salt; ja! endogsaa tillade

[1]) Den Tid Orkels, men nu øvre og nedre Mølle ved Navn.

Svendborgs Magiſtrat at fratage dem Skib og Gods, naar de paa ſlige ulovlige Veie bleve antrufne [1]).

Hvad i øvrigt Slottets Hiſtorie angaaer, da ſynes det unægtelig ſom oftеſt i eet og alt at have deelt Skjebne med Svendborg ſelv og lader ſaaledes begges Hiſtorie ſig ſaare vanſkelig adſkille fra hinanden. Efter Kong Waldemar den andens Død fik hans ældſte Søn Erik Riget, men de yngre Sønner enkelte af ſammes Provindſer og ſaaledes faldt Svendborg med dens Omegn — formodentlig ogſaa Orkel — forinden Arreſkov og andet meere Gods i Fyen i den ſchleswigſke Hertug Abels Hænder [2]), ſom, da Kongen ſiden forbrede Svendborg tilbage, ikke blot 1247 lod Byen befæſte, men endog vovede at angribe ſin kronede Broder og ved ſine Svende at lade Odenſe Bye, ſom den Tid tilhørte Kongen, afbrænde [3]), hvilket imidlertid Erik kort efter hævnede ved at beſtorme, indtage og afbrænde det nys befæſtede Svendborg [4]); ved hvilken Leilighed Orkel maaſkee ogſaa ſank under Krigens Luer.

[1]) Atlas T. 3 p. 537-38.

[2]) Hvitfeld T. 2 p. 164, 208.

[3]) l. c. p 180-81, 182.

[4]) l. c. p. 181. Pontanus p. 330.

Imidlertid opsvingede Hertug Abel sig over sin myrdede Broders Blod paa Thronen og overlod 1251 en fremmed Feldtherre Henrich Emelstorp eller Melstorp [1]) i Betaling for de Tropper, med hvilke han tjente i Krigen, baade Svendborg og Skjælskør, som sin Fædrene-Arv, til et brugeligt Pant [2]); og maatte siden Christoffer den anden, hans Efterfølger paa Thronen, 1253 med væbnet Arm fraviste ham samme [3]), ved hvilken Leilighed Kongen tillige indtog og sløifede Slottet Svendborg (castrum Svinborigh) og lod sammes Befæstning springe over Klingen [4]); og kan ved dette castrum Svinborigh unægtelig Slottet ved Svendborg — altsaa Orkel — forstaaes, men ogsaa det i Byen selv af Svend Grathe anlagte Slot, hvilket sidste jeg finder rimeligst, saasom det hedder at Frue Kirke af sammes Ruiner blev opbygt og denne Kirke allerede nævnes 1337 [5]).

[1]) Som omtales hos Hvitfeld T. 2 p. 185, 214, 237.

[2]) Hvitfeld p. 216.

[3]) Hvitfeld p. 232, 233.

[4]) Ludewigii Reliqv. Manuscript. T. 9 p. 421.

[5]) Atlas T. 6 p. 287. Saa at altsaa det castrum Sundeszborg Ottoniensis diocesis, fra hvilket Erik Walchendorph (enten præpositus Borglumensis eller

Imidlertid overlod Kongen sin afdøde Broders Søn, Hertug Abel, dette ham som Patrimonium tilfaldne Arvegods i Fyen og denne levede og døde siden i Svendborg [1]), efterladende sig en Søn af samme Navn, som døde 1278, men allerede forud, saasom han ingen Sønner efterlod sig, havde solgt sit fyenske Arvegods til den danske Kong Erik Menved [2]). Og ved denne Leilighed maae formodentlig Orkelslot være kommen i de fyenske Bispers Værge, som enten alt forud havde indløst eller i denne Anledning tilkjøbt sig samme; eftersom man allerede finder Biskop Reynard af Odense under 30 Juni 1264 at udstæde sit Testament fra Orkill, i hvilket han skjænker alt sit saavel rørendes som urørendes Gods til Klaræ Kloster i Roskild [3]). Næsten synes det ogsaa som om Odense Biskopper fra Begyndelsen af ingen fast Boepæl som Embedsmænd havde havt i selve Byen,

den siden i Kong Christian den andens Tid af dette Navn bekjendte præpositus Roschildensis) udstæder et Brev af 1500, ikke maae have været denne, men snarere en anden enten i Sundsherred eller ved et af Sundene beliggende Borg.

[1]) Hvitfeld p. 227.

[2]) Hvitfeld p. 234.

[3]) Suhms D. H. B. 10 p. 517.

men derimod vilkaarligen efter Tiune havde valgt deres Opholdssted snart paa hiin, snart paa denne dem i Stiftet tilhørende Herregaard; saaledes — i Følge Resens og Bircherods Beretning — for 1360 for det meeste paa Lolland [1]), siden paa det thorsengske Kærstrop, som Dronning Margrethe 1408 skjenkede til Bispebordet i Odense [2]), og endelig paa det svendborgske Orkel, hvorpaa i det efterfølgende skal anføres fleere Exempler. Imidlertid havde allerede Biskop Mogens Krasse begyndt at bygge sig en egen Bispegaard i Odense, hvor det nuværende Jomfruekloster ligger [3]), ja! Pontoppidan synes endogsaa blot at tilskrive ham Istandsættelsen af en i Byen allerede existerende Residenz [4]), skjøndt det er vist at Bispen Jens Andersen Beldenak først i Aarene 1504 til 1507 lod samme fuldende [5]).

Forresten leed Fyen i Slutningen af det 13de og Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, saavel-

[1]) Jfr. Pontoppidans Annaler T. 2 p. 434.

[2]) Og hvor blandt andre Biskoppen Jens Andersen Beldenak (Johannes Andreæ) endnu 1524 udstædte et Brev.

[3]) Gl. d. Magazin B. 2 p. 13.

[4]) l. c. p. 435.

[5]) l. c. p. 727.

som andre fleere Dannerrigets Provindser, en ubodelig Skade af den fredløse Marsk Stigs Tilhængere og Allierede fra Norge, hvilke med Rov og Brand hjemsøgte Landenes Kyster og saaledes ogsaa 1289 plyndrede ødelagte og afbrændte Svendborg Bye [1]); og endnu slettere blev Tilstanden siden, da Kong Erik Menveds egen Broder Hertug Christoffer i Stedet for at straffe sin ihjelslagne Faders Banemænd endogsaa selv slog sig paa deres Partie, faldt 1316 med brandenborgske Hjelpetropper ind i Fyen, indtog Svendborg og efterat have overvundet Fyens daværende Befalingsmand Jacob Flep fuldkommen spillede Mester i Landet [2]). Endelig blev denne Hertug ogsaa 1319 under Navn af Christoffer den anden Danmarks Konge, men var i sin Regjering saare uheldig og maatte blandt andet 1330 forlehningsviis pantsætte Fyen til Grev Gert af Holsteen for 41000 Mark Sølv; ved hvilken Leilighed Hindsgavl og, — som det synes, — Orkel med den ene Halvdeel af Landet strax blev Panthaveren overdraget, medens den anden derimod først skulde følge naar Kongen fik Helsingborg og øvrigt pantsatte Gods i Skaane tilbage [3]). Midlertid døde

[1]) Hvitfeld T. 3 p. 10.
[2]) Hvitfeld l. c. p. 227.
[3]) Hvitfeld p. 378.

Kongen og hans Eftermand Kong Waldemar Afterdag pantsatte atter 1340 Fyen for den ovennævnte Sum til de holsteenske Grever Claus og Johan [1]), samt forpligtede sig 1341, ifald han ikke opfyldte sin mod de holsteenske Grever indgangne Forpligtelse, til at overlevere dem sine Fæstninger i Sjæland Wordingborg, Corsøer og Seburg indtil samme i alle sine Dele var opfyldt, hvorimod Greverne ligeledes skulde assecurere Kongen med deres fyenske Fæstninger Nyeborg, Orkiel og Hintzgavl, ifald de fra deres Side handlede imod Fordragets Artikle [2]). Imidlertid indløste Kongen 1348 en stor Deel af Fyen, medens derimod Greverne indtil videre beholdte det øvrige med Slottene Hindsgavl og Orkel i Pant for 21000 Mark Sølv; og regnedes ved denne Leilighed til Hindsgavl Vends- og Bog-Herred, men til Orkel Sunds- og Salling-Herred [3]). Vel indløste derpaa Kongen atter 1353 den til Grev Johan endnu pantsatte Deel af Landet paa noget Gods nær, Greven allerede forud havde solgt til Grev Gert, nemlig Lyngby, Stege, Staurbye og Aulbye [4]), men det øvrige

[1]) Hvitfeld p 430.

[2]) Hvitfeld p. 442-43 og Orig Dok. i Geh. Arch.

[3]) Hvitfeld p. 487. sq og Orig. Dok. i Geh. Arch.

[4]) Hvitfeld p. 514.

synes han først 1357 med Sværd i Haand at have tilbagevundet [1]).

Saaledes blev Slottet omsider kongeligt igjen og i et Diplom af 1369 kaldes Heyne Kabolt unde Henningh Kutelbergh [2]), Ritters, Houetlude tho Erkele (d: Örkel) og var det dem, der saavel 1370 crast. ascensionis Christi, som 1371 die Apostolor. Simonis et Judæ vare med at underskrive Kongens Fordrag med Hansestæderne i Stralsund [3]); ligesom det ogsaa var den sidstnævnte iblandt dem, der i et Diplom af 1372 under Navn af Henyngus Kötilsbiergh, miles, kaldes kongelig Høvidsmand paa Örkel (Capitaneus Dni Regis in castro Örkyl), i et andet af 1373, hvor han er med at modtage Magnus Matesens Forskrivning angaaende det af ham ødelagte Örums Gjenopbygning og Istandsættelse, kaldes H. Kotelberg og endelig i et tredie af 1374 under Navn af Hennichinus Kiötilbiergh kaldes Høvidsmand paa Aalborghuus (Capitaneus Domini Regis Alburgensis) [4]); medens derimod den førstnævnte omtales 1408 i følgende paa Svendborgs Raad-

[1]) Hvitfeld p. 525, 528.

[2]) Hvitfeld kalder derimod den sidste Kættelsberg.

[3]) Hvitfeld p. 607, 617, 619.

[4]) Alle i Geheime-Archivet.

ſtue opbevarede Kongebrev ſaaledes lydende: Ericus Dei gratia regnorum Dacie, Svecie, Norvegie, Slavorum, Gothorumque Rex, Dux Pomeranie, Omnibus præſens ſcriptum cernentibus in Dno ſalutem. Noverint, quod ſub anno Dni MCDVIII feria qvarta infra octavam corporis Christi Swyneburgi in placito noſtro juſtitiæ in præſentia illuſtriſime Dne Dne Margarete Dei gratia regnorum Danie, Svecie et Norvegie, Slavorum Gothorumque Reginæ Dnæ et Matris noſtre Cariſime et aliorum venerabilium Dnorum, videlicet Boetii aruſienſis, Johannis ottonienſis, Dei gratia Eccleſiarum Epiſcoporum, Johannis Olavi, Magni Laghonis, Nicolai Bill, militum, Johannis Gorſlingæ et Johannis Petri de Lowitzmoſæ armigerorum et aliorum præplurium fide dignorum in multitudine copioſa conſtituti nobiles viri, viri Dni Henningus et Luderus Kabold [1]) dicti, milites, latoribus preſentium

[1]) Den forſte var nemlig den ovenomtalte Høvidsmand paa Orkel og formodentlig den ſamme, ſom under Navn af Henning Kabeld 1416 var overværende paa Scheminge, da Velbyrdig Svends Nicolai Lauridſens Enke Catarina Knudsdatter til Wodeſwgh teſtamenterede ſit Gods til vor Freſeres Kloſter; og den ſidſtnævnte findes i et Dokument af 1388 Foged paa Ravnsborg i Laaland (Advocatus Rafnsborgh) og var det formodentlig

villanis noſtris in Swyneborgh pro morte Lodovici Kabold [1]) circa ipſos juretenus dudum decollati firmam treugam et ceſſodium promiſerunt et fecerunt perpetuis temporibus inviolabiliter obſervandum. Datum anno, die et loco, qvibus ſupra, noſtro ad cauſas ſub ſigillo, teſte Johanne Swenſen juſtitiario noſtro.

1375 daterer dernæſt en vis Andreas Offeſon et Brev fra Ørkel, af hvilket det dog ingen lunde tydeligt ſkjønnes, hvorvidt han ſammeſteds har været Slotshøvidsmand eller ikke. Ligeſaalidet ſom vi vide hvilken Skjebne der 1389 blev Ørkel til Deel, da Svendborg ſaa haardt ængſtedes og tildeels nedbrændtes af Hanſeſtædernes mægtige Flaade, ſom var udſendt for at antage ſig den fangne Kong Alberts Sag mod Dronning Margrete [2]).

paa hans Enkes Forbøn at Kong Chriſtian den første 1457 udſtædede et Adelsbrev, i hvilket han ſiger ſig for troe Tjeneſtes og Velbyrdig Qvinde Frue Mette Hr. Lydert Kabels Enkes Skyld at have forundt hendes Tjener Jens Povelſen og ægte Afkom Friehed og Frelſe paa deres Perſoner ſom andre Adelsmænd og Svende i Danmark.

1) Formodentlig de foromtaltes Broder.

2) Atlas B. 3 p. 533.

1394 kaldes dernæst Two Skittæ Foged paa Örkel (Castri Örkel Advocatus) [1]), dog uvist om paa Kongens eller den Odenſe Biſkops Vegne; efterſom Slottet allerede 1403 var i den ſidſtnævntes Værge, ſaaſom Johannes Dei gratia episcopus Ottoniensis allerede in festo S. Simonis et Judæ 1403 ikke blot fra dette Slot udſtæder et Afladsbrev for dem, der beſøgte eller begavede Snøde Kirke paa Langland, men desuden i Brevet ſelv kalder Örkel ſit (castrum nostrum Örkel) [2]).

1423 kaldes dernæſt Jeſſe Krumpen Foget paa Örkell [3]) og 1449 udſtæde Olov Bunde Foget paa Örkell og Peer Noolſen i den ſamme (Slotslow eller Bye?) Fredagen næſt for Juul paa Biſpetinget i Svendborg at Tingsvidne, at Claus Peerſen havde ſtædet en Gaard i Egebjerg til Sognepræſten Hr. Lars Axelſon i Öſterſkierninge [4]).

1464 annen dagen Briccii udſtædede derimod Biſkop Magnus (Mogens Krafse) af Odenſe et

[1]) Orig. Dokument i Geh. Arch.

[2]) Orig. Dokum. i Geh. Arch.

[3]) Orig. Dokum. i Geh. Arch.

[4]) Orig. Dokum. i Geh. Arch.

Gavebrev for Kloſteret i Maribve paa jus patronatus til Oſtoff Kirke [1]).

1476 var dernæſt Jep Oleſen Biſp Carls (Rönnows) af Odenſe Foget paa Örkel [2]); men 1484 feria qvinta ante feſtum beatorum Philippi et Jacobi Apostolorum udſtædede Biſkoppen ſelv et Kaldsbrev fra dette Slot (castrum nostrum Örkill) for Jacob Lauridſen til Brenderup Kirke [3]).

1522 udſtædede dernæſt Johannes Andreæ (Jens Anderſen Beldenak) Dei et Apostolicæ Sedis gratia Episcopus Ottoniensis paa St. Marci Evangeliſtens Dag fra dette Slot (castrum nostrum Werkil [4]) et Kaldsbrev for Petrus Johannis til Öſterſkerninge og Hunſtrup; og atter 1527 altera die divi Francisci confessoris for Georgius Petri en admissio omnes sacros ordines et presbyteratus petendi et suscipiendi, dateret ex arce Örchil.

Da endelig den ſaakaldte Grevens Feide udbrød i Landet og Borgere og Bønder reiſte ſig mod Adel og Præſteſkab, var ogſaa Örkel, ſom tilhørte Landets catholſke Biſpeſtoel, det første fyenſke Slot, ſom ſank for Friehedsſvœrmeriets alt

[1]) Gl. danſke Magazin B. 2 p. 12.

[2]) I Følge et gl. Lingsvidne, ſom 1730 var i Rudkjøbings Præſtegaard.

[3]) Findes i No. 1424 blandt Mscr. Thottiana 4to.

[4]) En anden Afſkrift læſer Wickel.

ſønderknuſende Vælde, i det Svendborgerne 1534 i Foreening med de Grevelige ſtormede, indtoge og i Brand og Grund afbrændte dette Slot tilligemed det paa ſamme opbevarede geiſtlige Stiftsarchiv [1]), og reiſte det ſig ſiden formedelſt den paafulgte Reformation aldrig meere af ſin Aſke.

Ogſaa Orkelbye ſynes ved ſamme Leilighed at have fundet ſin Undergang i ſine Naboers længe undertrykte Jalouſie [2]) og finder man nu af ſamme intet Spoer uden dens tvende Møller og Stedet, hvor den ſelv haver ſtaaet, ſom endnu kaldes Orkelsfang. 1547 finge ſaaledes, ſom en Følge af denne Ødelæggelſe, Borgemeſter og Raad i Svinborg breff ad gratiam paa alle de Enge og af den Agerjord, ſom Bønderne i Orkelbye nu havde [3]); 1549 ligeledes breff at beholde Orkelsbye og Orkelsfang og ſaa meget ſom hidtil haver ligget til de 20 Gaarde i Orkelsbye deres Fædrift og Engbiering [4]); 1558 fik den ſvendborgſke Borger Hans Michelsſen breff paa en Eng i Orkelsfang, Orkels Stoffning kaldet, imod deraf at ſvare Kongen i aarlig Skyld en Fjerding

[1]) Hvitfeld. p. 1428 fol.

[2]) Jfr. hvad ovenfor p. 77-78 derom er berettet.

[3]) Cancellie-Regiſtr. No. 5 fol. 295, hvorved altſaa Orkelbye for ſtedſe var nedlagt.

[4]) ibid. p. 312.

Smør wel forwarit mett Salt och Tree[1]); ligesom ogsaa Svendborgs Borgere endnu i samme Aar fik Lov til 3 Aar i Rad at pløie og besaae det saakaldte Ørkelsfang, som paa nogen Tid til Græsgang og Offwerdrifft var dem forundt, paa det at samme i Tiden maatte vorde desto bedre Græsning [2]). 1569 tillodes dem atter at pløie og saae paa Ørkelsfang [3]). Ligesom Kong Christian den fjerde forundte Peder Bilde til Haastrup, sin Mand og Thjener, indtil videre en Rughaffue Ørkils Slotstzhaffue kaldet, som laae til Nyborg (Leen) [4]); og endelig fulgte Kong Frederik den fjerde til Svendborgs Borgere under 28de Martz 1724 alle de til Ørkels Slot og Bye tilforn henhørende Jorder, nemlig Ørenbjergs Marken, Høemarken, Pløiholmene og Ørkelsfang, i Alt 38 Tdr. 2 Skpr. 2 Fjerd. og 2 Alb. for 5483 Rigsd. paa Vilkaar at intet af samme nogensinde maatte afhændes, men at alle Byens Borgere efter Grundtaxtens Størrelse skulde have Deel deri saavel til Pløiland som til Græsning, hvorved saaledes Svendborg Bye fik den Herlighed frem for andre Byer at kunne græsse et Antal af 600 Høveder paa sine Marker [5]).

[1]) Orig. Dokum i Geh. Arch.
[2]) Canc Registr. No. 6 fol. 230.
[3]) l. c. No. 10 fol. 154.
[4]) Orig Dokum. i Geh. Arch.
[5]) Atlas T. 6 p. 784-85.

Hvad endelig Slottets egentlige Bygning er angaaende, da blev samme, som sagt, 1534 aldeles demoleret, dog stod endnu 1687, da Præsident Resen skrev sit Atlas, to Stykker af Muren med nogle Rudera tilbage, ligesom Graverne og Broen over samme endnu den Tid vare i den Tilstand, som vedfoiede Kobberstik udviser; men forresten synes Stedet selv at have været Præsidentens eller hans Concipist meest mærkværdigt som — Øglerede; hans Ord ere nemlig disse: rudera visuntur silvis opaca, ubi tempore æstatis serpentes minaces conspiciuntur multi vermesqve radicibus inhærent. Nitten Aar derefter, — 1706, — da Præsterne efter Kongelig Befaling indgave Beretninger om deres Præstekaldes Mærkværdigheder, fandtes endnu nogle Rudera tilbage, ligesom det derhos var nokſom kjendeligt, hvor Slotsgaarden, Fortifikationerne og Graverne forhen havde været.

Slotsbankens nærværende Beskaffenhed har derimod min mangeaarige Ven Pastor Østrup fra Langeland paa det nøiagtigste undersøgt og funden at være følgende: Den ligger 50 Skridt østen for Øvremølle, som er en under Hvidkilde henhørende Fæstemølle; nordlig om Bankens Fod slynger Møllerbækken — den saakaldte Slidestrøm — sine speilklare Bølger, paa Bankens øvrige Sider ere derimod Borgens forrige Graver deels udtørrede og deels til Sump og Morads for-

vandlede; østen for Banken selv er dernæst en skovbevoxet Skrænte med en særdeles sort Jordbund, hvoraf utallige Been, Hjortetakker og Dyreknogler udgraves; endelig findes sønden for Banken to Agre og en lille Eng, som adskiller den fra Landeveien mellem Svendborg og Skaarup. Banken selv, — som nu er indrettet til Pløieland og derved meget afjevnet, saa at, som sagt, lidet eller intet Spoer til Borgens forrige Graver meere er at finde, — er ovenpaa fra Øster til Vester 74 og fra Sønder til Nord 52 Skridt i Længde og Bredde. Slottet synes at have bestaaet af 4 regelrette Fløie og skjøndt Biørnemoses Hovedbygning [1]) samt Tærskeladen paa Hvidkilde for det meeste skulle være opbygte af Steene, som her ere opryddede og bortførte, findes der dog endnu en tyk og fast Muur af Kampesteen og brændte Muursteen over 30 Alen i Længden paa Bankens nordøstlige Side; vel er den Side af denne Muur, som vender mod Østen, nuomstunder gandske tildækket med Jord og saaledes skjult i selve Banken, men dens østre Side staaer derimod formedelst Bankens steile Skrænte 2 Alen i Høiden bar og endskjøndt Murene paa Bankens øvrige Sider ikke saa tydeligt som denne ere at see, fordie de aldeles af Jord og Ukrud ere skjulte, kan dog saavel deres Længde,

[1]) Som i Aarene 1745 til 1756 af Oberstlieutenant Erich Christian Sehestedt af nye blev opbygt.

som Tykkelse og Retning uden Vanskelighed ved Hjelp af en Hakke opdages; ligesom ogsaa aarligen en Mængde Steen der paa Stedet opklodses. Paa Slotsbanken vides forresten i Mandeminde ingen sjelden Oldtids Levning at være fundet, med mindre man dertil vilde henregne en Jernhammer af Façon som den Smedene skoe Heste med. Derimod er Egnen opfyldt med de meest overtroiske Sagn om alskens Trylleri og Uvæsen ved ovennmtalte Banke, som nokſom viser, hvorledes den ældste protestantiske Geistlighed mod dens fordums Beboere i sin Tid har været sindet. Der findes saaledes blandt meere omtrent midt paa Bankens Overflade, dog lidet mod Nordost, et Slag eller Dal i Jorden, hvor den afdøde Lehn til Hvidkilde [1]) engang skal have ladet grave og hvor Arbeidsfolkene hver Aften naaede en Kobberport, som, naar de om Morgenen gik til Arbeidet igjen, paa nye var forsvunden og staaer endnu til Minde om denne Begivenhed i hin Fordybning en lille Ask, som nu er det eeneste Træe paa Banken. Veien til Slottet løb forresten i Sydost opad Banken over en Sump, hvor — i Følge Sagnet — en Kobberbroe fra Slottets Herligheds Dage af skal ligge nedsunken. Endvidere møder man — som

[1]) Enten Conferenceraaden eller maaskee snarere hans Farbroder Johan Lehn, som 1741 ombygte Hvidkilde.

det hedder — paa Banken ofte en Hex i en Hares Skikkelse, som sætter sig paa Bagbeenene og kauter ad de Forbiegaaende og i Tusmørket hører man ofte noget Fnuserie at have sin Fart over Banken, som dog i de seeneste 10 Aar — af saare naturlige Grunde — meget har aftaget; endelig saae ogsaa to Dagleiere for en halv Snees Aar siden ved Natteti fra den nærliggende Skov Banken aabne sig og en Mand til Hest med store hvide Knapper i sin Kjortel udride af samme, hvorover den ene af Skræk blev syg og døde 8 Dage efter, men den anden lever endnu og sætter trøstigen sin Salighed til Pant paa Fortællingens Sandhed. Og saaledes er da dette mærkelige Slot, som tilforn gav heele Lehnet Navn [1]), nu en kummerlig Gjenstand for Bøndens Overtroe og Agerdyrkerens Bearbeidning.

Sic erat in fatis.

1) Forinden samme nemlig opkaldtes efter Nyeborg Slot. See gl. Saml. B. 1 H. 1 p. 73.

Efterretning til Læseren.

Det belovede Chart over Egnens gamle Beskaffenhed omkring Næsbyehoved kan formedelst uforudseete Hindringer ikke før i næste Hæfte leveres.

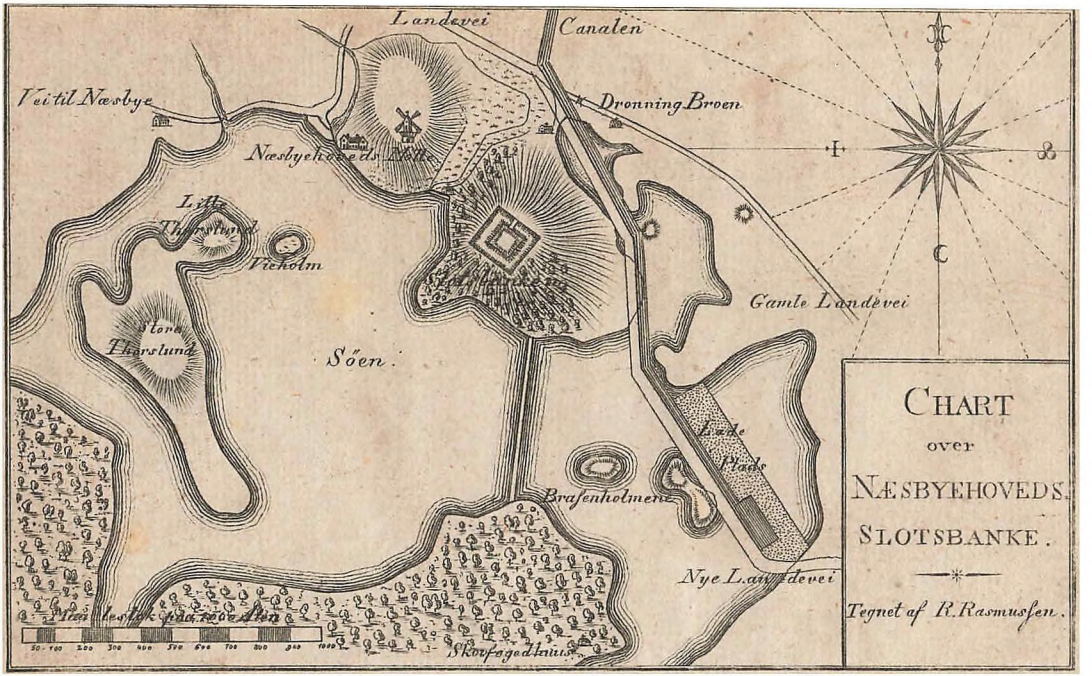
Landevei
Canalen
Veitil Næsbye
Dronning Broen
Næsbyehoveds Mette
Lille Thorslund
Vieholm
Store Thorslund
Söen.
Gamle Landevei
Lade Plads
Brasenholmene
Nye Landevei
Skovfogedhuus
CHART
over
NÆSBYEHOVEDS.
SLOTSBANKE.
Tegnet af R. Rasmussen.

Borgruinerne.

Andet Hæfte

indeholdende

Gamborg og Hinsgavl.

Ved

Vedel Simonsen,

Dr. og Professor, Medlem af den Kongelige Kommission til Oldsagers Opbevaring ꝛc.

Kjøbenhavn 1813.

Trykt paa Forfatterens Forlag hos Th. E. Rangel.

Borg-Ranken.

(Hedera muralis.)

Was treibt Dich, Epheu! Trümmer zu umweben?
was bindet Dich ans modernde Geſtein?
ach! nimmer haucheſt Du dein friſches Leben
der alternden Zerſtöhrung ein.

Schreiber.

Hvi ſlynger Du, Epheu! Din ſmækkre Green
om Fortids briſtede Mure?
Hvi klæber Din Læbe ved kolden Steen,
hvi ſkjuler Du ængſtlig Din ſlanke Green
i Borgens ſønlige Fure?
"Du vil ſtøtte Din Svaghed ved ſtærken Mur
"og der ſuge Næring for Din Natur."

Hvi ſlynger Du inderlig tæt og faſt
Din Arm om Murhallens Kiſter?
Hvi blomſtrer Dit Grønt kun paa Gravens Rand,
hvi haver Du kaaret Dit Fosterland
i Borgruinernes Rifter?
"Du vil ſammenknytte den Murhall, ſom braſt;
"hvad Tiden løsner, vil Du gjøre faſt."

Hvi driver en mægtig Længsel Dig did,
hvor Død og Undergang lurer?
hvi tvinges Du af en mægtig Natur
at ſpire langs kolde, livløſe Mur,
et eenſomt Liv i dens Furer?
"Du ſkal favne det Døde med kraftfuld Arm,
"indgyde det Liv af Din fulde Barm."

Hvi ſlynger Du Krandſe af Eviggrønt
om Borgens ſkaldede Tinde?
hvi blomſtrer Du ſtedſe paa Gravens Vei
ſom Fortidens varslende Glemmigei
og Borgruinens Kjærminde?
"Du ſkal indſuge Aanden af Fortids Støv
"og tolke den gjennem Dit grønne Løv."

O, Epheu! — Billede paa mit Liv!
mit Hjerte kjær fremfor andre!
Din brændende Attraae var ogſaa min,
min Skjebne i Verden vil ligne Din,
ſnart ſamles vi med hverandre;
ſnart brydes den Vandringsſtav, Skjebnen mig gav,
ſkjul da veldædig min ukjendte Grav!

Den $\frac{22}{30}$ Auguſt 1813.

Vedel Simonſen.

Forerindring.

Fast i alle Skandinaviens Egne vine vi sørgelige Spoer af vore Forfædres ødelagte Slotte og Borge, sammenstyrtede Ruiner, sprængte Borgmure, omploiede Voldsteder og sloifede Tomter; det er den sjunkne Baukasteen, der skulde vidne om den daadfuldeste Tidsalder i vor Historie, og det brudte Gravmæle, der skulde forevige dens kraftfuldeste Sønner; en mægtig Helteslægt, der raae, som Luften, der omgav den, og haard, som Klippen, der bar den, husede, — som det hedder, —

paa høien Hall — over laven Dal —

i de sammenstyrtede Steenmasser, vi endnu kalde Ridderborge. Høi og fast, utilgængelig og tryg

bygger Ørnen sin Rede; høit og fast, utilgængeligt og trygt byggede ogsaa hiin Tids Ridder sin Borg paa Klippens Tinde eller paa søekrandste Ø. Aarhundreder droge forbie paa Tidens flygtige Vinger, Borgene opløstes, omstyrtedes, tilintetgjordes, og blot deres Ruiner staae tilbage, som Skyggebilleder fra en længst forsvunden Fabelverden. Med Bevundring skue vi op mod disse høie af Tidens Vingeslag nedstyrtede Masser, medens disse, stolte selv i deres Fald, skue ned i de taagede Dale, hvor vi, — deres Bygherrers Ætmænd, — sidde i Kreds om Arnestedet og fortælle hinanden Eventyr og Spøgelsehistorier om dem og deres henrundne Tidsalder; thi i den forkjælede Afkoms Øie er, dessværre! Fortidens stolte Bedrifter kun Eventyr, Blændværk og Fabel.

Ikke altid har man vidst at skatte disse Oldtidens stolteste Minder, og ikkun sjelden værdige

dem den Opmærksomhed, de, — endogsaa i Historisk Henseende, — fremfor andre fortjene, som Konstens, Smagens, Kulturens, Tidsalderens udtryksfulde Symboler og Kongemagtens, Adelsvældens og Hierarchiets glimrende Trophæe. — Dog lidt efter lidt ere vore Naboers Øine blevne opladte for disse — gjennem Aarhundreder som døde livløse Masser betragtede — Ruiner; de have lært at fatte deres sande Værd og at skue deres høie Betydning; Interessen for Skildringer af en Tidsalder, hvis Kraft vi behøve, hvis Mod vi savne, hvis Troesathed er vor Længsel og hvis Sværmerie fortryller, er blevet meere og meere levende iblandt dem og har omsider tolket sig gjennem Malerens Pensel, Kobberstikkerens Gravstik og Historikerens Griffel. Jeg haaber altsaa ikke at feile, naar jeg antager samme Smag som herskende blandt mine Landsmænd, og venter, at en Samling af hidtil adspredte Efterretninger om Skandinaviens, men især om Dan

nerrigets nu til Ruiner henſjunkne Ridderborge og Slotte, vil vorde mangt et Hjerte kjært iblandt os.

Jeg ſiger med Flid: en Samling af Strøe-Efterretninger, thi, desværre! er man ſom oftest ikke i Stand til at levere nogen enkelt Borgs Hiſtorie fuldſtændig, men maae nøies med de enkelte Brudſtykker, Tiden hiſt og her har levnet os af ſamme. Hyppigſt ere ſelv de ivrigſte Beſtræbelſer i denne Henſeende omſonſt og Forſkningen om de fornødne Hjelpekilder aldeles eller dog for ſtørſte Deelen forgjæves. Aarſagen hertil maae ſøges hos Middelalderens Riddere, der hellere handlede end ſkreve, hellere gjorde ſig ſelv udødelige end opoffrede deres Kraft til at redde Mindesmærker fra Døden; hos Middelalderens Lærde, der over deres ſcholaſtiſke Studium, uendelige Sophiſterier og theologiſke Stridigheder glemte, hvad der var Fædrenelandet vigtigſt af

alt, dets Hiſtorie; og endelig i de mange ud- vortes og indvortes Krige, ſom ſaa jevnligen have ødelagt vort Fødeland og med ſamme ikke blot dets befæſtede Slotte og Borge, men ogſaa Kilderne til deres Hiſtorie, de paa ſamme op- bevarede Archiver.

Dog — ſelv om vi intet Fuldſtændigt kunne levere, ville vi desuagtet ingenlunde forſmaae at ſamle de faa Brudſtykker, ſom end ere tilbage; om end Krandſen er visnet og brudt, ere dog enkelte af dens Blomſter herlige at ſkue, ogſaa dem ville vi taknemmelige ſamle og derhos ſtedſe erin- dre, at vor Vandring gaaer gjennem Ruiner, hvor Tidens jernhaarde Fjæd forlængſt har ſønder- traadt Sammenhæng, Fuldſtændighed og Orden. Det er ſaaledes kun en ſøndertraadt Perlekrands, hvis enkelte Brudſtykker jeg ſøger at ſamle, for af dem at ordne mig Billedet af det Heele.

Det var iøvrigt min Yndlings-Idee at kunne have udstyret dette Galleriet af Dannerrigets Ridderborge med passende Kobbere og Vignetter; man vil af det første Hæfte see, at jeg har maattet tage meere Hensyn til Tydelighed end til Konst, hvilket smerter mig saameget meere, som min Udgift desuagtet i den Anledning har været saare betydelig. Det var derfor at ønske, at enkelte af Fædrenelandets rige Sønner og Venner, — ligesom i Sverrig og i andre Lande har været Tilfældet, — vilde opoffre en ringe Skjærv til deres Forfædres Minde, ved at bekoste et eller andet af vort Nordens Slotte eller Ridderborge paa en — Gjenstanden værdigere — Maade stukket i Kobber og denne eller andre Samlinger indlemmet, at saaledes ogsaa vort Fædreneland i denne Henseende ikke alt for langt skulde staae tilbage for andre vore Nabolande og at selv ved denne Leilighed den danske Patriotisme kunde vise sig sit Fosterland værdig.

Dog — ogsaa uden at see denne Længsel tilfredsstillet, skal jeg ligefuldt stræbe frem paa den mig anviiste Bane og ufortrøden umage mig for at gjøre alt, hvad Evner og Omstændigheder tillade, for en Gjenstand, hvis Nytte ikke blot, men ogsaa hvis høie og dybe Betydning, — endogsaa i symbolisk Forstand, — saa underligt fængsler mit Hjerte.

Steder tilintetgjøres, Byer forsvyrres, Lande ødelægges, Riger forgaae; ogsaa Du, mit elskte Fødeland! skal engang ophøre, men Dit Navn skal desuagtet aldrig i Evighed forsvinde. Hvad der er tænkt, talt og handlet i Dit Navn og af Dine ædlere Sønner udgjør for vigtigt et Bogstav i Jordklodens Alphabet til at det Heeles Betydning ikke ved sammes Udsletselse skulde tabe og forfeiles, Din Historie optager for vigtigt et Blad i Menneskehedens Aarbog til uden Tab af det Heeles Sammenhæng at kunne ud-

rives af ſamme og Du ſelv for vigtigt et Led i Skjebnens ſtore Kjæde til uden Uorden i det Heele at kunne ſønderſlides eller løsnes. Du ſkal derfor leve evindelig, om end Din Time var kommen; Du ſkal leve, men leve i Hiſtorien og i et ſanddrue Eftermæle paa Clios hellige Tavler. Troia er ødelagt, Grækenland opløſt, Rom nedſtyrtet, men de leve, — ſkjønnere end nogenſinde før, — i Erindringens herlige Verden; Troia fik ſin Homer, Grækenland ſin Thucydid, Rom ſin Livius, ogſaa Du ſkal finde Din ved Dagenes Ende. Jeg og de mange andre,

ſom leder og søger — i gamle Bøger,
i oplukte Høie — med ſpeidende Øie,
paa Sværd og Skjolde, — i muldne Volde,
paa Runeſtеene — blandt ſmuldrede Beene,

vi berede kun Vei for Ham, ſom i Tidens Fylde ſkal komme, vi ſamle kun Steen til den ſtolte Bygning, han ſkal opreiſe, vi plante kun Øviſte til den herlige Løvſal, hans Haand ſkal hvælve.

Dog — ak! at min Ahnelse var ugrundet! — Nationalhistoriens egentlige Tempel skal først reise sig paa Nationens Grav og i dets stolte Hvælvinger dens Aand, som et duftende Blomster, af vor og vore Fædres Aske fremspire. Troia sank før Homer fik Stemme, Grækenland opløstes før Thycydid fik Mæle, Rom var sjunken inden Livius skrev. Saaledes skal ogsaa Danmark først i sin Opløsning vinde sin ædlere Tilværelse, først i sin Død vorde Evigheden vis. Da vil den Tid komme, hvor Jordens ufødte Slægter skulle hensynke i Beundring ved Nordens stolte Ruin; da vil den Dag frembryde, hvor Danas adspredte Sønner skulle samle sig, for at jamre og klage over deres henfarne Mødre og med gandske andre Følelser beskue det brustne Huus, hvor hun byggede og boede, end dem, med hvilke de fordum inden dets tætte Vægge legede paa Modets kjætlige Skjød; da vil Forskjellen mellem Smaat og Stort, Lidet og

Meget være ophørt, man vil skue Betydning i det, vi ansaae for betydningsløst, og Tomhed i det, vi ansaae for vigtigst. Enhver Rift, Tiden sprængte i dets Mur, enhver Fure, Ugreret pløiede i dets Væg, ethvert Moos, Aarsvexlen plantede paa dets Tinde, vil da blive vigtigt og vinde sin visse og høie Betydning; med Sorg og Klage ville de trøstløse Sønner betræde det tomme, nedsjunkne Huus og som Børn, der søgte deres Moder, men fandt hendes Grav, vil ethvert Smykke, hun bar, enhver Klædning, hun brugte, enhver Traad, hun spandt, være deres Hjerter kjære og dyrebare; ethvert Sted, hun stod, ethvert Fjæd, hun gik, ethvert Suk, hun drog, være dem af inderlig Betydning; da vil intet være ubetydeligt meere; de ville leire sig om den friske Grav, der gjemmer hendes dyrebare Aske, og fortælle hinanden med Sorgens dybe af Hjertets inderste Kilde udrundne Ord — ak! desværre! med en gandske anden Veltalen-

hed, end den de brugte, da hun endnu var iblandt dem, — hvor stor og herlig hun var, og hvor ubødeligt meget, de tabte; da ville de kysse med brændende Læber den blomsterklædte Grav og med blodige Taarer væde den hellige Aske; og en taknemmelig Haand vil sammenflætte de taarevædede Greene, som Gravens Muld og Ruinens Klæfter gave Næring, til en svulmende Løvsal om den Hedenfarnes Grav; og see! — det er Nationalhistoriens egentlige Tempel.

Saaledes er min Troe og saaledes er min faste Overbeviisning; kan man altsaa fortænke mig, at jeg lever meere i en forbiegangen end i en nærværende Verden, at jeg hellere huser i den ødelagte Borg end i de prangende Palladser og at jeg søger der, hvor jeg eene finder Bod for min Længsel. I det Indre af Nationalhistoriens Tempel tjener jeg ingenlunde; jeg vilde der, maaskee! kun være en lidet brugbar Tjener; men saa

meget veed jeg, at Verdens underlige Domme skulle aldrig forlede mig til at troe, at jeg var meere eller mindre værdig end mit eget Indre tilsiger; jeg har derfor heller ikke egenmægtig indtrængt mig paa den Plads jeg staaer, ikke ubeseiet indsneget mig i Templet at besmitte Nationens Helligdom med vanhellige Hænder, men jeg blev grebet i Livets vildeste Larm af en Længsel, der var stærkere end min Omgivnings Modvirkning, og saaledes hensat ved Templets Indgang, at jeg skulde sørge og klage over den svundne Tid og dens Herlighed, indtil ogsaa min Tid var forsvunden. Derfor er min Pen ikke skabt for Spøg og Glæde, men for Klage og Sørg, derfor er det forsvundne og ikke det nærværende, det vi tabte og ikke det vi besiddе min Tales Emne, derfor er Historiens vildeste og raadsomste Perioder, Nemesis Adrasteas haardeste Straffedomme, den Gjenstand, hvorpaa mit Die uafladeligst stirrer, og derfor sidder jeg endelig

nu i Ruinernes Skygge, at tolke dens rædsomme Varsler. Kun den Aand, som styrer mine Fjæd, skal vide, hvi mit Hjerte gribes saa sælsomt, hvergang jeg hører Fædreland nævne, hvi min Mund er stemt til Klage og mit Øie til Taarer, og jeg sjelden gandske er hjemme uden i Tanken om Nord; den Aand skal engang i Tiden opklare, hvi jeg med dette Hjerte og dette Sind blev hensat i en støiende Tidsalder, der ikke ændser min Taare, ikke hører mit Suk og ikke agter min Klage.

Jeg har opoffret meget for min Videnskab; min Vei til Clios Tempel var en Vei gjennem Sorger og Møie, der skal ingen lystes ved at træde i mit mødige Fodspoer. For at følge Clios Vink, — mit Hjertes inderste Stemme, — har jeg tilsidesat et sorgfrit Levnet, et rigeligt Udkomme og et glimrende Haab, som den Tid

tilsmilte min Bane; for at følge det Ideal, hun foreholdt mit Indre, har jeg foragtet Verdens Dom og Livets lokkende Glæder, opoffret Sundhed og Roe; det er ikke for en lav Forfængelighedś eller jordisk Vindings Skyld jeg har bragt dette kostbare Offer, men det er paa Nationalkjærlighedens hellige Alter jeg har offret min Gave, i den søde Forventning, at min Flid maatte tilkjæmpe sig mine Medborgeres Agtelse, min redelige Hensigt vinde deres Tillid og min svage Stemme røre deres Hjerter; thi kun under den Betingelse kan min Bestræbelse krones med Held, kun under den Betingelse min Idræt gavne den Stat, hvori jeg fødtes og for den jeg lever og dør, og kun under den Betingelse mine Arbeider vække varm Følelse for Religjon og Historie, som den eeneste Trøst naar alting svigter og glipper, dyb Sands for Nationalædel og Borgerdyd, som den eeneste Kraft naar alting ældes og svækkes, og brændende Kjærlighed for Konge og Fød-

land, ſom det eneſte Baand, naar alting bugner og briſter: Troſten ſvinker Modet, Kraften pæbner Armen, Kjærligheden adler Villien; og ſaa længe den Lue, diſſe Følelſer tændte, brænder varmt og høit paa Fødelands hellige Alter, ſaa længe er ogſaa Danmark ophøiet over Farer og Møie, over Undergang og Død; dæmpes den af Tidens giftige Aande, da er ogſaa Danmark omſpændt af Møie; ſlukkes den aldeles, da er ogſaa Danmarks Undergang vis. At gyde Olie til denne hellige Lue er derfor min og enhver god Danneborgers ivrigſte Beſtræbelſe, at den maae blusſe høit og varigt vort inderligſte Ønſke.

Hoc opus, hoc studium parvi properemus et ampli,
si patriæ volumus, si nobis vivere cari.

Og naar da engang — efter Dage og Aar — mit Indre tilſiger mig, ogſaa Du var med at bære Veed til den hellige Ild, ogſaa Du var med at gyde Olie til den frelſende Lue; da, Landsmænd!

da har jeg saaet min Løn og skal med Glædestaarer tilstaae, jeg har intet mere at fordre; og lad endogsaa være, at som mit Haab var forfængeligt og min Kraft var svag, saa kan ogsaa Forventningen skuffe, saa er det dog paa den anden Side vist, at som den var min eneste Rydelse, saa var den ogsaa min eneste Løn, det er derfor billigt, at mine Landsmænd ikke forsætligen unddrage mig samme.

Elvedgaard den 14de August 1813.

Vedel Simonsen.

Almindelig Indledning

indeholdende

en

hiſtoriſk Skildring

af

Danſke Slottes og Ridderborges

Oprindelſe, Tilvæxt

og

Undergang.

Ex nobis vano defungi discite fastu!
excelsæ sortis vasta ruina comes.

Motto:

(af Atterboms Stegeborgs Ruiner.)

Förvissnad allt år mannakraftens vår,
en åldred länk i evighetens ring;
i höstens dimmor svept dess vålnad står
och matt dess minnen sucka mig omkring.
Bild af det Heliga, o riddarborg!
i spillror hvilar du, som minnets verld;
ei långre ljuder du af fröjd och sorg,
ei hvimlar du af vapnare och svärd;
men herrligt reser sig mot himlens bryn
det sista tornets kropp, som klippan hård;
så sträfvar viljans majestät till skyn
och trotsar Ödet med sin brutna vård.

En kortfattet og sammentrængt Skildring af de forskjellige Aarsager, som Tid efter anden, — især i Middelalderens Dage, — have bidraget til Anlæggelsen af nordiske Slotte og Borge, samt en historisk Fremstilling af de mangfoldige Anledninger, der igjen Tid efter anden foraarsagede deres Fald og Ødelæggelse, turde ligesaalidet være nogen overflødig Indledning til sammes egentlige Historie og Topographie, som en, — saavidt muelig, — noiagtig Skildring af sammes forskjellige saavel inds som udvortes Indretning turde være nogen unyttig eller uinteressant Lektüre for enhver, der i den Grad interesserer sig for sit Fødelands Historie, som hver ægte Dannemand billigen burde. I den Forvisning altsaa, at disse Gjenstænders nærmere Oplysning ikke blot vil vorde underholdende for mine Landsmænd, men ogsaa bidrage til et meere omfattende Oversyn af det Heele og en noiere Kundskab til sammes særskilte Deele, der i de enkelte Borges specielle Historie ikke uden idelig Gjentagelse og — selv da — kun paa

en mindre fuldkommen og meere ulydelig Maade lod sig meddeele, anseer jeg det i Fremtiden for min Pligt, — som Indledning til Borgruinernes følgende Hæfter, — at forudskikke slige almindelige Udsigter over en og anden til disse Borges almindelige Historie og Topographie henhørende Gjenstand, og skal jeg saaledes derved ikke blot bestræbe mig for, — saavidt mueligt, — at bringe denne Green af Middelalderens nordiske Geographie til nogenlunde Modenhed, men ogsaa, — saavidt det staaer i min Magt, — søge at bringe Enhed i det Hele, og derved — som ved et passeligt Baand — forene de adspredte Mindeblomster, jeg brød paa Fortidens Mark, til en Krands paa Fædrenes Grave. Og ligesom jeg derfor paa ovennævnte Maade tænker fra Tid til anden at skildre disse Slottes og Ridderborges forskjellige Struktur, Indretning, Befæstning, Angrebs- og Forsvars-Maade, samt deres Forvaltning og Bestyrelse med andre fleere didhenhørende Gjenstænder, saaledes skal jeg, — som Indledning til nærværende Hæfte, — indskrænke mig til at omtale Aarsagerne til deres Opkomst og Fald, og selv dette blot med Hensyn til Danmark, saasom jeg siden finder nærmere Leilighed til ogsaa i denne Henseende at omtale Norge.

Navnene paa disse vort Nordens ældste Herrevaaninger forudsætte alle Begrebet om Tryghed, Fasthed og Værn mod udvortes Fjender og Farer. De kaldtes saaledes i den ældste Tidsalder Hoffer, et Navn, der var laant fra Oldtidens Afgudstempler [1]), betegnede ligesom det norske Hird et indhægnet eller omgærdet Sted [2]) og vedligeholder sig endnu ikke blot i Navnene Hov, Hovborg og Hovgaard, — en blødere Pronunciation af Benævnelserne Hoff, Hoffborg og Hoffgaard, — som bruges om Slotte og Borge, hvis egentlige Navn er glemt; men ogsaa i Benævnelsen paa Kongers nærmeste Omgivning [3]) og i den Fattiges Pligtarbeide for den Rige [4]). Man kaldte dem dernæst ogsaa Gaarde, f. Ex. Asgard, Miklegard, Holmgard og Hleidargard, af Ordet Gard o: et indhægnet [5]) og ved sit Hægn befrygget [6]) Sted; og var denne Benævnelse og-

[1]) Oluf Trygves. S. ed. Scalholt. P. 2 pag. 37.

[2]) Sepimentum eller munitio af hirda o: servare, custodire.

[3]) Hoff; være ved Hove.

[4]) Hoverie; gaae til Hove.

[5]) Suhms D. H. T. 4 p. 567.

[6]) See Ihres Glossarium; deraf de danske Ord Gærde og Gærdsel.

saa i Middelalderens Dage almindelig [1]) især for de mindre Kongsæder eller saakaldte Kongsgaarde i Landet f. Ex. Skivegaard, Kjøgegaard, Odensegaard o. a. fl., ligesom den endnu har vedligeholdt sig i Ordet: Garde d: den kongelige Livvagt eller Kongens Huuskarle og Gaardsvenne [2]). Endvidere kaldte man dem Huse af Ordet hylja og hydde d: at skjule og bevare [3]), en Benævnelse, der ogsaa i Middelalderen var almindelig [4]) f. Ex. Hammerhuus, Axelhuus, Coldinghuus o. s. v.,

[1]) F. Ex. at tjene i Kongens Gaard, deraf Ordene: Gaardsvenne og Gaardsret; ja! Walchendorf bruger selv 1515 det Udtryk om det burgundiske Hoff: her er ith vnderligt Regementte i Gorden. Gl. d. M. B. 2 p. 26. Og Rosencrantz siger om det danske Hoff: 1552 drog jeg til Koning Christiern udi Gaarden d: i Hoffrjeneste. Gl. d. M. B. 4 p. 200.

[2]) Gardingi. Suhms Kr. H. B. 5 p. 22.

[3]) deraf Ordet Hytte, der er et Diminutiv af Huus ligesom Brygge af Broe og Bygning af Boe. Ihres Gloss. B. 1 p. 955-56.

[4]) See blandt andre et Brev fra Kong Frederik den anden i Geh. Arch af 1560, hvorved han befaler Magnus Gyldenstierne at nedtage alle Huse paa vor Gaard Fauerholm, Ladegaarden undtagen, og at udsee i Hyllerød hos vort Huus Fridrichsborg beqvem Plads til at opsætte Krog paa for

men ſom dog fortrinligen brugtes ſom charakteriſerende Epitheton for de iblandt dem, der laae i ſaadanne Byer, hvis Navne endtes paa Borg, og ſom altſaa lettere end andre med Borgen ſelv kunde forvexles ſ. Ex. Aalborghuus, Nyborghuus, Viborghuus o. ſ. v. Forreſten vedligeholdt Benævnelſen ſig ikke blot i Ordene: Huuskarle, Huuskarleſkabne og Huusvold [1]), men ogſaa i Ordet: Kongehuus, ſom det almindelige Udtryk for den kongelige Familie. Sædvanligviis kaldte man dem derimod i Middelalderens Dage Borge, fordi de vare eller i det mindſte burde være Borgen for Indſidderens Sikkerhed [2]), og Slotte, fordi de ſom en Laas [3]) indſluttede Beſætningen

de fremmede; ligeledes af ſamme Konge et andet Brev af 1576 i Gl. d. M. B. 3 p. 135, hvor han befaler at proviantere Arnsborg Slot ſaaledes, att Huſit icke ſchulle liide Nød theroffuer; og en Herredagsdom af 1646. ibid. B. 5 p. 23, hvor det hedder om Hammerſlot paa Bornholm att Holger Roſencrantzes Retraite paa Huſet haffde veret tilig noch naar Landet bleff aff Fienden angreben.

[1]) o: Slotstomten eller Pladſen hvor det afbrudte Slot havde ſtaaet. Atl. 3 p. 97.

[2]) Atl. 1 p. 57. af Ordene hyrgia o: claudere eller berga o: custodire. See Ihre under dette Ord.

[3]) Det tydſke Schloß og gammel-danſke Slott; deraf Ordet ſlutte og indſlutte.

og udelukte Fjenden; men allerseenest kaldte man dem Fæster og Fæstninger, fordie de enten ved Natur eller Konst vare faste og befæstede Steder. Deres poetiske Navne i det ældste Tidsrum vare: Ringe [1]), Orme og Drager [2]), hvilke vel alle tilhobe havde Hensyn til den for Datidens Fæstninger brugelige runde og omsluttende Form, men af hvilke den første tillige i en egentligere Forstand betegnede selve Ringmuren, som omgav og indsluttede samme, og de tvende sidste Besætningens Aarvaagenhed og de Farer og Møisommeligheder, som truede den forvovne Angriber. Middelalderens Digtere kaldte dem derimod Brattenborg [3]), Høien Hald [4]), Birtings-

1) Deraf de mange med denne Stavelse begyndende eller endende Stednavne i vort Norden f. Ex. Ring, Ringe, Ringsted, Ringkiøbing, Borgring, Hiørring, Siøring, Klakring o. s. v.

2) Suhms Kr. Hist. T. 2 p. 340. T. 3 p. 694, 704, 707, 713-14. D. H. B. 1 p. 280, 521, 524 o. s. v.

3) Syvs Kæmpeviser p. 42, 49, 50, 115, 116, 451. Deraf Oprindelsen til de forskjellige Brattingsborge, som forekomme i den nordiske Geographie f. Ex. i Skaane (Antiqv. An. B. 1 p. 59-60.) paa Samsøe. (ibid. p. 55 sq.) i Aalborg Stift. (Atl. T. 5 p. 312, 338.) i Viborg Stift (T. 4 p. 655) og i Aarhuus Stift (p. 283.)

4) Af hvilken Benævnelse ogsaa mange Stednavne synes at have deres Oprindelse, saasom Hald og

borg [1]), Birtingshald [2]) og Troiborg, af hvilke det første betegnede deres bratte [3]), det andet deres høie [4]), det tredie og fjerde deres faste [5]) og det femte — efter Rudbeks Meening — deres trygge Beliggenhed [6]).

Haldsted i Sjælland. Atl. 2 p. 300. 6 p. 60, 278. Haldsted paa Lolland T. 6 p. 458. Haldum T. 4 p. 207. Hald p. 409. Haldborg p. 730. Haldslot p. 677. Halden T. 5 p. 270, 282 og Hald p. 443. 893 i Jylland. Ligesom de bekjendte Strophер Arel Arenfeld paa Basnes lod indhugge over sin Port: «Ørnen bygger paa høien Hald, — «Hvind ligger i dyben Dal.» Atl. 3 p. 34.

[1]) Kæmpevisebogen p. 35, 120.

[2]) ibid. p. 73, 449, 450.

[3]) Antqv. An. B. 1 p. 64, u.

[4]) Altsaa det samme som Sagaernes Hatun eller Har — tun o: den høie Borg. Suhms Kr. Hist. B. 2 p. 202.

[5]) eller krigerske; Birting betyder nemlig Krig og Orlog; formodentlig det samme som Bors — Thing, ligesom Leding det samme som Hleders Thing, saa som baade det første og det sidste vare Odins Tilnavne og Krigen kaldtes Odins Thing.

[6]) See om de forskjellige Troiborge i Norden min Udsigt over Nationalhistorien B. 1 H. 2 p. 16-17, hvor jeg imidlertid troer paa en meere historisk Maade at have forklaret denne Benævnelses Hyppighed.

Begrebet om Sikkerhed, Fasthed og Værn laae altsaa stedse i Navnet, men ligesom der i de forskjellige Tidsaldre udfordredes meere eller mindre Styrke og Konst til at yde Beboeren samme, saaledes see vi ogsaa med den forandrede Taktik og Angrebsmaade Borgenes Fortifikation og Bygningsart gjennem fleere forskjellige Perioder at afveksle. Vi finde dem saaledes i Begyndelsen blot ved en stærkere Væg, en solidere Bygningsmaade og en fastere Struktur at udmærke sig fra Folkets øvrige Vaaningssteder. Horizontalt paa hinanden sammenføiede Tømmerstokke eller Bjælker og over dem et Tag af Næver eller Bark udgjorde selv den ypperste Kongsgaards Bygning, drabelige Hofsinders Arm var dens eeneste Muur. Siden forandredes meget i Danmark, selv Kræmpemuren tystedes og ansaaes ikke meere for noget tilstrækkeligt Værn; desaarsag maatte nu ogsaa Gaarden omgives med virkelige Graver og Volde og dem var det egentlig Oldtiden i sit allegoriske Sprog kaldte Drager og Slanger; formodentlig af den naturlige Aarsag, at de paa Grund af Form-Ligheden kaldte en saadan ringformig Forskandsning Ring eller Borgring, ligesom vi endnu kalde dens Muur en Ringmuur; og da Oldtidens Digtere ogsaa kaldte Finger- og Arm-Ringene

Orme og Slanger [1]), tillagde de naturligviis ogsaa i deres poetiske Begeistring Forskandsningerne snart hiint og snart disse Tilnavne og det saa meget hellere som Dragen og Lindormen desuden vare Symboler paa Aarvaagenhed, Paapassenhed og strænge Bevogtning af anbetroede Skatte. Da endvidere nogle af disse Forskandsninger, — Fortidens Drager og Slanger, — sagdes at være funklende, gloende og ester andre lignedes ved en bevægelig Ildstrøm [2]) om Borgen [3]), saa bliver det fremdeles et Spørgsmaal om Dragen og Slangen paa saadanne Steder ikke snarere betegner de saakaldte Valslaunger eller Dødsslynger, hvormed Borgen var forsynet og hvormed den saakaldte Skot-Eld [4]) udkastedes mod Fjenden [5]); ligesom maaskee netop disse Benævnelser i saa Tilfælde kunne have foranlediget Middelalderens Helte til at kalde deres med slige Valslynger ud-

[1]) Kr. Hist. B. 3 p. 714.

[2]) Den saakaldte Vafr-loga.

[3]) D. H. B. 1 p. 288.

[4]) d: Ild til at skyde med; et Slags græsk Ild eller maaskee snarere de saa ofte forekommende Ild- eller Fyr-Pile.

[5]) Justitsraad Engelstoft om Qvindekjønnets Kaar i det h. Norden. p. 69.

rustede Krigsskibe Drager [1]) og deres første Kanoner Slanger og Snoge [2]). Nogle Aarhundreder svandt imidlertid atter, Landet blev kristnet, Folket svagt og nu maatte Gravene gjøres bredere, Voldene høiere og selve Bygningen opføres af Stene og Muur; indtil endelig selv dette ikke meere var tilstrækkeligt, men Afmagten skjulte sig i de hvælvede Kasemakter og svære med Kanoner udspækkede Volde i Forening med alskens Udenværker og Raveliner omdannede Stedet til en formelig Festning.

Af det første og ældste Slags eller de saakaldte Drotteseter og Kongsgaarde, som her i Følge Ordenen først komme i Betragtning, var allerede tidlig en ikke ubetydelig Mængde i Danmark. Vel veed jeg neppe, om jeg dertil tør henregne Odins og hans Reiseselters — Asernes — første Boliger i Landet, saasom det Nordiske Asehoff eller Asgard, Asborg (Aborre) og Odinsborg (Odense) i Fyen, Thrudsvang paa Thorseng (?), Breida-

[1]) Man har i det mindste et Exempel paa en saadan Skibsdrage, der sagdes at sprude Ild. D. H. B. 3 p. 399.

[2]) eller Serpentiner af det latinske Serpentina o: en Orm, see f. Ex. Gl. d. Mag. B. 2 p. 51-52, 148.

blik i Sjæland [1]), Himmingsborg i Halland [2]) og andre fleere, dem jeg desuagtet paa nærværende Sted ikke gandske tør forbigaae, saasom Historien vidner, at Odin ikke blot indførte Tømmerbygningen, men ogsaa Befæstningskonsten i vort Norden [3]). Imidlertid er det paa den anden Side unægteligt, at vi først med nogenlunde Visshed tør ansætte de egentlige faste og stadige Boeligers Alder til den Tidspunkt, da Kongenavn og Kongeværdighed først indførtes i vort Norden [4]), saa-

[1]) Kr. Hist. B. 2 p. 63.

[2]) l. c. B. 1 p. 238.

[3]) Kr. H. B. 1 p. 23, 36.

[4]) Altsaa dog omtrent fra Christi Fødsel, siden det efter mit Begreb turde være aldeles urigtigt at henføre Kongenavnets Indførsel til nogen Rig i det 2det Sekulum, saasom den, der indførte sammes Brug i vort Norden, hverken var Skiolds [D. Hist 1 p. 70] eller Heimdals Søn, [p. 61] hverken Ring [Kr. H. 1 p. 90, 237] eller Rigaunus [B. 2 p. 474], men Heimdal selv, om hvem det i Rigsmal heddet at han tiltog sig Tilnavn af Rig d: Konge [Kr. H. 2 p. 476. Deraf Ordene Rige og Rigdom, saasom Rigdom bestod i de faste Eiendomme og den, som var Konge, altsaa den Tid var Rigets rigeste Mand.] og hvem altsaa Folkets i Rigsthattr omtalte Klasseinddeeling eene bør tilskrives.

som hine forommalte tidligst anlagte Steder i Landet meere vare Offerpladse og Blothhuse end egentlige Residencer og Boeliger for Rigets ypperste Mænd. Fra hin Tidspunkt af tiltog derimod de saakaldte Kongsgaardes, — de første faste og anseelige Boeligers, — Antal betydeligt, saasom enhver af sammes Provindser ikke blot havde sin egen Overkonge, den saakaldte Thiod- eller Stoel-Konge, nemlig Vieking en, Halland en, Skaane en, Sjæland en, Fyen en og Jylland tvende, men desuden hvert et Syssel i disse Provindser atter sin Underkonge, den saakaldte Syssel- eller Fylkis-Konge, og under disse atter sine Hærkonger, hvem Landets indre, og Søekonger, hvem Landets ydre Distrikter vare anbetroede, og hvilke sidste atter enten vare Næsekonger, under hvem Strandkanterne, eller Bekonger, under hvem Øerne sorterte [1]), og saavel disse som hine havde deres visse Tilholdssteder, Boeliger og Kongsgaarde i Landet og ofte samlevede (coexisterede) i saa betydeligt et Antal, at allerede i det 5te Aarhundrede Kong Ali sagdes at have overvundet 70 saadanne Konger [2]); ikke

[1]) Saxo p. 66, 133. S. R. D. T. 7 p. 554. Kr. H. T. 3 p. 6 sq. 274, 398, 768. D. H. B. 1 p. 55, 110, 232, 386.

[2]) D. H. 1 p. 211.

mindre end 30 Konger fulgte i det 6 Aarh. Kong Frode paa et Feldtog [1]), ved hvis Ende 170 andre underkaſtede ſig hans Throne [2]); Hogne og Hedin gjorde ſig i det 7 Aarh. 40 Konger ſkatſkyldige [3]); 15 Konger fulgte i det 8 Sekulum Harald Hildetand i Striden [4]) og Sigurd Ring beherſkede i ſamme Aarhundrede en heel Snees Konger i Danmark [5]).

Til at beſtemme diſſe Kongsgaardes Beliggenhed i den hedenſke Tidsalder hører naturligviis ſaare meget. Er man imidlertid ſaa heldig med nogenlunde Vished at opdage, hvor det fælleds Offerſted i Provindſen den Tid var, da tør man ogſaa med Sikkerhed antage, at Overkongen boede der eller i dets nærmeſte Omegn, ſaaſom Althinget holdtes ved ſamme og altſaa der hans Nærværelſe var nødvendigſt. Hvor derimod dette end ikke er os mueligt og hvor Hiſtorien tier aldeles, nødſages man at henholde ſig til Stedernes Navne, og kan da, — ſiden Offer-

[1]) Kr. H. T. 3 p. 50, 54. D. H. B. 1 p. 436.

[2]) Kr. H. l. c. p. 54-55. D. H. l. c. p. 438.

[3]) ibid. p. 450.

[4]) Kr. H. l. c. p. 390, 402. D. H. l. c. p. 515.

[5]) D. H. l. c. p. 523.

og Thing-Stederne unægtelig vare de mærkeligſte i Landet, — ogſaa i de fleeſte Tilfælde med Tryghed antage, at ſamme holdtes paa det Sted, efter hvilket Syſſelet bar Navn, ſaaſom den Plads, der gav Diſtriktet Navn, nødvendigviis den Tid, da Navnet blev givet, i Folkets Øine maae have været det mærkeligſte af alle, altſaa Egnens Offerſted (blothus), Thingſted (byhgdæthing) og Kongsgaard (eller Kongsbu); hvor derimod ſelv dette end ikke veileder, nødſages vi at tage vor Tilflugt endogſaa til Lehnenes Navne, ſaaſom Syſſlerne efter Underkongernes Afſkaffelſe gik over i Jarlsømmer, Statholderſkaber og Lehn, og ſaaledes ſelv diſſe kunne formodes at bære Navn efter Underkongens og Jarlens Reſidentz og Egnens mærkeligſte Steder. Ligeſom vi endelig ogſaa i at beſtemme Beliggenheden af en ſaadan Oldtids Kongeborg ſtedſe, — efter mit Begreb, — hvor ikke andre Omſtændigheder deſto tydeligere tale, — bør give en nuværende Kjøbſtæd Fortrinnet fremfor Landsbyer eller eenlige Gaarde paa Landet, ſaaſom Grunden til Kjøbſtædernes Opkomſt i Middelalderen netop væſentligſt bør ſøges i fleere ſaadanne til deres fortidige Opkomſt og Flor ſamvirkende Omſtændigheder; her var det nemlig ikke blot det fælleds Offerſted og Thinghold, — ſamt det med ſamme ſtedſe forbundne

Marked, — der gjorde Stedet til Centralpunkt for Egnsbeboernes Samfærsel, men naar nu ogsaa Kongen — paa ovennævnte Grund — opslog sin Boelig der, maatte ogsaa hans Hoffmænd for paakommende Tilfældes Skyld være i Nærheden af ham og altsaa ogsaa opslaae deres Hytter vinkring hans Gaard; og disses Fornødenheder, der ofte vare store og mange [1]), igjen foranledige alle Slags Haandværkere og Handelsmænd til at nedsætte sig paa et Sted, hvor de ikke blot fandt større Afsætning paa deres Varer, men ogsaa dreve deres Næringsvei trygge for Fjenders Overfald under Kongens og hans Mænds Varetægt og Beskyttelse, og saaledes endelig Byen, — en Samling af Hytter og Huse, — fuldstændigen opstaae [2]). Desaarsag ogsaa mangfoldige Stæders Oprindelse i Danmark, — ikke som Kjøbstæder, men som Byer, — tabe sig i en Vilde, hvis Dunkelhed intet Øie gjennemtrænger, og desuden mange Byers Navne ved at begynde eller ende med Stavelsen Hoff, Huus eller Borg tydeligen lægge denne Grund til deres første Opkomst for Dagen.

[1]) F. Ex. Rolf Krakes Hoffmænd, der dagligen fortærede 60 Øxer og 20 Faar. D. Hist. 1 p. 350.

[2]) D. H. 1 p. 49, 52.

Paa Grund af Hiſtoriens enkelte Vidnesbyrd og, hvor diſſe bröſte, paa Grund af de anförte Regler, kunne vi alſaa, — hvad Landets Over-Konger angaaer, — med temmelig Vished antage, at den i Bleking har opſtaaet ſin Oprindelig ved nuværende Höibye [1]), den i Halland paa Kongsbakke eller Aranæſs [2]), den i Skaane ved Lund [3]), den i Sjæland paa Lethra eller ſom den i Hrolfs og Bodvars S. kaldes, Hleidargard den [4]), den i Fyen paa Odinsöe eller hosliggende

[1]) Kr. Hiſt. B. 3 p. 7.

[2]) Kr. H. B. 3 p. 660.

[3]) D. H. 1 p. 52.

[4]) Kr. H. T. 1 p. 4. 235. T. 2 p. 70, 249, 270, 282. D. H. 1 p. 48, 70, 72 o. ſ. v., ſom Skjold til den Ende nogle Aar for Chriſti Fødſel ſkal have indrettet til Reſidents [Kr. H. T. 1 p. 4, 235. T. 2. p. 70, 353. D. H. 1 p. 48-49.] Dan Mykilati i det 3 Aarh. have ombygget [Kr. H. 2 p. 253-54] Rolf i det ſjette have afbrændt [D. H. 1 p. 336], men derpaa igjen have opbygt og udvidet [Kr. H. 2 p. 70, 230, 249, 351] og ſom endnu efternat den hosliggende Bye i Opſtanden imod ham var afbrændt [D. H. 1 p. 365], vedblev at være Reſidents [Kr. H. 2 p. 449. T. 3 p. 98, 177, 278, 657] (ikke at tale om Pontoppidans Meening, at der endnu i Valdemar den förſtes Tid ſkulde have været en befæſtet Kongeborg der i Byen [Atl. 2

de Næsbyehoved [1]), den i Nordjylland paa Viborg [2]), og den i Sydjylland ved Schlesvig [3]);

p. 369], hvilket dog formodentlig eene grunder sig paa en Forvexling med Søborg Slot [D. H. B. 7 p. 88-89, 223, 497]) indtil Kongeboeligen siden — nemlig i det 10 Aarh. — derfra forlagdes til Roeskilde [D. H. B. 3 p. 209-10, 638. B. 4 p. 411] som Ro i det 5 Aarh. havde bygget [Kr. H. T. 2 p. 27, 166, 168, 170, 218, 229. T. 5 p. 16] og hvor saavel han, som hans Broder Halfdan, som Soekonger opholdte sig [T. 2 p. 178. T. 3 p. 117. D. H. 1 p. 194, 446.]

1) See mine Borgruiners første Hæfte p. 17.

2) Kr. H. 2 p. 348; hvis Bestemmelse desuden til hedensk Offersted kjendelig synes at fremlyse af Navnet Vebierg eller Veborg ɔ: det hellige eller indviede Bjerg eller Borg [Kr. H. 2 p. 635. D. H. 1 p. 27, 53]; om dens Ælde see forresten Atl. T. 4 p. 596; i det 1ste saavel som 2det Aarh. efter Chr. forekommer den allerede i Historien som Kongeborg eller Drottesæde [Kr. H. 2 p. 89, 91, ifr. p. 348, 351, 361. T. 3 p. 493, 502, 504. D. H. B. 1 p. 27, 53] altsaa har den ingenlunde Navn af den bekjendte Skjoldmoe Vebiorg, som levede i det 8de Sekulo, og af nogle ansees for dens Stifterinde [Atl. 4 p. 596], men hun langt snarere, — endskjøndt hun vel kan have beboet, ja! maaskee endog befæstet den, — Navn efter Byen [Kr. H. 3 p. 360].

3) Kr. H. T. 3 p. 10. om Oprindelsen til dens Navn see min Udsigts 1 B. 2 H. p. 146; selv nævnes

thi ligesom mogle af disse Steders Navne, f. Ex. Lund, Lethra, Odense og Viborg tydeligen synes at godtgjøre deres Fortids Indvielse til Offersteder og Templer, saaledes see vi ogsaa Hedenolds Konger at holde Ting og Stævne netop ved disse Steder, nemlig ved Lund i Skaane, Leire eller Ringsted i Sjæland [1]), Odense i Fyen, Viborg i Nørrejylland og i Sønderjylland Urnehoved ved Aabenraae [2]) eller Dannevirke ved Schlesvig [3]), hvor ogsaa, — som en Følge deraf, — efter Kristendommens Indførsel Landsthingene holdtes [4]); ligesom det endelig ogsaa maae an-

den allerede i det 2det Aarh. efter Christi Fødsel [B. 2 p. 4, 426] og synes endda som Kongsgaard ældre [p. 610], ligesom det var den der gav hele Sønderjylland sit Schlesvigske Navn.

1) Atl. T. 3 p. 53; alt eftersom Kongen i Østhysel eller den i Middelthysel var den fornemste og snart denne, snart hiin have opkastet sig til Overkonge i Landet.

2) Atl. 7 p. 305.

3) Atl. T. 1 p. 88; alt eftersom Kongen i Jstathe- eller i Ellæmthysel var den fornemste og snart denne, snart hiin havde opsvinget sig til Overkonge i Landet.

4) Atl. T. 3 p. 57. T. 6 p. 337. T. 3 p. 437. T. 4 p. 636. T. 7 p. 8-9.

ſees, ſom en Følge af diſſe Overkongers fordums Boeliger paa ovennævnte Steder, at Liborii Høi ved Lund, Kongeſtolen ved Leire, Danerliung ved Viborg [1]) og Urnehoved ved Aabenraa [2]) eller Dannevirke ved Schlesvig efter Landenes Forening og Rigets Organiſation udgjorde diſſe ældſte Union-Kongers Hyldingsſteder i Riget [3]).

Men foruden diſſe egentlige faſte Reſidencer havde endvidere enkelte af Overkongerne deres Lyſtſlotte eller private Eiendoms-Gaarde i Landet, ſom tjente dem til Nattehold og Herberge, naar de bereiſte de forſkjellige deres Herredom underlangte Syſſler; af diſſe nævnes ſaaledes i Bleking Solvitzborgen, ſom ſnarere ſynes at være anlagt af Kong Solve Jyde, der i det 6 Aarh. erobrede Sverrig, end, ſom andre ville [4]), af Sivard Regnarſen Snogøie ved Enden af det 8de Sekulum. I Skaane Ingilſted, hvor Kong Ingil i det 6te Aarh. ſkal have boet [5]). I Sjæland Skioldenæsholm i Ringſted Herred, Valſøelille

[1]) D. H. 1 p. 109.

[2]) Atl. 7 p. 240.

[3]) D. H. 1 p. 107. Kr. H. T. 2 p. 484.

[4]) Kr. H. T. 3 p. 730, T. 5 p. 19.

[5]) D. H. 1 p. 446.

Sogn, hvor Drotten Skjold skal have resideret [1]); Humlevore i Vigersted Sogn, Ringsted Herred [2]) og Humlebæks Skov i Asminderød Sogn, Ljunge Cronborg Herred [3]), som Kong Humle i Middelfysel, der en Tid lang som Formynder bestyrede det heele Land, i det 3die Aarhundrede skal have anlagt, og endelig Thune d: Slottet eller Borggen, som Kong Balder, efter hvem ogsaa Balleløp [4]) og Balders Brønd [5]) ere opkaldte, i det 4de Aarhundrede skal have beboet [6]) og som siden har givet baade Sognet og Herredet Navn. Endelig i Nørrejylland Skioldborgen i Hundborg Herred, Skjoldborg Sogn [7]), Skioldelev i Sabroe

1) Kr. Hist. T. 2 p. 80. Atl. T. 3 p. 47. 80. Ifr. tillige Secr. Molbechs Ungdomsvandringer p. 355-56, hvor han med faa men sande Ord viser Urimeligheden af den ængstelige Tvivlesyge, der kaster Skygge saavel paa dette som paa saa mangt et andet ærværdigt Sagn.

2) D. H. 1 p. 129. Atl. T. 3 p. 47. T. 6 p. 314. Gl. Saml. B. 2 H. 2 p. 113.

3) Atl. T. 2 p. 249-50.

4) Atl. T. 6 p. 14.

5) D. H. 1 p. 134.

6) D. H. 1 p. 136-37. Atl. T. 6 p. 106.

7) Kr. H. T. 2 p. 73. Atl. T. 5 p. 454.

Herred, Lading Sogn [1]) og Skjold i Bjerge Herred, Skjold-Sogn [2]), som ogsaa Drotten Skjold i Tidsrummet ved Christi Fødsel meenes at have bygget.

Hvad dernæst Underkongernes Residencer angaaer i Landet, da har Bestemmelsen af sammes egentlige Beliggenhed, — foruden sit nøie Slægtskab med det Emne, jeg paa disse Blade omhandler, — endvidere en dobbelt Interesse, saavel med Hensyn til den Omstændighed, at Landets seenere Inddeeling hidrører fra samme, nemlig fra Sysselkongernes Herredsomme Inddeelingen i Lehn og Amter, fra Hærkongernes Distrikter Inddeelingen i Herreder og fra Sørkongerne Inddeelingen i Skibsreder og Havnelaug; som ogsaa med Hensyn til den Omstændighed, at den store Mængde Strøegods, vore Konger i Middelalderen rundt om i Landet besadde, for største Deelen, — naar undtages det, som seenere ved Kjøb, Mageskifte og Konfiskation blev henlagt til samme, — hidrører fra disse Smaakongers Besiddelse og tilforn udgjorde deres Kongsgaarde og Patrimonium (Kunungsløf) i Riget, men nu ved deres Undertvingelse til Cene-

[1]) Kr. H. T. 2 p. 72. Atl. T. 4 p. 209.

[2]) Atl. T. 4 p. 144.

kongens (Monarkens) Patrimonial-Besiddelser blev henlagt [1]; hvorfor ogsaa Middelalderens Kataſtre eller Jordebøger undertiden veilede os paa Spor af en Fortids Kongsgaard og en nyere Beſtemmelſe af ſammes Beliggenhed i fordums Dage. — Halland, Bleking, Skaane og Fyen havde imidlertid, ſom bekjendt, hverken Syſſler eller egentlige Underkonger [2]. Sjæland derimod havde trende, af hvilke den i Oſtſyſſel rimeligviis reſiderede i Leire [3], den i Middelſyſſel derimod paa Ringſted [4] og den i Veſtſyſſel

[1]) Kr. H. T. 3 p. 8.

[2]) S. R. D. T. 7 p. 534; dog ſynes Suhm, hvad det første er angaaende, at tvivle, Kr. H. T. 3 p. 7.

[3]) Kr. H. T. 3 p. 8, 961; ſkjøndt det ſtedſe bliver et Spørgsmaal, om det Syſſel, hvori ſelve Overkongen boede, virkelig havde nogen Fylkeskonge eller ikke? hvilket ſidſte ſynes troeligſt.

[4]) Kr. H. T. 3 p. 8, 961, der allerede nævnes ſom Kongeboelig i det 1ſte Aarhundrede efter Chriſtum [D. H. T. 1 p. 61], altſaa ingenlunde af Sigurd Ring kan være anlagt og opkaldt [Atl. T. 1 p. 206, T. 3 p. 51], ſaaſom denne Konge først levede i det 8de Aarhundrede og Ringſted ikke alleene forekommer i det 1ſte, men ogſaa i det 4de [Kr. H. T. 2 p. 199], 5te [ibid. p. 204, D. Hiſt. T. 1 p. 195, 230] og i det 6te Aarh. [p. 386, 399]

formodentlig paa Orting eller Vaarting, nu værende Vordingborg [1]). Nørrejylland havde derimod 12 Syssler og hver af dem igjen sin egen Underkonge; Aalborg Stift var saaledes inddeelt i tvende Syssler, af hvis Konger den i Vensyssel eller Vendilskaga [2]) opslog sin Boelig paa Hiørring [3]) og den i Tythæ- eller Thye-Syssel

[1]) som bar Navn af det saakaldte Orething, der holdtes ved samme [Atl. T. 3 p. 100, T. 6 p. 407, 412. Antiqv. An. B. 1 p. 4-6] og hvis første Navn synes at nævnes ved Christi Fødsel [Saxo p. 95. isr. Kr. H. T. 3 p. 19. D. H. 1 p. 444].

[2]) d: Vendelboernes Førbjerg. S. R. D. T. 7 p. 554.

[3]) Hvilket sluttes saavel deraf, at den ligger i Vendebjerg Herred, som er det eeneste, der endnu af de gamle Vendelboer bærer Navn, som ogsaa deraf, at heele Sysselet siden førte Navn af Hjarande Sysel [Knytlinga S. c. 46 p. 50], hvilket Navn det formodentlig enten bar efter Kong Jorund i det 4de [D. H. B. 1 p. 178] eller Hjarande, Angantyrs Broder, i det 5te [p. 254] eller Hjarand, Hedins Fader, i det 6te Aarhundrede [Kr. H. 2 p. 202, T. 3 p. 91, 169]; ligesom Byens Navn i saa Tilfælde fra Begyndelsen af kan have været Hiar- eller Jor-ring, det er saa meget som Hjarands eller Jorunds [nu Jørgens, hvorfor ogsaa Byens Navn i Middelalderen skreves Jorung [Atl. T. 5 p. 202], ligesom Fæstningen ved Schleswig den Tid kaldtes Jurjansborgen, Atl. 7 p. 553]

paa Thyſted, nuværende Tiſted Kjøbſtæd [1]). Viborg Stift havde derimod trende Syſſler, af hvis Konger den i Sallingſyſſel formodentlig holdt Huus paa Skivægard [2]), nuværende Skive (i gamle Dage Skywith) Kjøbſtæd [3]); den i Him-

Ring eller Fæſtning. Endvidere er det bekjendt, at Hjørring anſees for den ældſte Bye i Vendyſſel, ja! endogſaa af nogle for den ældſte i Jylland og desuden i de ældſte Tider var Stiftets Hovedſtad, hvor Syſſelthinget, det ſaakaldte Vendelbo Voigde Thing holdtes (Atl. T. 5 p. 202) og hvor det ſørſte Biſpedom 1065 blev anlagt. p. 196.

1) Som, fordie den gav heele Syſſelet Navn, efter foranførte Regler maae anſees for dets ældſte Thingſted og Kongsvaaning.

2) S. R. D. T. 7 p. 564.

3) Oprindelſen til Sallings Navn har jeg i min Udſigts 1 Binds 2 H. p. 147 anført, man kan altſaa af ſamme ingenlunde veiledes til Beſtemmelſen af Sallingkongernes fordums Reſidencer, ſaaſom Tillæget Holm i Slottet Sallingholms Navn, i Harreherred Aaſted Sogn, ſynes godtgjøre, at Syſſelet ingenlunde af ſamme har Navn, i hvilket Tilfælde det havde hedt Sallingholms og ikke Sallingſyſſel; desuden var Skive den eeneſte Kjøbſtæd i Syſſelet og da dette i Middelalderen forvandledes til et Lehn og ſiden til et Amt optog det ogſaa Navn efter ſamme og kaldtes Skivehuus Lehn og Amt.

ber- eller Himmer-Syssel paa Aalborg [1]) og den i Omungers eller Omerssyssel, som rimeligviis tillige var Nordjyllands Thiod- eller Overkonge, som sagt, i Viborg [2]). Aarhuus Stift havde dernæst tvende Syssler, af hvis Konger den i Abo eller Aabossyssel boede paa Aarhuus [3]) og den i

[1]) Et ældgammelt Navn, som, hvis det end ikke nedstammer fra Odins Søn Ale (Atl. T. 5 p. 112) dog sikkerligen hidrører fra en af de andre gamle Konger, som bare samme Navn, og ingensinde fra Aalefiskeriet i Sundet; thi naar hørte man vel nogensteds eller nogensinde en Borg eller Fæstning opkaldt efter de Fisk, der fandtes i dens Grøver? Da Syssselet desuden forvandledes til Lehn, bar det ogsaa, ligesom siden heele Stiftet, Navn efter denne dets mærkeligste Bye.

[2]) D. H. 1 p. 27.

[3]) Thi vel ligger der ogsaa i Ringherred Ormslev Sogn et Aabye og en Aaboegaard, men da samme ikke engang have givet Sognet, langt mindre Herredet Navn, er det for ubetydeligt til med Hensyn til Syssselet at komme i Betragtning, hvis Navns Oprindelse desuden tydelig spores i dets vigtigste Kjøbstæd, nemlig Aarhuus, som siden ogsaa meddeelte Stiftet sit Navn; thi hvad enten vi udlede Navnet Aarhuus, — i gamle Dage Aros og Arus, — af Ar-os d: Aamundingen eller af Ar-huus d: Aahuset, bliver sammes Bemærk-

Løfreth eller Løvſyſsel formodentlig paa Hroſs næſs, — nuværende Horſens Kjøbſtæd [1]). Ribes ſtift havde derimod 5 Syſsler, af hvis Konger den i Varvith eller Vardſyſsel havde ſin Boelig paa Varvith, nuværende Varde Kjøbſtæd [2]), den i Harthe eller Hardſyſsel formodentlig paa Ring ɔ: Fæſtningen eller Thingkredſen, nuværende Ring-

ning dog ſtedſe eenstydig med Aa- eller A-bo ɔ: Aaeboeligen, ſom formodentlig har været Kongegaardens ældſte Navn. Om Byens høie Elde ſee forreſten Atl. T. 4 p. 68, 70.

[1]) I Syſſelets Navn findes nemlig intet, ſom kan veilede os til Oplysning om den ældſte Kongsgaards Beliggenhed, med mindre vi ville antage Byen Levring i Lysgaard Herred Silkeborg Amt for Anledning til Navnet; da denne Bye imidlertid blot har givet Sognet og ikke Herredet Navn, troer jeg ſnarere man i denne Henſeende bør henholde ſig til Syſſelets fornemſte og, — ſaavidt vides, — ældſte Kjøbſtæd; hvis Elde idetmindſte, ſom jeg ſiden ſkal vise, hvad Navnet angaaer, med ſtor Sandſynlighed kan henføres til det 5te Aarhundrede og ſom ogſaa i Hiſtorien er bekjendt for en gammel Bye. Atl. T. 4 p. 123.

[2]) Efter hvilken Syſſelet havde Navn og om hvis høie Elde ſee Atl. T. 5 p. 680, efterſom det der omtalte Vaarv-a, formodentlig er en Kontraktion af Vaarvith-aae.

Kjøbing Kjøbstæd [1]), den i Jallingsyssel paa Jelling [2]) og den i Almundæsyssel paa Almind i Lysgaards Herred [3]) og maaskee seenere paa Kolding [4]). Endelig mener Suhm ogsaa, at det i Knytlinga Saga omtalte Plogsyssel skulde have indbefattet en Deel af det, som til andre Tider henregnedes til Jalling- og Varvith-Syssler, og at enten Plogsborg og Plogslund i det første [5]) eller Plogstrup i det sidste [6]) havde givet

[1]) Som vel Sigurd Ring, som Kjøbstæd, siges at have anlagt [Atl. T. 1 p 206], men dennagtet, som Thingsted og Kongsgaard, kan være meget ældre.

[2]) Atl. T. 5 p 987-88; der allerede nævnes som Kongsboelig i det 2det Aarh. efter Chr. see D. H. 1 p. 73.

[3]) Af hvilken ikke alleene Herredet, hvis Navn nu er fordreiet til Holmans Herred, men ogsaa heele Sysselet synes at have faaet Navn [S. R. D. T. 7 p. 520, 573] og kan maaskee dens Navn tilforn have været Almeen- Almue- eller Allemands-Thing.

[4]) Om dette Steds formeentlige høie Alder see Atl. T. 5 p. 879-80.

[5]) Atl. T. 6 p. 974-75.

[6]) ibid. p. 691.

Sysselet Navn [1]) og saaledes været Sysselets Kongsboelig og Thingsted. Sønderjylland havde derimod trende Sysler, af hvis Konger den i Warvith boede paa Hadersleb [2]). Imidlertid skal dette Sysse! i gamle Dage have udgjort tvende, nemlig dets østlige Deel, hvortil Hadersleb og Tyrstrup Herreder henhørte, og som til en Tid førte Navn af Borg- eller Borring-Sysse!, formodentlig det samme som Bar- Baar- eller Borgwith-Sysse! og hvis Navn Dankwarth uden Tvivl rigtigen hidleder fra den i Hadersleb til Kongernes Residence anlagte Borg; og dets vestlige Deel, hvortil Grams, Frøs og Rangstrups Herreder henhørte, og som til en Tid førte Navn af Thørning- eller Sønderjyllands-Sysse!, hvor altsaa Thørning [3]), efter hvilken Lehnet siden fik Navn, eller Ribe, efter hvilken Stiftet fik Navn, maae ansees for Sysselets fornemste Pladser [4]). Underkongen i Ellæmsysse!, et Distrikt der ind-

[1]) S. R. D. T. 7 p. 575.

[2]) Som i det 3die Aarh. synes anlagt af Kong Hother, Hotbrods Søn [andre Meeninger see i Atl. T. 7 p. 123] og siden gav Amtet Navn.

[3]) Atl. T. 7 p. 155, 210.

[4]) Atl. T. 2 p. 8, T. 7 p. 118.

befattede Hvidding, Loe, Høyer, Ries, Lundtoftt og Klipleſ Herreder [1]), havde derimod formodentlig paa Ellum i Loeherred, ſom ſynes at have givet Syſſelet Navn, ſin Voelig; dog var det ogſaa i hans Rige, nemlig i Høyer Herred, at det bekjendte Møgeltønder, — der anſees ſor et Hedenolds Tempel, — var beliggende [2]), ſamt de ikke mindre berømte Thingſteder Urnehoved i Ries og Hvidding i Hvidding Herred; muelight altſaa, at Syſſelets Konger ſnart have opholdt ſig paa hiint, ſnart paa diſſe Steder, i ældre Tider maaſkee paa hiint og i yngre paa diſſe. Kongen i Iſtatheſyſſel, ſom, paa det næſten unt dergangne Utland eller Nordfriesland nær, ſynes at have indbefattet de øvrige ſønderjydſke Herreder [3]), boede derimod efter al Formodning i Schlesvig [4]) og var derhos ſom oftest Overkonge i heele Provindſen. Hvad endelig Holſteen angaaer, da var dette Land fra de ældſte Tider af

1) S. R. D. T 7 p. 521.

2) Atl. T. 7 p. 894.

3) Skjøndt der ogſaa i Atlas T. 2 p. 8 nævnes et Evenſyſſel i denne Provinds, hvis Beliggenhed jeg imidlertid hverken der eller paa Langebeks Chart S. R. D. T. 7 har kunnet opdage.

4) Kr. H. T. 3 p. 10.

inddeelt i 4 Gauer eller Pagi, nemlig Thetmærsch eller Ditmarsken, Imbræ eller Femeren, Holsatien eller Holsteen og endelig Stormarn, hvortil siden i det 6te Aarhundrede Vagrien og i det 9de Obotriternes Landskab kom; dog — ingen af de første synes at have havt stadige Regentere, men blot i Krigstilfælde at have udvalgt sig en fælleds Anfører; saa at altsaa blot de sidste regjeredes af Konger, og for deres Land var Oldenburg den almindelige Hoved- og Residence-Stad. [1])

Dog ligesom Overkongerne foruden deres faste Residencer og Hovedstæder ogsaa havde andre private Vaaninger omkring i Landet, saaledes ogsaa Fylkeskongen i det ham underlagte Syssel; vi finde dertil tydelige Spor i Sjæland, hvor ikke blot Kong Humle i det 3die Aarh. anlagde sine tvende foromtalte Slotte [2]), men ogsaa Kong Sigar i det 4de Aarh. sit Sigarsted i Alstedherred Sigersted Sogn [3]), samt Synnenborg eller Suderborg i Nærheden af Roeskilde [4]), som han ogsaa

[1]) Kr. H. T. 3 p. 10, 154, 963.

[2]) D. H. 1 p. 129, Atl. T. 3 p. 47, T. 6 p. 314.

[3]) D. H. 1 p. 160 sq. Kr. H. T. 3 p. 236. Atl. T. 6 p. 326.] ogsaa, som det synes, Sigarsholm og Sigarsvold kaldet; D. H. 1 p. 172, 173. Kr. H. T. 2 p. 199.

[4]) Kr. H. T. 5 p. 28. D. H. 1 p. 261.

beſad og hvor hans Datter Signe gik igjen [1]) og Kong Sværthing i det 5 Aarh. blev taget af Dage[2]). Endvidere Kong Hunding, der i det 7 Aarh. ſkal have boet paa Vellegaard i den efter ham ſaa kaldte Hundinge eller Hundie Bye, Thune Herred Kildebrønde Sogn [3]), og endelig Kong Harald Sigurdſen, der i det 8de Aarh. ſiges at have anlagt Haraldſted i Ringſted Herred Harreſted

[1]) Kr. H. T. 3 p. 264.

[2]) l. c. p. 178. forudſat at det ikke enten er det paa Hveen [T. 2 p. 731, T. 3 p. 475] eller det paa Als, hvilket ſidſte kunde ſynes ſaa meget meere rimeligt, ſom Sværthing kaldes en ſaxiſk Fyrſte [T. 3 p. 140]; dog maae tillige herved gjøres den Bemærkning, uden juſt at ville anvende den i nærværende Tilfælde, at ligeſom Saxo flere end et Sted ſynes at have forvexlet Vender med Vendelboer, ſaaledes har han ogſaa upaatvivlelig forvexlet Tydſkerne, — eller efter hans Talebrug Saxerne, — med vore gode ærlige Thyeboer, maaſkee fordie Folkene fra Tythæſyſel ogſaa kaldtes eller kunde kaldes Tydſkere, hvad allerede Suhm ſynes at have bemærket [D. H. 1 p. 52-53] og ſaaledes indbragt mangen ſaxiſk Konge i vor Hiſtorie, hvor han ſaameget mindre har hjemme, ſom Saxerne ikke engang havde Konger i deres eget Land. Kr. H. T. 3 p. 963.

[3]) Kr. H. T. 3 p. 508. Atl. T. 6 p. 103.

Sogn [1]). Ogſaa i Nørrejylland findes lignende Spoer, ſaaſom i Vensyssel Brattingsborgen i Øſterhanherred, Brovſt Sogn [2]), ſom Kong Niding eller Nilaus [3]) i det 6te Aarh. ſkal have eiet [4]); en Herre, der altſaa ikke blot maae have været Konge i Thye, men ogſaa i Ven-Syssel, hvilket end meere derved beſtyrkes, at man i Øſterhanherred, Agersborg Sogn, finder en Kong Nilai Kilde ved den ældgamle Kongsgaard Agersborg, ſom altſaa ogſaa han ſynes at have eiet [5]), og endelig Ingeſtrup i Hvetbo Herred, Ingeſtrup Sogn, hvor en Kong Inge formodentlig altſaa Inge Alſſen i det 8de Sekulum ſkal have boet [6]). I Thye boede derimod Kong Hvirvil i det 5te Aarhundrede paa Sland i Hasſingherred Harring

[1]) Atlas T. 6 p. 314.

[2]) Formodentlig er det dette Brattingsborg i Vensyssel, ſom Kæmpeviſerne meene, naar de p. 73 og 75 omtale Brattensvendel og Birtingsvendel.

[3]) Hans rette Navn har formodentlig været Kong Laues, men da han tillige forte Tilnavnet Nidding, ſaa har man ſammentrukket begge Navnene til Nilaus eller Nid-Laus.

[4]) Kr. H. T 2 p. 59, 851 ſq. Atl. T. 5 p. 312, 338.

[5]) Atl. T. 5 p. 308. D. H. B. 4 p. 681.

[6]) Atl. T. 5 p. 303-4.

(o: den høie Fæstnings) Sogn, hvorfor han og: saa af Saxo kaldes Princeps Olandiæ, ligesom hans Stalbroder Gunholm, efter hvem den hos-liggende Gunnegaard, Gunnæs og Gunnestrand i samme Herred, Hørthum (o: Herreborgenes) Sogn skal være opkaldt [1]), og endelig den forommalte Kong Nilaus eller Nidding, der ved Jandrup Kirke skal ligge begravet [2]) og her i Sysselet have eiet tvende Borge nemlig Sjøring [3]) i Hund-borgherred, Sjøring Sogn [4]), og Fersborg i Hundborgherred, Torup Sogn [5]). I Aaboe-Syssel boede fremdeles Kong Nilaus den yngre i det 9de Aarhundrede paa den saakaldte Brat-tingsborg i Sønderhaldherred, Hørning Sogn [6]), hvoraf altsaa skjønnes, at ligesom hans Navner i det 6te Aarh. eiede baade Thye- og Vendsyssel,

[1]) Kr. H. T. 2 p. 527-28. Atl. T. 5 p. 466.

[2]) Atl. T 5 p. 457.

[3]) o: Søefæstningen eller, da den ogsaa kaldes Sjö-rand, Søens Bredd, eller Sjörande og Sjöfarande, Søens og Søefartens Ende.

[4]) Atl. T. 5 p. 450-52, 457. Kr. H. T. 3 p. 71. D. H. B. 4 p. 321, 476, 681, T. 5 p. 452.

[5]) Atl. T. 5 p. 454, 457. Kr H. T. 5 p. 19.

[6]) Atl. T. 4 p. 283. D. H. B. 2 p. 162-63.

saaledes eiede denne baade Thye- og Aaboesyssel, siden han udtrykkelig kaldtes Konge i hint og dog havde sin Voepæl i dette Landskab; hans Svigersøn, Helten Veland, boede derimod i Omersyssel paa Slottet Hald [1]), skjønt uvist om det bekjendte Haldslot i Nørlyngherred eller, — som Suhm mener, — et andet i Norhaldherred, som den Tid ogsaa hørte til Omersyssel [2]). I Hardsyssel anlagde Kong Amleth, som altsaa foruden Ommunger- ogsaa maae have eiet Hardssyssel, i det 6te Aarh. en Befæstning i Tørring Sogn og Vevling Amt paa en Holm i Limfjorden, Hellerøe kaldet, paa hvis Voldsted endnu i det 17de Aarhundrede en Deel Mynter saavel af Guld, som af Læder med Sølvnagler i ere udgravne [3]); og i Jellingsyssel anlagde endelig Harald Blaatand Kongsgaardene Haraldskjær og Tirsbek og Forskandsningerne Borgevold og Rosborg [4]). I Sønderjyllands Tørningsyssel opslog Kong Gram i det 3die Aarhundrede sin Boelig ved nuværende Landsbye Gram, efter hvem ogsaa

[1]) D. H. B. 2 p. 162-63.

[2]) Atl. T. 4 p. 64.

[3]) Kr. H. T. 2 p. 348. Atl. T. 5 p 825.

[4]) D. H. B. 3 p 212-13.

Herredet er opkaldt [1]), og i Ellæmsyssel anlagde Kong Hother i det 6te Aarhundrede et Slot, som nu er Flækken Høyer i Tønder Amt, efter hvilken ligeledes Herredet er opkaldt [2]).

Foruden alle disse Overkongers og Syssel-kongers Boeliger og Kongsgaarde i Landet, havde ogsaa de saakaldte Hærkonger, Næsekonger og Dekonger, som gjerne vare de yngre Kongssønner og Prindser, deres egne Kongsgaarde og Tilholdssteder, de første i Landets indre Distrikter, de næste paa Landets Odder og Kyster og de sidste paa omliggende Smaaøer [3]); men saavel hine som disse ophørte med Christendommens Indførsel og en nyere Inddeeling og Forvaltningsmaade af Landet; Bestemmelsen af deres Boeliger henhører altsaa ogsaa, forsaavidt den

[1]) Kr. H. T. 2 p. 106, 115. D. H. B. 1 p. 84.

[2]) D. H. B. 1 p 134-35. Atl. T. 7 p 285, 289-90. Hvad Holsteen derimod angaaer, da have vi allerede i det foregaaende seet, at der i dette Landskab herskede en gandske anden Statsforfatning end i det øvrige Danmark; vi kunne altsaa der ei heller vente Spoer hverken til Syssel- Hær- eller andre Underkongers Residencer.

[3]) Disse sidste kaldtes derfor ogsaa Eyrik d: Dekonge og derfra Almindeligheden af dette Navns seenere Brug i vort Norden.

er muelig, til det hedenſke Old. Det er dernæſt ingen Tvivl underkaſtet, at ogſaa diſſe Smaae-kongers Antal har været ſaare betydeligt, thi var de andre Kongers Antal virkelig ſaa anſee-ligt, ſom vi i det foregaaende have ſeet, hvor mangefold ſtørre maatte da ikke diſſes være, ſom udgjorde hines yngre, ofte talrige Sønner? Lige-ſaaledes er det fremdeles Tvivl underkaſtet, at ligeſom Landet for Fylkiskongerne med ſine be-ſtemte Grændſer var inddeelt i Syſſler, ſaaledes vare ogſaa diſſe Syſſler igjen paa en beſtemt Maade mellem Smaakongerne inddeelte; for Hærkongerne nemlig viſſe Diſtrikter i Landets In-dre, for Næsſekongerne en Strækning af Kyſten fra Næſs til Næſs og for Dekongerne en eller fleere af Landets mindre Der, og havde formo-dentlig enhver iblandt dem i det ham underlagte Diſtrikt ſin faſte og ſtadige Boelig, men at efter-viſe diſſe til Fuldkommenhed og i heele deres Mængde vilde naturligviis gandſke og aldeles være umueligt, kun enkelte Spoer kunne opdages og ſelv diſſe kun lede til Formodning.

Til Spoerene af Hærkongernes fordums Reſidencer vil jeg ſaaledes, hvor hiſtoriſke Efter-retninger bruſte, for dog i ſaa tvivlſom en Sag at følge en nogenlunde rimelig Regel, henregne alle Steder i Landet, ſom i Følge Sagnet vides

fordum at have været beboede eller opkaldte efter en eller anden indenlandsk Konge, naar sammes Tidsalder nemlig aldeles er ubestemt, samt alle andre Steder, hvis Navne indeholde Bemærkelsen af deres fordums Bestemmelse til Kongebolig f. Ex. Kongsteder, Hoffer, Hoffsteder, Hofftorper og Byer, naar disse ligge inde i Landet selv og ikke ved Stranden eller Havet, i hvilket sidste Tilfælde jeg snarere troer til Landets Søekonger at burde henføre samme. Af slige Spoer, — som desuagtet ogsaa tildeels fra Landets Over- og Synselkonger, ja! selv fra Landets fornemme Høfdinge kunne hidrøre; thi hvo mægter i saa gamle Tider at drage bestemt Grændselinie mellem begge? — fortjene maaskee, som det synes, følgende nærmest at anføres: I Sjæland nemlig Kongsted og Kongsdal i Holbek Amt [1]), Hyllested med hosliggende Ting-Jelling i Antvorskov Amt [2]), Kongsted i Ringsted Amt [3]), Kongsted med hosliggende Hovbye i Trygevælde Amt, hvor en saadan Hærkonge efter sit Navn skal have opkaldt sit Rige [4]), et Exempel tvende andre synes at have

[1]) Atl. T. 6 p. 175, 177.

[2]) T. 3 p. 9.

[3]) T. 6 p. 313.

[4]) T. 3 p. 91, 129-30.

fulgt, efterſom vi i Cronborg Amt finde baade et Tiis- og et Duna-vælde [1]). I Fyen ved Ollerup i Nyeborgs [2]) og ved Nyeſæſte i Aasens Amt [3]). I Nørrejylland: ved Vibye og Harildsmark i Hadreballegaards Amt [4]), Drum i Stiernholms Amt [5]), Lynge i Skanderborg Amt [6]), Krogsager i Kalløe Amt [7]), Asferg [8]), Hovelberg-Kongſtrup, Haraldslund og Høffring i Dronningborgs Amt [9]), Tem, Snede og Karup i Silkeborg Amt [10]), Grendſteen og Smollerup i Hald Amt [11]), Hindborg i Skivehuus Amt [12]), Aars, Hovbroe, Gundrup og Gudum i Aalborghuus Amt [13]), Taars-Houſtrup i Vendſyſel [14]), Synderhaad (o: Sønderhoff) med ſit Kongſtrup i Thye [15]), Herning og Breining med ſit Kongsholm og Kongsbierg, ſamt Meirup i Lundenæs Amt [16]), Hov i Bøvling Amt [17]) og Landrup,

[1]) Atl. T. 2 p. 250, 251.
[2]) Tradition iſr. Atl. T. 6 p. 715.
[3]) Tradition.
[4]) T. 4 p. 109, 116. [5]) p. 145. [6]) p. 208.
[7]) p. 283. [8]) p. 408. [9]) p. 420, 424, 430.
[10]) p 474, 476, 484. [11]) p. 658, 663. [12]) p. 731.
[13]) T. 5 p. 21, 22, 56, 57, 58. [14]) p. 279.
[15]) p. 463. [16]) p. 745, 747, 760.
[17]) med ſin Hoſmark, Hoſmae, Hoſdam og Hoſlind. p. 820.

Snede, Ringyde, Brandum og Randbøl i Kollinghuus Amt [1]).

I de faa topographiske Efterretninger, man om Sønderjyllands ældre Tilstand besidder, findes derimod kun faare ubetydelige Spoer til fordums Hær- og Næssekonger i Landet, med mindre man dertil vilde henregne Tap [2]) og Hofthrup i Hadersleb Amt [3]) Kongebjerg og Hovsted [4]), Rinkenæs og Holebøl i Tønder Amt [5]) og Siversted i Flensborg Amt [6]). Men selv disse ere uvisse og ubetydelige; mueligen derfor at den Indretning med Landets Fordeeling mellem Hær- og Næssekonger aldeles ikke har fundet Sted i det Schlesvigske, der desuden i Indretninger og Skikke havde saa meget forskjelligt fra det egentlige Danmark; i hvilken Formodning jeg saa meget snarere bestyrkes, som man i dette Land fra de tidligste Tider finder Markgrever eller Landværsmænd, Statholdere og Jarler omtalte [7]) og disses Embeder netop i Danmark afløste Hær- og Næssekongernes Regimente.

[1]) p. 957, 978, 982, 983, 991.

[2]) T. 7 p. 152. [3]) p. 158. [4]) p. 292, 298.

[5]) p. 311, 312. [6]) p. 390.

[7]) D. H. 1 p. 70, 72, 79 o. s. v.

Endelig maae jeg endvidere gjøre den Bemærkning, at man mueligviis endnu til Herkonsgerne og deres Residencer kunde opdage et, — skjøndt svagt og saare vildsomt, — Spoer i den Mangfoldighed af Stednavne, der paa en fjernere eller nærmere Maade synes at henpege paa Thinghold ved eller i Nærheden af samme og sont altsaa, for saavidt Virkeligheden af denne deres Betydning ogsaa ved andre Kjendsgjerninger bevises, synes at hidrøre fra Landets Herr- og Næsseskonger, mueligviis have været deres Thing- og Domplads (Herthing og Næsthing) og efter min Formodning saaledes ogsaa været deres Boelig; til saadanne Spoer forkjene altsaa snart i større, snart i mindre Grad de følgende Navne at henføres: Katting [1]), Tingved [2]), Budding [3]), Kjetting [4]), Tingerup [5]), Svætting [6]), Snedding [7]), Gyrsling [8]), Rotting [9]), Tingjelling [10]), og Snerting [11]) i Sjæland; Kjetting, Sedding, og Flinting paa Lolland [12]); Tingsted paa Falster [13]); Kierting, Dingstrup, Vinding, Svins

1) T. 2 p. 328. 2) p. 379.
3) T. 6 p. 6. 4) p. 23. 5) p. 172.
6) p. 222. 7) p. 267. 8) p. 322.
9) p. 368. 10) p 272. 11) p. 371.
12) p. 464, 475, 472, 476. 13) p. 512.

ding, Bolting, Søding, Lyding, Finding, Vanting og Vitting i Fyen [1]); Risting paa Langeland [2]); Gjeding, Vrinding, Hatting, Danding, Vinding, Thyrsting, Yding, Lading, Ørting, Hviding, Futing, Sinding, Rødding, Børsting, Røding, Byrsting, Gierding, Tinghul, Tovting, Tøfting, Tingstrup, Ørding, Gotting, Hierting, Giørting, Folding, Treding, Kliting, Seding, Leding, Vandting, Rodding, Sinding, Felding, Giørding, Ginding, Bording, Landting, Tinggaard, Ting, Vinting, Felding, Fitting og Giøding i Nørrejylland [3]); Lunding, Styding, Tinglef, Hvidding, Hierting, Rødding, Hynding, Tingleif, Hønding og Veding i Sønderjylland [4]) og Klinting, Kietting, Dingstok, Gelting, Garding, Kating, Tating og Ording paa Als [5]).

[1]) p. 567, 568, 690, 703, 706, 733, 737, 744.

[2]) p. 825.

[3]) T. 4 p. 113, 138, 139, 198, 199, 202, 207, 209, 248, 403, 428, 472, 646, 666, 668, 734, 744. T. 5 p. 43, 290, 444, 445, 449, 556, 672, 673, 676, 677, 689, 692, 694, 703, 704, 740, 744, 747, 752, 753, 756, 758, 812, 815, 828, 834, 836, 837, 971, 976, 990.

[4]) T. 7 p. 142, 154, 159, 169, 297, 302, 391, 392.

[5]) p. 433, 496, 748, 752, 828, 845, 857, 859. Mange af disse, som ende sig paa ing, kunde imidlertid forklares paa en simplere Maade af Stedets Be-

Hvad dernæst Landets Næsekonger angaaer, da finder man vel ogsaa til sammes Boeliger adskillige, men derhos som oftest, ligesom hine, tvivlsomme og uvisse Spoer, der ikkun yderst sjelden tillade os med Vished at bestemme, hvorvidt de virkelig ere Levninger fra hine Fortidens Næsekonger eller maaskee snarere fra simple Vikinge- og Særøver-Høfdinge, som den Tid i talrige Skarer omsværmede Landet. Snarest skulde jeg dog formode, at efterfølgende Steder fortjente at henføres til første Slags. I Skaane nemlig Kullen, hvor Kong Jarmerik i det 5 Aarhundrede anlagde sig en ordentlig Borg [1]). I Sjæland paa Stævnsklint, hvor en saakaldet Elvekonge o: Konge over Strømmene boede [2]); paa Jonshoved i Baarseherred [3]); paa Kongsøe

liggenhed eller, da ing ogsaa betyder en Eng, af Engens Beskaffenhed; mange andre kunne vel ogsaa paa andre Maader forklares, men sandsynligt bliver det stedse, at en Deel iblandt dem f. Ex. Tingsted, Tingleif, Tingved, Tingerup, Børsting, Thyrsting, Giersting, Sværting, Borgting o. s. v. blot af et Fortids Thinghold paa Stedet bør forklares.

[1]) Kr. H. T. 3 p. 450, 472, 478, 485, 491. D. H. B. 1 p. 312.

[2]) Arl. T. 3 p. 109, 145. [3]) T. 6 p. 367.

i Kiøng Sogn og Hammerherred [1]); ved Basnæs i Vesterflakkebjergherred [2]); ved Boeslunde i Slagelseherred [3]); ved Hærvig — nuværende Kallundborg [4]) — og ved Kongstrup paa Refsnæs i Arkherred [5]); ved Rørvig i Ødsherred [6]); Kongstrup i Mærløseherred [7]); Kongsted-Næbbe eller Nebbeslot i Sømmeherred [8]) og endelig Høkaborg ved Høkækjøping, — nuværende Høiby, — i Ramseeherred [9]), som laae ved Kornerups den Tid seilbare Aae, og saavel som Falkenberg i Halland, Ørnborg i Jylland [10]) og Ravnsborg paa Lolland baade ved deres Beliggenhed og ved deres Opkaldelse efter Rovfuglene Høg, Falk, Ørn og Ravn synes at hentyde paa en lignende Fortids Bestemmelse. I Fyen findes dernæst lignende Spoer paa Hindsholm [11]), Hinds-

[1]) p. 371. [2]) p. 307. [3]) p. 262.

[4]) Atlas T. 2 p. 408. hvis Navn udviser dens ældste Bestemmelse og som allerede nævnes i det 2de Aarhundrede. Kr. H. T. 3 p. 262. D. H. B. 1 p. 166.

[5]) Atl. T. 6 p. 219. [6]) T. 2 p. 395. [7]) p. 171.

[8]) p. 378 ifr. T. 6 p. 101, 164.

[9]) Kr. H. T. 2 p. 229-30. D. H. B. 1 p. 194. Atl. T. 2 p. 332.

[10]) Atl. T. 5 p. 805, 882.

[11]) Atl. T. 6 p. 563.

gaard, Gamborg [1]) og Fonskovsodde i Vends-herred [2]), Helgenæs i Baagherred [3]), Horne [4]) og Dyreborg i Sallingherred [5]), Kongehøi i Windingeherred. I Nørrejylland lignende Spoer i Aalborg Stift ved Asbjerg og Tornbye i Horns-herred [6]); Tveden og Understed i Børlumher-red [7]); Brønsted i Jerslevherred [8]); Hals i Kjer-herred [9]); Vigsøe [10]) og Hov [11]) i Hillerslevher-red og Odsbye i Refsherred [12]). I Viborg Stift Hovstrup [13]) i Hindsledherred, Næsborg med sine

[1]) See deres hermed følgende Beskrivelse.

[2]) Atl. T. 6 p. 646.

[3]) Kr. H. T. 3 p. 8. Atl. T. 6 p. 662.

[4]) Atl. T. 3 p. 517. [5]) T. 6 p. 741.

[6]) Atl. T. 1 p. 41. T. 5 p. 322, 260.

[7]) p. 285-86. [8]) p. 293.

[9]) paa sit Hov d: Hoff eller Kongsgaard. p. 299.

[10]) p. 444.

[11]) d: Hoff med hosliggende Hoxer d: Hoffere, Hoxer-havn d: Hoffsøerehavn, Hovaas og Hoffdyrse. p. 448-49.

[12]) p. 473, 505.

[13]) d: Hoffstorp med hosliggende Hovbro og Hov-dal d: Hoffets Brøe og Dal. T. 5 p. 32 ifr. T. 4 p. 534.

Hovgaarde i Sletherred [1]) og Kongſlev og Kongſledlund i Hellumherred [2]). I Ribe Stift Jernved i Gjordingherred [3]); Lønborg i Nørherred [4]); Heldum, Niſſum og Gudum i Skodborgherred [5]) og Kongſled i Elboherred [6]). Endelig i Aarhuus Stift Hatting i Hattingherred [7]); Halling i Hadsherred [8]); Eſenbek og Verring i Sønderhaldherred [9]); Aalſøe i Sønderherred [10]); Tved og Helgenæſs i Molsherred [11]) og Mariager i Onſildherred [12]).

Hvad endelig de ſaakaldte Dekongers fordums Boeliger angaaer, da er det vel unægteligt, at ikkun faa eller ingen danſke Der kunne nævnes, hvor jo i fremfarne Dage en eller anden

[1]) T. 5 p 38. [2]) p. 43-44, 75.

[3]) med ſin Kongshøi og Kongeaae p. 691.

[4]) p 739. [5]) p. 895, 826, 828.

[6]) p. 965. [7]) p. 139.

[8]) med ſit Porsborg og ſin Hofthavn p. 255.

[9]) p. 280, 281. [10]) p. 297.

[11]) med ſin Kongsøe p. 309, Kongsgaard p. 312, 353 og Ellemandsbjerg, maaſkee Elomands eller Elokongens Bjerg p. 354.

[12]) med ſit Hov d: Hoff eller Kongsgaard p. 543 iſr. p. 534.

Prinds eller Kongeſøn efter al Formodning til en Tid havde havt ſit Tilhold; de tydeligſte Spoer til meere ſtadige Boeliger paa Dannerrigets Øer opdage vi derimod paa Borringholm, hvis ældgamle Navn, hvad enten det ſkrives Borg-rundar- eller Borg-ring-holm, ſaa kjendelig hidrører fra den til Forſkjel fra Lilleborgen paa ſamme Øe ſaakaldte Gammelborg eller Borgen [1]), hvor hiin Tids Øekonger rimeligviis holdt Huus [2]); der, næſt paa Hveen, hvor de 4 Slotte Nordborg, Sønderborg, Karlshøgg og Hammer ogſaa ſkal have været Søekongers Tilholdsſteder [3]); Møen, hvor et Slot paa Klinten og et andet ved Maglehvesſter nævnes ſom deres Boelig [4]); Falſter, hvor de formodes at have huſet paa den ſaakaldte Borg (Borreſlot) i Valnæſe- nu Vaalſe Sogn [5]); Lolland rimeligviis paa Ravnsborg [6]); Langeland paa Hovborg, Hvgenhuus, Holmſlot og Hovgaard [7]); Thorseng paa Horſe- og Piils-

[1]) Atl. T. 3 p. 216. [2]) p. 182.

[3]) Kr. H. T. 2 p. 731, T. 3 p. 475, 479.

[4]) Atl. T. 3 p. 144-45. T. 6 p. 434. Kr. H. T. 2 p. 37-38.

[5]) Atl T. 6 p. 515.

[6]) T. 3 p. 331.

[7]) T. 6 p. 826, 828, 831.

Slot [1]); Ære paa den saakaldte Borre [2]); Lyse paa Lauxring [3]); Als paa Kekenæs og Hagenberg [4]); Samsøe paa Vishyrg og Kongsbol [5]); Endelave paa Kongsboe; Seyerøe paa Kongstrup [6]); Hjelm paa Slottet [7]); Morsøe paa Fæggeklint [8]); Romøe paa Kongsmark; Sylt paa Kongshavn og Helgoland paa det af Først Ratbod opbygte Slot [9]).

Saa mange og forskjellige ere altsaa de Kongsgaarde, til hvilke vi finde nærmere eller fjærnere Spoer i vort Fædreland, og hvor mangfoldigt stort maae desuagtet deres Antal ikke være, af hvilke selv den fjærneste Levning i Tidens Strøm er forsvunden? Formodentlig vare alle disse Slotte

[1]) T. 3 p. 599. T. 6 p. 726.

[2]) T. 7 p. 455.

[3]) T. 3 p. 606. I Fald ellers den Konjektur er antagelig, at den omtalte Konge selv har hedt Laurs og hans Borg Laurxring.

[4]) T. 7 p. 435, 440.

[5]) Thuræ Samsøes Beskrivelse p. 17.

[6]) Atl. T. 6 p. 224. med sit Seyrar-Thing. See D. Hist. B. 3 p. 249.

[7]) Kr. H. T. 3 p. 473, 474, 483. D. H. B. 1 p. 316.

[8]) Kr. H. T. 2 p. 348. Atl. T. 5 p. 531.

[9]) Atl. T. 7 p. 814.

med Hensyn til deres Eieres Anseelse og Rigdom ogsaa selv af den forskjelligste Bygningsmaade og Indretning; imidlertid vare saavel Over- som Under-, saavel Sø- som Dr-Kongernes Boliger neppe fra Begyndelsen af befæstede uden ved deres Befæstnings Styrke og Mod [1]); imidlertid maatte denne Muur, i hvor fast og uvokkelig den i sig selv end var, dog stundom svigte Forventningen, det tappreste Mod i Længden ligge under for Mængde og List og den svagere allerede tidlig nødsages til at styrke dens Kræfter ved en udvortes Forskandsning og saaledes ved Konsten søge at ophjelpe Naturen. Af disse tidligste Fæstningsanlæg, som blot bestode i Dige og Grøft, — den simpleste og derfor den ældste af alle, — finde vi saaledes alt tidligen Spor i vort Fødeland, hvor Mængden af Regenterne gjorde indbyrdes Krig og Feide, deres Herskesyge gjensidig Overlast og Undertrykkelse til Tidens Tegn og hver Opdragelsen i en krigersk Religion og Overflodet af

[1]) Selv Skjoldborgen var en seenere Indretning i Norden og synes først i det 6te Aarh. at forekomme [Kr. H. T. 3 p. 56. D. H. B. 1 p. 431], da selve Bygningerne allerede længst havde været befæstede, og var desuden selv kun en bevægelig Fæstning, i hvilken Kongen fandt for godt at skjule sin Svaghed.

physisk Kraft og Mod ved enhver Kollision af Interesse blottede Sværdet og gjorde Overfald, Mord og Brand til Dagenes Orden og saaledes Omsorgen for at værge om sig og sines Sikkerhed mod en mægtigere Overfalds-Fiende til dobbelt Nødvendighed og Pligt. Saaledes turde ligeså ikke blot de allerede omtalte Steder, hvis Navne begynde eller ende med Stavelsen Ring eller Borg, saasom: Ringsted, Hiørring, Ringkiøbing, Sjøring, Høffring, Ringyde, Ringenæs, Lauring, Aasborg, Himingsborg, Viborg, Salvigborg, Skjoldborg, Aalborg, Oldenborg, Synnenborg, Bratingsborg, Agersborg, Fersborg, Borgevold, Rosborg, Hindborg, Borgting, Høkæborg, Ornsborg, Ravnsborg, Gamborg, Dyreborg, Næsborg, Gammelborg, Lilleborg, Norborg, Borg, Høyborg og Visborg, hvis Navne saa kjendeligt synes at vidne om deres ældste Beskaffenhed, allerede fra deres første Anlægstid af paa denne ældste og simpleste Maade have været befæstede, men desuden utallige andre, hvis Tilværelse ikke blot, men selv deres dunkleste Erindring Tiden i sin Flugt har tilintetgjort og udslettet.

Dog — det var ikke blot Kongernes og Kongsønnernes Sikkerhed, der den Tid gjorde Fæstningers Anlæg nødvendig i Landet; men ogsaa Prin-

reesernes Varetægt var i hiin Tidsalder en frugtbar Anledning til sammes forøgede Antal, saaledes det vilde, krigerske Sind, der, — som en Følge af Nordboens idelige Vikingsfærd, — tilsidst blev Karakter hos Landets kraftfulde Ungdom, og foranarsagede, at man tilsidst i Norden ansaae det for en Skam for Gunst eller Gave at erhverve, hvad som med Saar og Blod kunde kjøbes; saaledes blev det ogsaa omsider hos Oldtidens Helte almindelig Skik ikke meere at beile og frie til sin Brud, men med Magt at tilrane sig samme (det saakaldte Konunam), et Slags Galanterie, hvorved selv Datidens Damer synes at have fundet sig smigrede, men hvorved deres Forældre, Brødre og Formyndere ikke altid fandt deres Regning, og som desaarsag foranledigede, at de saakaldte Jomfrubure (Skemmur eller Dyngar), der som oftest laae afsides fra Kongsgaarden eller den egenlige Hovedbygning [1]), bleve omgivne med en Grøft og et Dige og Indgangen til samme bevogtet af drabelige Helte [2]) eller vilde og gloende Dyr [3]), for saaledes at hindre et pludseligt

[1]) Om hvis almindelige Indretning see Justitsraad Engeltofts fortræffelige Afhandling om Qvindekjønnets Kaar i det hedenske Norden p. 56.

[2]) Saxo p. 68, 135.

[3]) D. H. I p. 521, 528.

Overfald paa ſamme eller idetmindſte ſaa længe at ſtandſe den voldſomme Frier i hans ærabelige Forſæt, indtil Egnens Kongsmænd kunde ſamles til den indſluttede Bruds Undſætning [1]). Hiſtorien nævner os ſleere ſaadanne Fortidens Jomfrubure, ſaaſom Signelilla i det ſjerde [2]), Gunnars i det femte [3]), Ingeborgs [4]) og Gruldeds [5]) i det ſjette, Moalds i det ſyvende [6]) og Alfhilds [7]), Gyrithes [8]), Thoras [9]) og Lathgertas [10]) i det ottende Aarhundrede, ja! disſe befæſtede Jomfrubures Brug var endogſaa til en Tid ſaa almindelig i Norden, at maaſkee netop i ſamme Anledningen tør ſøges til den utroelige Mængde Fruentimmer-Navne, der endte eller begyndte med Stavelſen borg eller bjærg, ſaaſom blandt ſleere Borgahind, Borghild, Hilleborg, Ingeborg, Ædelborg, Vidborg, Voldborg, Thorborg, Sæborg,

[1]) Engelſtoft p. 62–69.

[2]) Saxo p. 131. D. H. 1 p. 164. Atl. 6 p. 326.

[3]) Saxo p. 68. D. H. 1 p. 213.

[4]) Sorle Sterk. S. c. 1.

[5]) D. H. 1 p. 356.

[6]) Saxo p. 134. D. H. 1 p. 455. [7]) p. 521.

[8]) Saxo p. 135.

[9]) D. H. 1 p. 524. [10]) p. 528.

Riborg, Vebjørg, Kineborg, Harborg, Gudborg, Hærborg, Gunborg, Hindborg, Guldborg og Fridеborg; en Formodning om disse Navnes ældste Oprindelse, jeg endydermeere derved troer bestyrket, at det udtrykkelig om Thora hedder, at hun paa Grund af sin Indslutteise i sig en Jomfruborg fik Tilnavn af Borgarhind (eller Hinden i Borgen [1]).

Endelig, nar det ikke blot Landets Konger og Kongsbaarne Prinser og Prinresser, hvis Gaarde og Vaaninger udmærkede sig fremfor Landets øvrige Beboere, men ogsaa Kongernes Mænd og Rigets fornemste og rigeste Undersaatter søgte i Bequemmelighed og Pragt at efterligne hine; deres Boeliger og Vaaningssteder fjærnede sig altsaa ogsaa med Hensyn til Bygningsmaaden lidt efter lidt fra den almindelige Hob og nærmede sig, — som i alle Lande og gjennem alle Aarhundreder var Tilfældet, — i Anseelse og Pragt til Kongernes Gaarde; og saaledes opstod den store Mængde efter disse Kongens Hoffmænd saakaldte Hoffgaarde i Landet; thi ligesom Kongen kaldte sin Vaaningsgaard Hoff, saaledes kaldte Hoffmændene deres Boeliger Hoffgaarde og findes endnu efter disse en stor Mængde Ste-

[1]) D. H. I p. 524.

der opkaldte i Landet, hvis Ælde er saa stor, at deres egentlige Navn i Tidens Strøm er forsvunden og blot deres Tilnavn af Hoffgaarde er nedblevet til vore Dage, med den ubetydelige Forandring, at, ligesom Kongsgaaden ved en blødere Udtale forandrede sit Navn fra Hoff til Hov og den ved samme beliggende Bye fra Hoffs-Torp til Hovstrup, saaledes have og disse i Tidens Løb forvandlet deres oprindelige Navn af Hoffborg og Hoffgaard til Hovborg og Hovgaard. Som Exempler herpaa kunne foruden de allerede anførte Hovstruper og Hovbyer, som vare Gemlinger af flere Hovgaarde, endvidere som enkelte anføres: Hovgaarden i Kiøbenhavns Amt [1]), Hovgaarden i Cronborg Amt [2]), Hovgaarden i Roeskilde Amt [3]), Hovborup (o: Hoffborg-Torp) i Holbeks Amt [4]), Hovgaarden i Vordingborg Amt [5]), Hovgaarden i Antvorskov Amt [6]), Hovgaarden og Hovbølet i Halsted Kloster Amt [7]), Hovborgen og Hovgaarden i Tranekiær Amt [8]), Hovgaarden

[1]) Atl. T. 6 p. 7.

[2]) T. 2 p. 250-51. T. 6 p. 32-33.

[3]) T. 6 p. 104.

[4]) T. 2 p. 379.

[5]) T. 6 p. 367.

[6]) T. 3 p. 27.

[7]) T. 6 p. 435. 461.

[8]) T. 6 p. 826. 831.

i Hinsgavls Amt [1]), Hofgaarden og Riishofgaarden i Skanderborg Amt [2]), Høvring i Kalløe Amt [3]), Høvring i Dronningborg Amt [4]), fire Hovgaarde i Mariager Amt [5]), Hovgaarden i Aalborghuus Amt [6]), Hovgaard i Vensyssel [7]), Hofidsgaard i Lundenæs Amt [8]), Hovgaarden i Bøvling Amt [9]), to Hovgaarde i Hadersleb Amt [10]) og Hofgaarden i Tørning Lehn [11]). Ligesom endelig endnu fast enhver ældgammel og ødelagt Herregaard, hvis egentlige Navn er glemt, af Bønderne, som forevise dens Tomt, kaldes Hovborg eller Hovgaard.

Der laae dernæst ogsaa i Tidsalderens Karakter tilstrækkelig Anledning, hvi ogsaa disse Rigets Magnater, som de mægtigere og rigere i Landet, der altsaa meest vare udsatte for Efterstræberes Misundelse, Had og Rovgjerrighed, Tid efter anden nødsagedes til, ligesom de Kongsbaarne, at befæste deres Gaarde; hvad enten de saa, — skjøndt uden at være Kongsbaarne, — hystedes at

[1]) T. 6 p. 648. [2]) T. 4 p. 197, 209.
[3]) p. 288. [4]) p. 430.
[5]) p. 545, 548, 563, 565.
[6]) T. 5 p. 38. [7]) p. 267.
[8]) p. 756. [9]) p. 820.
[10]) T. 7 p. 148, 158. [11]) p. 172.

drive Roverie, Bruderan og andre slige voldsomme Idrætter, der kunde medføre Gjengjeldelse i Tiden, eller de, skjøndt virkelig uskyldige i saadanne Laster, dog af Tidsalderens Forvorpenhed nødsagedes at sætte Vold og Muur mod dens ryggesløse Sønner; og troer jeg saaledes endnu til disse Privatmænds Befæstninger fra Hedenolds Dage i vore Tider at finde Spoer i en Deel Stednavne, som ende eller begynde med Stavelsen Ring, Vold eller Borg, og hvis Alder rækker saa høit op i Tiden, at ikke alleene saavel historiske som traditionelle Efterretninger bryste om deres Tidsalder og Skjebne, men at selv deres Navne ikke engang ere egentlige Stednavne meere, men blotte Benævnelser paa deres Befæstning og sammes forskjellige Art, og saaledes vise os tilbage i et Old, hvor i det mindste Privatmænds Befæstninger vare saa sjeldne, at det til at skjelne dem fra andre var tilstrækkeligt at opkalde dem efter samme og til at skjelne dem fra hinanden indbyrdes, tilstrækkeligt at opkalde dem efter sammes forskjellige Art: Ring, Vold eller Borg. Som Exempler paa disse Spoer til Hedenolds Fæstninger i nu brugelige Stednavne turde saaledes maaskee følgende i større eller mindre Grad fortjene nærmere Undersøgelse: i Sjæland nemlig: Kyring, Døvring, Ringe, Ringsbierg, Ringby, Agersvold, Hammersvold,

Vollerup, Volkerſløv, Voldborg, Vorup, Skodborg, Baſteborg, Glarborg, Dalsborg, Thamsborg og Sværdborg [1]); paa Møen: Vorre [2]) paa Lolland: Ringſe (o: Ringnæſø), Hierring, Ringſebol, Bjerring, Skjørring, Vorrebye, Veſterborg og Guldborg [3]); paa Falſter: Skjøring, Skering, Veiring og Guldborg [4]); i Fyen: Ringe, Ringſted, Veldring, Verring, Væring, Hering, Tøring, Voldersleu, Voldsgaard, Volden, Voldtofte, Voldbroe, Voldſtrup, Vorring, Vorrebye, Vorgisholm, Grynborg, Skræppenborg, Skavenborg, Kikkenborg, Sprattenborg, Knurenborg, Luneborg, Lundeborg, Egneborg, Lydingborg og Dyreborg [5]); i Nørrejylland: Ringſtedholm, Ring, Ringſted, Ringſtrup, Ringhøi, Ringyde, Bering, Spøring,

[1]) Atl. T. 2 p. 379. T. 6 p. 325, 370, 398, 370. T. 2 p. 381. T 6 p. 282, 218, 269, 396. T. 2 p. 330. T. 2 p. 298, 299, 330. T. 2 p. 61, 330, 250. T. 6 p. 28, 51, 371.

[2]) p. 434.

[3]) p. 455, 457, 472, 473, 474, 455, 458, 478.

[4]) p. 516, 517, 519, 513.

[5]) p. 561, 704, 537, 552, 575, 654, 737, 742, 540, 541, 648, 657, 659, 706, 648, 541, 671, 540, 542, 575, 663, 701, 706, 710 ifr. Gl. d. Mag. B. 2 p. 130. Atl. T. 6 p. 731, 732, 740.

Hvering, Boring, Mering, Klakring, Fruering, Verring, Nørring, Skiøring, Torring, Verring, Hefring, Skjering, Sødring, Tørring, Støvring, Borring, Leuring, Heiring, Biering, Tondering, Stovring, Siøring, Kjøring, Vorring, Spering, Harring, Tebring, Teuring, Villering, Løking, Tiøring, Fialtring, Ferring, Tørring, Boring, Timring, Volstrup, Voldby, Voldum, Voldsted, Voldsholt, Voldbroe, Voldsgaard, Voldbierg, Vollund, Vorup, Vorregaard, Burgaard, Borum, Borre, Borgsum, Borris, Vuur, Bording, Vorlev, Rasborg, Hornborg, Brysskenborg, Emborg, Rosenborg, Glesborg, Tronborg, Pedersborg. Vingelsborg, Glæsborg, Rottenborg, Kloborg, Knekeborg, Elsborg, Gransborg, Tranborg, Brytborg, Korreborg, Ovelborg, Rosborg, Haldborg, Hindborg, Fleisborg, Troiborg, Visborg, Næsborg, Blæsborg, Knasborg, Troldborg, Slogborg, Bakeborg, Koldborg, Totenborg, Bomborg, Hvidborg, Hingelborg, Troldborg, Skreborg, Silkeborg, Steisborg, Hadsborg, Knivlingborg, Kokenborg, Kjustrupborg, Hennetborg, Bomborg, Knasborg, Grønborg, Lundenborg, Ryborg, Vindelborg, Agersborg, Kolborg, Vutborg, Søborg, Korsborg, Skjoldborg, Hundborg, Sundborg, Kondborg, Heltborg, Gresborg, Trælleborg, Tauborg, Skadborg, Kalundborg,

Blaaborg, Botborg, Skodborg, Riffenborg, Gleisborg, Leborg, Sjelborg, Tierborg, Faaborg, Knurborg, Skareborg, Kragsborg, Løvborg, Trodsborg, Lønborg, Lakenborg, Grønborg, Herborg, Orneborg, Vartburg, Arnborg, Faldborg, Skadborg, Feltborg, Ulleborg, Kokborg, Nikelborg, Rodborg, Vandborg, Troldborg, Knorborg, Nyborg, Trøiborg, Brandborg, Lomborg, Kronborg, Sodborrig, Polborg, Farborg, Skodborg, Avensborg, Pigsborg, Kaarborg, Rotborg, Skanderborg, Møborg, Ulborg, Karborg, Stradsborg, Knurborg, Venborg, Træborg, Reiborg, Plogborg, Tusborg, Lomborg, Tromborg og Trøgelborg [1]); endelig i Sønder-

[1]) T. 4 p. 148, 198, 206, 212, 285. T. 5 p. 288, 754, 823, 982. T. 4 p. 111, 114, 138, 140, 146, 196, 209, 211, 264, 213, 280, 288, 430, 318, 412, 413, 477, 415, 471, 489, 655, 661, 740. T. 5 p. 50, 454, 265, 450, 296, 446, 451, 466, 560, 671, 747, 758, 754, 817, 824, 828, 837, 208, 405, 552, T. 5 p. 52, 266, 283, 757. T. 4 p. 215, 294. 420. T. 5 p. 55, 284, 836, 280, 291, 295, 753, 839, 973. T. 4 p. 112, 205, 318, 418, 423, 474, 663. T. 5 p. 51, 279, 703, 817, 962. T. 4 p 147. T. 5 p. 36, 470. T. 4 p. 198, 211, 426. T. 5 p. 672, 702, 827, 672, 742, 836, 758, 812, 954. T. 4 p 112, 139, 141, 200, 287, 291, 301, 310, 429, 478, 479, 488, 489, 649, 660, 671, 730, 731. T. 5 p. 26, 37, 26, 28, 38, 47, 48, 265, 266, 268, 269, 271, 272,

jylland: Ringsted, Erringsted, Volde, Voldsted, Volderup, Volstrup, Lauesvold, Housvold, Borgsvold, Borresvold, Borgen, Burgsum, Burg, Borrig, Knorborg, Kloborg, Skinkelborg, Troilborg, Knorborg, Skodborg, Trelborg, Klinsborg, Tornborg, Kierborg, Kokenborg, Hyuerborg, Halmborg, Dirborg, Sarborg, Ullumborg, Trosenborg, Skapenborg, Skottenborg, Hornborg, Hungerborg, Aksumborg, Tinnumborg, Rantumborg og Skuivenborg [1]); samt paa Als: Tarring, Volderup, Burgvall, Berg, Boren, Byrby, Borgsted, Borgby, Borghorst, Blankenburg, Fresenburg, Splehburh og Hatenburg [2]). Saa mange ere de Gieders Navne, som mueligvis

284, 758, 785, 789, 790, 793, 798, 799, 808, 812, 444, 453, 454 455, 460, 472, 473, 555, 556, 557, 559, 560, 676 688, 691, 693, 694, 695, 696, 782, 736, 739, 741, 744, 746, 751, 754, 755, 787, 789, 812, 813, 814, 817, 819, 820, 821, 977, 822, 823, 824, 826, 828, 829, 880, 984, 834, 837, 839, 954, 694, 966, 974, 974, 981, 982

[1]) T. 7 p 155, 144 383, 414, 157, 240, 390, 148, 153, 179, 286, 366, 253, 330, 227, 144, 169, 319, 147, 153, 138, 158, 139, 227, 291, 295, 296, 297, 299, 302, 313, 314, 319, 323, 331, 332, 356, 351, 389.

[2]) p. 834, 433, 723, 859, 751, 668-69, 720, 644, 647, 651, 655.

kunne indeholde Spoer af Fortids Befæstning, dog er det dermed ingenlunde sagt, at de alle i hiin Tid virkelig skulde have været befæstede; dette var maaskee tvertimod kun med den mindste Part iblandt dem Tilfældet [1]); men selv dette er tilstrækkeligt til som ethymologisk Bevis at bekræfte slige Befæstningers Almindelighed ogsaa i Hedenolds Dage, siden Efterretningerne om de iblandt dem, der virkelig have været befæstede, umueligviis saa gandske og aldeles kunde tabes, hvis deres Anlæg ikke var fra den hedenske Tid.

Dog — det ethymologiske Bevis for denne Gætnings Sandhed er ingenlunde det eeneste, ogsaa Archæologiens Vidnesbyrd samstemmer med hiint; vore Landes forskjellige Egne ere opfyldte med Volde, Graver, Forskandsninger, Borgruiner og ellers andre Spoer til Fortids Befæstning, der, desværre! som oftest række ud over vor Historie, og hvis Anlæggelse gaaer saa høit op i Tiden, at hverken Efterretning om deres

[1]) Saasom i det mindste mange af disse Navne ogsaa paa anden Maade kunne ethymologiseres; Ring ikke altid betyde Fæstning, men ogsaa ofte Kreds i Almindelighed; Ing være en Stavelse for sig selv og bemærke Engen; mange smaae Huse og Hytter spotviis være kaldte Borge o. s. f. v.

Navne, Byggherrer eller Ødelæggelses-Tid paa Papir eller i Folkes Munde findes opbevaret [1]).

Endelig indeholder ogsaa Historien i det mindste enkelte Bidrag til denne Sandheds Bekræftelse. Allerede Odin siges saaledes at have befæstet sine Bygninger i Norden og det er altsaa maaskee blot Tidsalderens allegoriske Sprog, der skjuler os vort Fødelands Befæstninger i allehaande billedlige Udtryk fra hans Tid af og indtil Midten af det 3die Aarhundrede efter Christi Fødsel, da der atter omtales fleere befæstede Pladse i Norden [2]); ligesom i det 4de Aarhundrede saavel befæstede Slotte [3]), som en forskandset Havn [4]); saa at endogsaa Udlændige omtale Nordboens befæstede Steder og Taarne i disse Aarhundreder [5]), af hvilke endogsaa nogle i private Høfdingers Eie [6]). Fremdeles nævnes nordiske Borge

[1]) Exempler herpaa ville vorde for talrige at anføre, saasom de i den overfledigste Mængde findes anteignede i Hoffmanns Fundatser, Pontoppidans Atlas og Præsternes saavel ældste som yngste Indberetninger om deres Kalds Mærkværdigheder.

[2]) D. H. 1 p. 104, 107. T. 2 p. 13.

[3]) D. H. 1 p. 149, 180, 195, 197.

[4]) p. 186.

[5]) p. 343.

[6]) p. 180.

i det 5te [1]) og 6te Aarhundrede [2]), af hvilke atter nogle af Private vare anlagte [3]). I disse Aarhundreder begyndte dernæst ogsaa de nordiske Søetog paa fremmede Lande, paa hvilke der, som bekjendt, i England saavel af Angelsachserne i det 5te og 6te Aarh. [4]), som af de egentlige Danske i det 8de og 9de Aarh. [5]), ligesom i sidstnævnte Aarh. af Østmannerne i Irland [6]) og af Normannerne i Frankrig og tilgrændsende Lande [7]) anlagdes mangfoldige Borge og Kasteller, der nokksom vidne om Almindeligheden af saadanne Anlæg i deres eget Fødeland; thi ligesom det synes uraatvideligt, at vore hedenske Forfædre i forommalte Aarhundreder ogsaa hjemme opførte lignende Forstandsninger, som dem de i Udlandet anlagde, som Exempler paa hvilken Sandhed jeg

[1]) Saxo p. 68. D. H. 1 p. 210, 213.

[2]) p. 343, 391, 413, 436.

[3]) p. 210, 343.

[4]) p. 344. T. 2 p. 14.

[5]) Kr. H. 3 p. 660, 702-3. D. H. 1 p. 572. Kr. H. 3 p. 848-49, 898-99. D. H. 2 p. 88.

[6]) D. H. T. 2 p. 41-42, 88, 90, 189, 190. T. 7 p. 715, 718.

[7]) Kr. H. 3 p 900. D. H. 2 p. 14, 209, 419, 547, 549-50.

endogsaa over at anføre Borgvold ved Viborg [1]), Brattingsborg og Visborg paa Samsøe [2]) og Nonnebjerg ved Odense i Fyen [3]), som et Øienvidne bekræfter netop at have været af samme Beskaffenhed, formodentlig altsaa ogsaa fra samme Tidsalder, som hine af Østmannerne i det gode Aarh. i Irland anlagte Danes-Raths og Mothes [4]), er det desuden af Historien nøksom bekjendt, at Skandinavierne ogsaa siden, skjøndt endnu før Christendommens Indførsel, anlagde forskjellige andre Befæstninger [5]), ja! endog befæstede Byer [6]) i deres egne Riger og Lande.

[1]) Kr. H. 2 p. 361. Atl. T. 4 p. 595.

[2]) Antiqv. An. B. 1 p. 55. 67.

[3]) See min Afh. om samme i Antiqv. An. B. 2.

[4]) Nye Saml. B. 3 p. 114; hvilket ogsaa om adskillige paa Finmarken og paa Island bekræftes. D. H. 2 p. 42.

[5]) F. Ex. de alt omtalte Jomfrubure, [vide supra p. 53.] Godefreds Vold [Kr. H. 3 p. 548. D. H. 2 p. 12-13.] Dannevirkes Anlæg [D. H. 2 p. 580. 592.] Harald Blaatands Forskandsning paa samme [T. 3 p. 179. 189-90.] Jomsborgs Anlæg [p. 184] og Rosborgs samt Borgevolds Anlæg ved Veile [p. 213; om det første see tillige Nye Saml. B. 3 p. 267.]

[6]) D. H. 2 p. 552.

Foruden alle disse Fæstninger og befæstede Borge og Steder bør endvidere til Hedenold henregnes alle Gaarde i Landet, hvis første Eiere eller Bygherrer siges at have været Hedninge og ligge i en Høi udenfor Gaarden begravne. Deres Antal er stort, som Exempler kunne anføres: Slagelse i Korsøers Amt [1]), Allinge i Ringsted Amt [2]), Skovlænge i Halsted Amt [3]), Skawone eller Skovsboe og Skinnerup i Rugaards Amt [4]), Borring i Hinsgavls Amt [5]), Pilsgaard i Sjernholms Amt [6]), Trollerup i Skanderborg Amt [7]), Lengsholm, Kusegaard og Tofte i Vensyssel [8]) og Høieriis paa Mors [9]).

Endelig henhører formodentlig ogsaa til Hedenold en stor Mængde andre Gaarde i Landet, hvis høie Alde er erkjendt, men hvis Oprindelse skjuler sig i Fortidens dunkleste Skygger, og dem jeg

[1]) Atlas T. 3 p. 17.

[2]) T. 6 p. 315.

[3]) p. 462. [4]) p. 636. 638.

[5]) p. 645. Kr. Hist. B. 3 p. 475.

[6]) Atlas T. 4 p. 156. [7]) p. 210.

[8]) p. 310. [9]) p. 316.

altſaa i det følgende nødſages til at anføre under det Aarstal, hvor de første Gang forekomme i Dokumenter, ſkjendt de desuagtet alt den Tid kunne have været gamle, ja! Aarhundreder ældre end Dokumentet.

Saameget er ſaaledes det vi med nogen lunde Sandſynlighed vide at anføre om Hedenolds Herreſæder i vort Norden; thi ſelve Bygningernes Beſkaffenhed, Indretning, Befæſtningsmaade og andre til deres egentlige Beſkrivelſe henhørende Gjenſtænder opſætte vi, — ſom ſagt, — at omtale til anden Leilighed. Imidlertid ſkylder jeg mine Læſere, forinden jeg ſlutter foromtalte Periode, at gjøre dem opmærkſomme paa, at den ſtørſte Deel af ovenanførte Skildring ikke grunder ſig paa Forgængeres Authoritet, — om ellers det var en Forſjeneſte, — men paa egen Gisning og Formodning, der altſaa ſtaaer og falder med ſammes ſtørre eller mindre Konſequence, ſom den eeneſte Maaleſtok, Hypotheſen erkjender. Imidlertid erindre mine Læſere ſig, at der er en Tidsalder i vor Hiſtorie, hvor Gisning og Formodning trædte i Vishedens og Overbeviisningens Sted, og hvor det ſom er ſandſynligſt og nærmer-

sig Sandheden meest, ogsaa er det eeneste sande og visse. (In rebus antiqvis, si qvæ similia veri sunt; pro veris accipiantur. Qvinctilian.) Hvorvidt forresten mine Probabilitets-Regler have været de rette, derom skal Fremtiden dømme og ingen glæde sig meere end jeg, hvis nogen anden formaaer at udkaste dem sikkrere og bedre; naar samme, — vel at mærke! — virkelig ved nye Ansknelsesmaader oplive og forherlige og ikke ved unyttig Tvivlesyge døde og tilintetgjøre det omhandlede Emne; thi erbarmelig og ond er den Bestræbelse at nedrive andres Bygning, saalænge man selv har intet bedre at sætte i Stedet; ond og vanartig den Skik ved søgte Indvendinger og Spidsfindigheder at undergrave andres Troe, fordie man vakler i sin egen, og beklagelig den Historikers Færd, der forkaster den ældre Historie, fordie han ikke ændser dens Værd eller fatter dens høie Betydning, der intet troer uden hvad som afficerer hans Sandser og som desaarsag sønderlemmer Historien saa længe, indtil den tilsidst bliver en betydningsløs Fortælling om hvad hans Øine saae og hvad hans Ører hørte. Skepticisme og Kritikasterie har aldrig gavnet nogen Videnskab i Verden, men tvertimod paa den ufor-

ſværligſte Maade lemlæſtet de fleeſte; den op-ſtaaer desværre! i dette Tilfælde af indſkrænkede Sjæleevner, uforskyldede Kundſkaber og indbildſk Selvtillid, der hindrer Aanden fra at opſvinge ſig til noget almindeligt Overblik af Hiſtorien og Fornuften fra at erhverve ſig nogen høiere Anſkuelſe af det Hecles nødvendige Sammenhæng, hvoraf de enkelte Dele visſere og bedre end ved Brev og Seigl lade ſig forklare. Men ſom intet er lettere end at tvivle og ſom det negative, den retrograde Bevægelſe eller ſaakaldte Krebsgang i Videnſkaberne, ſtedſe er den mageligſte Vei, ſaaledes, desværre! ogſaa Skepticismens og Kritikaſteriets Tilhængere mange, der i Stedet for at bygge ſelv, blot nedbryde og ødelægge. De udgjøre Hoben i Videnſkabernes Rige; men deres Færd er i Grunden ikke blot en Oppoſition mod al Hiſtorie, hvor, ſom Sjøborg ſiger, kedjan ramlar, där de förſta länkar borthuggas, men tillige et Attentat mod Nationen, hvis Troe paa Nationaladel og arvet Hæder, — Sporen til Dyd og Patriotisme, — den ubetænkſom ſøger at undergrave. Med Rette ivre vi mod dem, ſom for en lav Fordeels Skyld ødelægge vore Oldtids Monumenter og Old-Hiſtoriens øvrige Kilder, og vi ſkulde

ikke ivre imod dem, der for en lav Forfængelighedes Skyld lade haant om vor heele ældre Hiſtorie eller ved halſtarig Dvideſot ſøge at ſvække dens Støtter?

Dog — i dette Tilfælde vil vel neppe nogen nægte, at der fra umindelige Tider har været Kongsgaarde og Herreſæder i vort Norden, at deres Antal har været ſtort, deres Mængde betydelig og deres Udſtrækning vidtløftig; men at desuagtet Hiſtorien ikkun omtaler faa iblandt dem, Traditionen vel nævner os fleere, men desuagtet Ethymologien er den eeneſte, ſom nogenlunde udfylder os Reſten; vel er det i mange Deele en bedrageriſk Veilederinde, men dog er den bedre end ingen og i Lægens Haand bliver Giften ſelv til Frelſe.

Saaledes ogſaa med Henſyn til at beſtemme hvilke iblandt diſſe Kongsgaarde og Herreſæder den Tid vare beſæſtede og hvilke ikke; hvo ſkal veilede os, derſom ikke Sagn og Navneforfølkning tør tænde os den af Tidens Vingeſlag udſlukte Fakkel? Og ſaaledes endelig ogſaa med Henſyn til Beſtemmelſen af deres Fortids Belig-

genhed; thi allerede fra de ældſte Tider omtaler, — ſom ſagt, — Hiſtorien beſæſlede Pladſe i vort Norden, et Sted inden ſammes Grændſer maae de altſaa den Tid have ligget og paa ſamme rimeligviis have efterladt ſig Spoer i Folkets Sagn, Stedets Benævnelſe, Egnens Beſkaffenhed eller anden mærkelig Leilighed; er altſaa dette Sandhed, ſaa tør det vel heller ikke nægtes, at vi have grundet Ret til at efterſpoere dem paa Sagnets dunkle Stie og Ethymologiens vildſomme Veie, der vel ere farlige og uviſſe, men dog de eeneſte, der mueligviis føre til Maalet. Denne Rettighed har jeg her, ſom anden Steds meere, benyttet, og ſlutter med det Ønſke, at ingen af mine Landsmænd maatte forarge ſig over, at jeg ſøger Sandhed ikke blot paa alfare Veie; kun en vrang og utidig Kritik, der vilkaarlig og ubeføiet bryder Staven over Aarhundreders Troe, Folkets hellige Sagn og Local-Reminiſcenzer, kan ligeſaa ubeføiet og vilkaarlig lade haant om den, der ufortrøden ſøger Sandheds mange og forſkjellige Kilder, fordie den i ſin indbildſke Forfængelighed troer, at Sandhed eene kan ſøges og findes paa alfar Vei og inden dens egne ſnævre og ynkelige Skranker.

Den bedre blandt mine Læsere derimod, som læser for at prøve, og prøver, ikke for at laste, men for at vide, ham byder jeg Farvel med Digterens Ord:

Vive, Vale! Si quid novisti rectius istis,
candidus imperti! si non, his utere mecum!

(Fortsættelsen følger i næste Hæfte.)

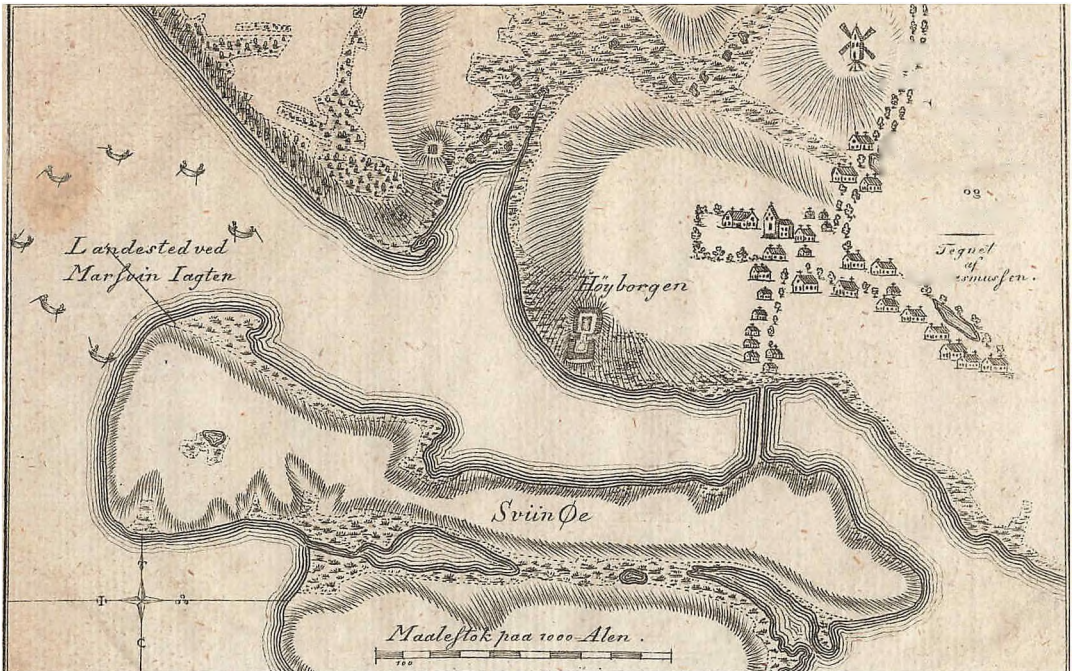
Landested ved
Marsvin Iagten
Høyborgen
Tegnet af
Sviin Øe
Maalestok paa 1000 Alen.
100

Kongeborgene

Gamborg og Hinsgavl

i

Fyen.

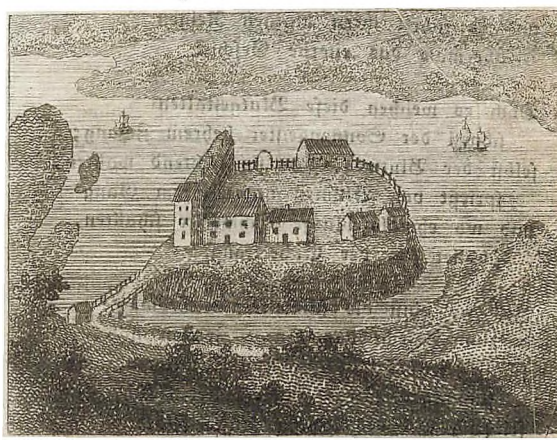

Nil nisi umbra!

Motto:

Hier wo einſt aus felſenfeſten Schrancken
ſtieg empor das ritterliche Schloß,
und wo noch, verjüngt durch Epheuranken,
Trümmer ſich erheben, hehr und groß,
ſitz ich jezt, verloren in Gedanken,
hingelehnt auf junges Moos.

Aus dem Schattenreich der Vorwelt zeigen
Geiſter ſich dem eingeweihten Blick,
über ihre morſchen Gräber ſteigen
ſie in ihre wilde Welt zurück,
und es führet ihren blutgen Reigen
abermals das eiſerne Geſchick.

Doch es weichen dieſe Blutgeſtalten
ſchnell der Sonnengeiſter hehrem Zwang;
ſelbſt der Blutweg, den ſie feichtend wallten,
ſprießt von Blumen unter ihrem Gang
und wo ehmals blutge Schwerter ſchallten,
ſchallet jezt der Sichelklang.

Ja! wo einſt die ſchmetternde Trompete
zum Gefecht das blutge Zeichen gab,
ſchallet jezt, — wenn hold die Abendröthe
flimmrend rothet unſer Väter Grab, —
friedlich ſtill des Hirten ſanfte Flöte
das beblümte Thal hinab.

den 28de Auguſt 1813.

Vedel Simonſen.

Jeg har i de foregaaende Borges Beſkrivelſe gjort opmærkſom paa den Nødvendighed, Middelalderens jævnlige, iſær vendiſke, Søeroverier medførte for Dannerrigets Søeſtæder at være med en eller anden befæſtet Borg til Forſvar og Frelſe mod ſamme forſynet; jeg har tillige viiſt, at ſaavel Odenſe, ſom Svendborg havde ikke blot een, men endogſaa flere ſaadanne Borge i ſin nærmeſte Omegn; det ſamme var ogſaa med Middelfart Tilfældet, — men af en gandſke anden og modſat Aarſag; — hvad hine ſkulde hindre, ſkulde diſſe derimod fremme, og medens hine afværgede Søe-Høfdingernes Landgang paa Kyſten, bøde diſſe dem derimod Havn for deres Skibe og Boelig for deres Mænd. Kort, Middelfart talte i ſit Naboeſkab ikke mindre end tre Vikingeſlotte, nemlig Gamborg, Hinsgavl og Søborg. Det lidet, jeg veed om den første og ſidſte, vil jeg altſaa her forNaboeſkabets Skyld i Beſkrivelſen af den mellemſte indlemme.

Den Landedde nordvest for Middelfart, paa hvilken nu Færgestedet Strib er beliggende, skal i fordums Dage have været gandske bevoxet med Skov, og af samme omgivet skal Slottet Søeborg paa en Strandklint ved lille Bælt have ligget. Man tilskriver i Almindelighed en Søehane eller Vikingehøfding dets Anlæggelse og saavel Beliggenhed, som Befæstning og Navn synes at tale for dette Sagn. For Navnets Ligheds Skyld derimod at ville hidlede dets Oprindelse fra en Dronning Søeborg, som levede i det 8de Aarhundrede [1]), vilde være urigtigt, ikke blot fordie hun var en angelsachsisk og ingen dansk Dronning, men ogsaa fordie Navnet af dets Beliggenhed paa en langt lettere Maade lader sig forklare. Forresten er Slottets Historie ogsaa i Middelalderens Dage dunkel og uvis; voldsom Ødelaggelse er bleven dets Lod, Archivet er borte og de enkelte Data, der om Søeborg Slot i andre Dokumenter forekomme, synes ikke at angaae Søeborg i Fyen, men enten det berømte Søeborg i Sjæland eller Søeborg i Skaane, som i Erkebisp Byrgers Tid af de Lybske blev lagt øde [2]). Formodentlig er altsaa Slottet allerede i en saare tidlig Tidsalder

[1]) Kr. H. T. 2 p. 407. T. 3 p. 318-19.

[2]) Gl. Saml. B. 1 H. 1 p. 125.

bleven Krigens Ødelæggelser eller Luernes Voldsomhed til Bytte. End ikke i Egnen selv har der vedligeholdt sig mindste Sagn om dets Skjebne og endelige Undergang. Thomas Brod. Birckerod siger i sin Beskrivelse over Fyen [1]), at endnu til hans Tid (ved Enden af det 17de Aarhundrede) Voldene og Gravene om Slottet vare tydeligt at skue, ligesom der ogsaa i Kong Frederik den Tredies Tid, — som bekjendt, — paa Spidsen af denne Odde 1650 skulde have været anlagt en formelig Fæstning under Navn af Sophiedde; Arbeidet blev begyndt, men formedelst den paafølgende Krig ingensinde fuldført, og sees der endnu paa Stedet de til den Ende opkastede Volde og Grave, som omtrent indslutte et Terrain af samme Størrelse, som det ligeoverfor liggende Frederitz; hvilket ogsaa seenere har givet Anledning til, at de fleeste udenlandske Landkarter over Danmark paa dette Sted marquere en befæstet Kjøbstæd af ovennævnte Navn, uagtet Pladsen intet indeholder uden en Færgegaard og nogle Fiskerhuse [2]). Ved min Undersøgelse paa Stedet i indeværende Sommer fandt jeg Beskaffenheden at være følgende: omtrent ½ Fjerdingvei østen for Strib og 200

[1]) No. 80 blandt Mser. Univ. Hafn. Collect. Birck.

[2]) Jfr. Atl. T. 3 p. 491. T. 6 p. 650-51.

Skridt østen for Sophieoddes yderste Volde findes i en Dal ved Strandbugten en rund Banke, af maadelig Høide, den er ovenpaa ujævn og ligesom sammensat af tvende forskjellige Høie, hver 30 Skridt i Gjennemsnit forover og forneden ved Bankens Fod en Peripherie af 250 Skridt, og er dernæst omgivet med dybe, men tørre Graver, udenom hvilke atter en maadelig Jordvold fører; over Graven synes tvende Broer at have været anlagte, den ene mod Østen til Skov og Mark, den anden mod Vesten til Slottets Ladegaard, som laae tæt udenfor Slotsgraven paa en firkantet Banke af 50 Skridts Gjennemsnit fra Vest til Øst og 60 fra Norden til Syden; ogsaa den var omgivet med Graver, men smalere og lavere end de egentlige Slotsgraver. Fra selve Slotsbanken nyder man iøvrigt en fortryllende Udsigt over Bæltet, især mod Nordnordvest til Frederitz og dets yndige Omegn og mod Nordøst til Vilhelmshauges Skove; men Bankens Overflade er oftere pløiet, saa at der ikke findes mindste Spoer til Bygning paa samme; ved Pløining i ældre Tider skal man imidlertid paa Ladegaardsbanken have opdaget og demoleret tvende af Kampestene i Jorden opførte Dyne [1]) og af Slotsbanken

[1]) Mon ikke snarere Jættegrave?

have oppløiet en svær Jernlænke med tilhørende Fodjern. Dette er alt hvad Tidens Tand har levnet os om Slottet, hvis hensjunkne Herlighed synes at tilraabe os sit Liigværs:

Sum rosa, sum foliis viduata, stat arida radix.

Hvad derimod det næste Slot nemlig Gamborg er angaaende, da have vi om samme skjøndt ikke meget, dog i det mindste meere at berette. Der findes nemlig vesten for Landsbyekirken Gamborg i Vendsherred en høi Strandbanke ligeover for Svinøe og paa den de kjendeligste Spoer til Graver, Volde og andre fleere Mindesmærker af det fordums beerømte Slot. Th. Br. Bircherod giver Stedet Navn af Hovborgen, Stedets Almue af Høiborgen, Abildgaard [1]) af Trøiborgen og Hoffmann simpelt hen af Borgen [2]). Formodentlig har dets rette Navn altsaa, ligesom hosliggende Byes, været Gamborg og de øvrige Borgens ovenanførte Navne blot havt Hensyn til

[1]) i sin haandskrevne Reise af 1760.

[2]) Hoffmanns Fundatzer T. 5 p. 385. Atlas T. 6 p. 645.

dens Befæstning, da Høiborgen kunde betyde den høie og Trøiborgen den trygge Borg, ligesom selve Navnet Gamborg kunde betegne den velbefæstede eller velforvarede, saaledes som Gam i det gamle Tungemaal betyder en Griff eller Drage [1]).

Imidlertid kan Grunden til dette Navn ogsaa med Sandsynlighed søges i vores ældre, desværre! fabelagtige Historie og det paa flere forskjellige Maader. Man kunde saaledes formode, at den Dronning Gambaruk, som ved Christi Fødselstid foranledigede Longobardernes eller Vendelboernes Udvandring og som ogsaa kaldes Gunborg, egentlig hverken har baaret dette eller hiint, men snarere et af begge sammensat Navn, nemlig Gamborg, siden Stavelsen baruk er saa barok en Endelse, at det nordiske Sprog paa ingen Maade vedkjender sig samme [2]), og at hun altsaa ligesaa snart kunde have boet her som paa Asdal i Vensyssel [3]), eftersom det Landskab, hvori Gamborg ligger, i gamle Dage, ligesaavel som hiint, kaldtes Vendlæ og Vændæl [4]) og endnu kaldes

[1]) Hvoraf Ordet gæmme o: at bevogte eller bevare har sin Oprindelse.

[2]) Kr. H. T. 3 p. 430. D. H. 1 p. 29.

[3]) Atlas T. 1 p. 41.

[4]) Kr. H. T. 3 p. 8, 961. T. 5 p. 47. S. R. D. T. 7 p. 523.

Vendsherred, altsaa mueligviis, ligesaavel som hiint, kunde have været Vendelboernes Hjem, saa meget meere som Paul Diaconus desuden saa udtrykkelig siger, at deres Fosterland var en lille Ø i vort Norden [1]).

Dernæst er det ogsaa bekjendt, at Kong Frode den Første, som døde omtrent 55 Aar efter Christi Fødsel, drog, efter at have tilsat sin Faders Skat i Krig og Orlog, paa Friebytterie, og paa samme opdagede en Drage, som det synes, i Vendsherred i Fyen [2]), altsaa rimeligviis paa ovenomtalte Gamborg, siden en Griff eller Drage i det gamle Sprog kaldtes Gam, og der paa Stedet netop en Gam siges at have havt sit Sæde [3]); hvorved saaledes Navnet Gamborg egentlig kommer til at hedde Dragens Borg, hvilket ogsaa af Pontoppidan antages [4]). Denne Drage dræbte

[1]) Kr. Hist. B. 3 p. 498; saa at man altsaa ingenlunde for at forøge hans Troeværdighed behøver at gjøre Vensyssel til en Ø.

[2]) Thi det hedder hos nogle, at denne Opdagelse skeete paa en Ø, og hos andre, at den skeete i Vændelsyssel, hvilke Benævnelser passe sig begge paa Vendsherred i Fyen, der, — som sagt, — i gamle Dage kaldtes Vændlæ og Vændæl, men ikke paa Vensyssel i Jylland.

[3]) Hoffmann l. c. p. 386. Atlas T. 6 p. 645.

[4]) Marm. danica T. 1 p. 249.

Kong Frode [1]), bemægtigede ſig den uhyre Skat, hvorpaa den rugede, og blev derved ſaa riig, at han ſtrøede Guldſtøv paa ſin Mad [2]), hvoraf Digterne ſiden toge Anledning til at kalde Guldet Frodes Meel [3]). Formodentlig forſtaaes ved denne Drage en riig og gjærrig Mand, ſom der paa Gfedet havde ſin Boelig, og enten af det Drages Skib [4]), han brugte til ſine Seerøverier, eller af den Fæſtning eller Ringmuur [5]), hvori han gjemte ſine Skatte, eller endelig af ſin vendiſke Herkomſt, ſaaſom denne Nation brugte Dragebilledet til Fane [6]), kan have faaet dette berygtede Navn.

Forvrigt kan det heller ingenlunde nægtes, at Anledningen til Stedets Navn jo ogſaa i den ſeenere Hiſtories Begivenheder kan ſøges og findes; thi ei at tale om at Ordet Gamp i det oldnordiſke Sprog betyder en Heſt [7]), hvorved man altſaa kunde troe ſig berettiget til at tænke enten paa

[1]) Kr. H. T. 2 p. 141, 152. [2]) p. 146.

[3]) p. 217. T. 3 p. 104.

[4]) d: et letſeilende Skib med en dragedannet Forſtavn.

[5]) Som jo ogſaa af vore Forfædre kaldtes Drager.

[6]) Kr. H. T. 2 p. 154.

[7]) ibid. T. 3 p. 914.

de angelſachſiſke Prindſer Hengſt og Horſe, ſom jeg ſiden ſkal viſe foruden Angeln rimeligviis ogſaa at have beherſket Fyen, eller paa Gorms Svigerfader Harald Gamp [1]), der i det 9 Aarhundrede ogſaa regjerede i Angeln, altſaa formodentlig ogſaa, ligeſom hine, i Fyen, er det desuden af Hiſtorien nokſom bekjendt, at en Kong Hane, ſom nogle ville, i det ſjette, men efter andre i det ſyvende Aarhundrede beherſkede Landet og da derhos denne Mands Levetid, i det mindſte af Suhm, udſtrækkes til to Mænds Alder [2]) og derimod tvende gamle Haandſkrifter kalde ham Gam [3]) eller rettere lade Gam omtrent ved ſamme Tid, ſom han, beherſke Landet, ſaa er vel intet rimeligere, end at denne Gam har enten været Hanes Formand eller Eftermand i Regjeringen og ſaaledes Hamborg mueligviis været hans Reſidenz, ſaaſom dens Beliggenhed og Havn ikke blot i lige Grad var indbydende for hine Tiders Søekonger,

[1]) Kr. H. T. 3 p. 909-10, 912, 914. D. Hiſt B. 2 p. 435.

[2]) Saaſom han Kr H. T. 3 p. 291 lader ham leve ſtrax efter 552 og dog ſaavel ſammeſteds, ſom p. 292 lader ham leve i den ſidſte Halvdeel af det ſyvende Aarhundrede.

[3]) Kr H. T. 3 p. 291.

men Tradiſionen desuden ſaa beſtemt lader en Gam, ſom den ſnart kalder Høfding, ſnart Søehane, der ligge begravet og efter ham ſaavel Borg ſom Bye have Navn [1]).

Dette være nu ſom det vil, ſaa er ſaa meget viſt, at man i ſeenere Tider ſynes at have udledet Borgens Navn af dens fortrinlige Elde og agtet man ingen nye Borg i dens Nærhed finder anlagt, ſom kunde have foranlediget en ſaadan Benævnelſe, finder man den dog allerede 1286 og 1295 kaldet Gamleborg [2]), hvorved man alſaa, — forudſat at denne Orthographie var den rette, — kunde forledes til at tænke paa Erik Blodøxes Søn, ſom levede i Midten af det 10de Aarhundrede, ſom dens Navnefader, ſiden ogſaa han hedd Gamle [3]). I alle Tilfælde maae dette Navn af Gamleborg til en Tid have været det almindeligſte, thi ogſaa den hosliggende Bye finder man i det 15de Aarhundredes Diplomer ſaa-

[1]) Hoffmann l c. p. 385. Atl. T 6 p. 645. Meere ſaavel herom ſom om det foregaaende indeholder min Fyens Hiſtorie, ſom jeg for to Aar ſiden har udarbeidet og ſom jeg vel ogſaa engang finder Leilighed til at lade udgaae i Trykken.

[2]) Hvitf. p. 291, 308.

[3]) Kr. H. T. 3 p. 762-63. D. H. 3 p. 69-70.

ledes kaldet, nemlig i et Vendsherredsthingsvidne af 1423, ved hvilket Anders Brun af Esdorp pantsætter den Jord han eier paa Gamelborgh Mark, og et andet af 1442, i hvilket Gregorius Tyghesson af Gamleborgh omtales. Dog kan saavel det ene som det andet lettelig fra Koncipistens vrange Ethymologie hidrøre.

I vore Annaler forekommer Slottet først i Aaret 1286, da det tilligemed Fyenskov og Gjerloffherred siges at have været pantsat til den schleswigske Hertug Waldemars Forfædre, men at han selv tilligemed hans Broder i ovennævnte Aar gav Kongen qvit og frie for de Penge, hvormed han skulde indløse samme [1]). 1295 i Kong Erik Menveds Forlig med Hertugen hedder det derimod, at om Jerloffherred, Gamleborrig og Fyensnes skulde skee Hertugerne som de Breve udsige, Kongen har i Værge [2]); hvilket er saa ubestemt et Udtryk, at man hverken veed, om dermed skal sigtes til Kongens Pantebrev eller Hertug Waldemars ovennævnte Recess, hverken om Kongen skulde indløse eller ikke indløse samme. Imidlertid kom Borgen siden, tilligemed den Deel af Landet, hvori den laae, tilbage under Kronen, blev atter

[1]) Hvitfeldt p. 291.

[2]) Hvitf. p. 308.

pantsat til de holsteenske Grever og var saaledes, — som deels i første Hæfte er og deels i Hinsgavls Historie endvidere skal beretted, — vexelviis snart i Kongens og snart i Grevernes Værge, indtil Kong Waldemar den Fjerde endelig 1353 indløste den til Grev Johan pantsatte Deel af Landet[1]) og med den tillige, som det synes, ovennævnte Borg, eftersom det udtrykkelig hedder, at da den jydske Adel 1357, understøttet af de holstenske Grever, gjorde Opstand mod Kongen og Indfald i Fyen, beleirede de ogsaa Gamborgslot og indtoge det ved Forræderie, — som Gebhardi siger[2]). Holberg vil derimod at Beleiringen blev ophævet og at det var for at undsætte de Beleirede, at Kongen paa St. Mortensdag rykkede for dette Slot, hvilket derimod Grev Claus og hans Broder Johan med deres Hær søgte at dække. Saasnart han fik Fjenden i Sigte, opmuntrede han sine Folk ved Løfter og Forærninger, slog mange adelige Skjolddragere eller Væbnere til Riddere paa Marken, angreb og vandt en afgjørende Seier. 200 Holsteenere bleve tilligemed Grev Johan paa Pladsen, de øvrige adspredtes paa en ilsom Flugt, Grev Claus mistede sit ene

[1]) Hvitfeldt p. 514.

[2]) D. H. 2 p. 282.

Die og blev, efter at være slagen af Hesten, fanget af en dansk Soldat, men igjen ved en Holsteeners Bistand befriet, saa at han undslap af Slaget. Efterat Slaget var til Ende og Seieren vic, lod Kongen Valpladsen undersøge og Byttet deele blandt sine Folk og indstillede sig da ved samme Leilighed den Soldat, som havde fanget Grev Claus, til Bekræftelse paa sit Udsagns Sandhed foreviisende Grevens Skjold og øvrige Vaaben, hvortil Kongen svarede, at han hellere skulde have beholdt Fuglen end plukket hans Fjær [1]). Saaledes blev Slottet ved Kranen og ender Holberg sin Beretning om Slaget med følgende for Slottets Historie mærkelige Ord: derpaa blev Beleiringen ophævet og Slottet siden forstyrret; havde han sagt: Slottet blev derpaa indtaget og ved denne Leilighed forstyrret, — hvilket dog rimeligviis maae være hans Meening, i Fald han ellers har taget sin Beretning af Hvitfeld, som nøiagtig siger: Slottet bleff med det samme undsætt, forstyrret og ødelagt, — saa vilde man, som det synes, ikke blot deri have fundet Gebhardis ovenn

[1]) Hvitfeld p. 513-14. De holsteenske Kroniker kalde ved denne Leilighed Slottet snart Bambierg og snart Bramberg, Glamborg og Maniberg. Hvitfeld l. c. Chronic. Ludewig. T. 9 p. 112. Gebhardi l. c.

anførte Beretning om dets tidligere Indtagelse af Holsteenerne bestyrket, men ogsaa dets Ødelæggelses-Termin bestemt, nu finder man i disse hans Ord derimod blot en nye Bekræftelse paa hans Udsagn, at det blot af Holstenerne var belagt, af Kongen undsat, men ingenlunde indtaget, og altsaa dert ingen Grund til dets seenere Ødelæggelse; saavel Tidspunkten, naar, som Maaden, paa hvilken, gjøres os tvivlsom, uagtet Udtrykket aabenbar henpeger paa en voldsom Opløsning, den hidrøre nu enten fra Waldemars egen eller fra nogen fjendtlig Haand, og saaledes bliver Slottets Undergang os ligesaa dunkel som dets Ophav.

Nox obruit umbris suis.

Slotsbankens nærværende Beskaffenhed, som jeg derimod ved hosfølede Titelkart har søgt at oplyse, fandt jeg i indeværende Sommer at være følgende: Vesten for Gamborg Bye ligger en Mark, kaldet Borgmarken, og i samme en Plads, kaldet Slotshaugen, paa hvis Udside mod Stranden et Par Bøsseskud i Vestsydvest for Gamborg Kirke det omtalte Voldsted ligger, tildeels med Buske og Tjørnekrat bevoxet; det ligger temmelig høit, har en Omkreds af 400 Skridt, er paa den vestre og søndre Side tæt omsluttet af Havet og paa den østre og nordre omgivet af dybe, men nu udtørrede Graver; Voldstedet selv bestaaer af tvende

Afdeelinger, en sydlig og mindre og en nordlig og større, begge adskilte fra hinanden ved en mellemløbende Grav og i gamle Dage formodentlig ved en Vindebroe forenede med hinanden. Den sydligste Slotstomt, som tillige er den laveste, har fra Syd til Nord 40 og fra Øst til Vest 60 Skridt og synes mod Syden, foruden den Beskyttelse Havet gav, endnu at have havt en Grav og uden om samme en høi Jordvold mod Havet. Den nordligste Borgtomt derimod, som er større og ligger høiere, har fra Norden til Syden en Længde af 75 og fra Østen til Vesten en Bredde af 65 Skridt, derhos i Midten en firkantet Dal eller Fordybning, hvor Bygningen meenes at have staaet og som ved sin lave Beliggenhed giver den øvrige Krands af Slotsbanken Anseelse af indengravs Volde, i hvilke man opdager Render og Fordybninger, der kunde ansees for Skydehuller. Af disse tvende Slotstomter har formodentlig den ene baaret selve Slottet og den anden dets Udhuse, i hvilket Tilfælde den sydligste og mindste formodentlig har havt den første og den nordligste og største den sidste Bestemmelse, efter hvad man af andre Voldsteder tør slutte. Egnens Beboere antage derimod, at Slottet selv har ligget paa den nordligste Banke og paa den sydligste blot et Taarn eller Kastell til dets Forsvar fra

Søesiden; til den Ende er ogsaa den nordligste Banke den som meest har været udsat for Skattegraveres Efterforskninger, den er af dem bleven undersøgt paa længde og paa tværs, baade i Længden og i Dybden; der forevises endnu et dybt Hull, hvor en Skrædder i 4 Aar ufortrøden skal have gravet og mineret, samt en Korsgrøft, tværs igjennem Voldstedet, som en af Vedelhorgs forrige Eiere skal have gravet for at undersøge sammes Indre; hvad der ved disse Leilighed er fundet og nedgravet, vides, desværre! ikke; men den Guldkjæde, jeg alt forud havde erfaret her at skulle være opgravet, erfarede jeg nu ikke det, men paa Bæivmøllebanken tæt nord den for Byen at være funden; det var egentlig meere en Ring end en Kjæde, men bestod af fleere Led eller Spiraler og meenes at have været anbragt som Zirat om et Spyds- eller Landse-Skaft; altsaa rimeligvis en Reliqvie fra det omtalte Slag med Holstenerne, hvis Valplads man ingensteds vidste at anvise. Forresten har Almuen Fortællinger i Mængde om store Jernkister i Slotsbanken, hvis Laage ved Nattetide med Rasleri og Larm slaaes i, samt om Mænd, der i Nærheden af Banken have opdyrket hvide Kjædler fulde af Guldpenge, men ingen vidste at vise mig nogen.

Den eeneste Levning af fordums Bygning, jeg forresten paa Banken selv kunde opdage, var et Par Skiefersteene, samt enkelte Brokker af store gammeldags Muursteen, der endnu bære Mærke af deres Sammenføining med Kalk; der fortaltes ogsaa, at Levninger af det gamle Slot i meget gamle Dage skulde være blevne anvendte til en saakaldet Kirkelades Opbyggelse paa Kirkegaarden, hvor der endnu i det af sammes Steen og paa samme Sted siden opbygte Skolehuus og Degneboelig forevistes mange af disse Fortidens massive Muursteen.

I øvrigt nyder man paa selve Voldstedet en sær indtagende Udsigt, især mod Sønden over Svinøe, Roesnæss og Fæensskov og mod Vesten over Bæltet, Fænøe og Stenderupsskove i Holsteen.

Hvad endelig Kongeborgen Hinsgavl en Fjerdingsvei vesten for Middelfart er angaaende, da laae den, som Slot, ikke fuldkommen paa samme Sted, hvor den nu, som Herreborg, ligger, men nogle 100 Skridt længere mod Nordvest paa en Høi ved Strandbredden fremragende Banke, som endnu kaldes Slotsbanken eller det gamle Slot.

Dens Navn skreves til forskjellige Tider ogsaa saare forskjelligt; af sammes Varianter ere følgende de mærkeligste: Ved Aarene 1295 og 1298 kaldes den i Chronicon Sjælandiæ Hænæsgafl [1]); i en anden Krønike ved samme Tid Hegnesgaffuel [2]); i et Diplom af 1333 Hinzegavl; i et Diplom af 1348 om Fyens Indløsning fra Grevene Heighinsgavel; i et andet af samme Aar og i samme Anledning Castrum Hincegauel; i et andet af 1369 Hinzegauœl; i et tredie af 1387 Hinzegauel og i et fjerde af samme Aar Hynseghauel [3]). 1425 og 26 kaldes det dernæst Hinzgavel, 1434

[1]) p. 76 ifr. SS. RR. DD. T. 2 p. 636.

[2]) Schedula Langebeckii.

[3]) Hvorved det staaer enhver frit for at tænke paa Høns, — ligesom ved det ligefor liggende Hønneberg Slot paa Høner, — eller Hønsegjal d: de Trømmer og Pinde i Hønsehuset, hvorpaa Hønsene sidde om Natten.

Hinßgavl, 1435 Hinßegavl, 1440 Hinzegauel, 1442 Hinßegawell, 1447 Hindsſegauffl, 1448 Hinßægawel, 1450 Hinzegawl, 1451 Hinſſegawell, 1452 Hynzegawel, 1457 Hindsgaffl, 1458 Hinſegaffvel, 1461 Hinßegaffuel. o. ſ. v. Zeidler kalder det derimod Hinsgagel og Pontanus Hindisgavel.

Reſen har villet udlede Navnet af Hind (o: cerva), fordie man har Steder, der efter Hjortene i de omliggende Skove ere kaldte Hjortholm og Hirſchholm; Bircherod har derimod villet derivere det af Ordet Hægn (o: Sepimentum), fordie en Skov der i Nærheden i gamle Dage kaldtes Hægnætsſcog [1]) og nu Hegnesſkoven [2]); men hvilken Meening giver i begge Tilfælde under denne Sammenſætning Navnets ſidſte Stavelſe: Gaul, ſom efter ovennævnte Forfatteres Vidnesbyrd ſkulde betyde Vertex domus?

Ældgamle Traditſioner paaſtaae derimod, — i Følge Præſteindberetnigerne, ſaavel af 1623, ſom 1755, — at den bærer ſit Navn efter tvende Kæmper Henze og Gaul [3]), ſom i den hedenſke Tids-

[1]) S. R. D. T. 7 l. c.

[2]) Atl. T. 3 p. 501. T. 6 p. 684.

[3]) Den ſidſte rimeligviis den ſamme', ſom ligger begravet i Gauerslund [maaſkee Gaulslund] Sogn Holmands Herred Koldinghuus Amt i den ſaakaldte Gauls Gravhøi. Atl. T. 5 p. 968.

ælder skulde have sammenkastet Banken, hvorpaa Slottet stod, og ligge i Nærheden af samme begravne; hvorfor Stedets Navn ogsaa efter Præsternes Formeening i ældre Tider stedse skreves med et stort G, fordie dette Bogstav, endskjøndt i Midten af Ordet, dog gjorde Begyndelsen til et nyt Nomen proprium [1]), og ville vi altsaa her henholde os til denne gamle Tradition, som det eeneste vi kjende til nogenlunde Veiledning mod Maalet; og ville vi det saa meget hellere, som den selv i Historien synes at finde Medhold og Hjemmel.

Det er nemlig upaatvivleligt, at denne Egn af Landet, — som i Almindelighed alle Egne ved Stranden, — har været saare tidlig beboet; og at den tillige har været beboet af anseelige Folk og Høfdinge, derom vidne Egnens mange hedenske Gravhøie, Thingkredse og Altre og de mange Prydelser man Tid efter anden ved disses Omgravning har uddraget af Jorden; saaledes fandt man 1752, ved at hugge en Eeg i Gaardens Lokker, et stort Sværd siddende op gjennem Roden af samme, hvis Klinge og Fæste endnu vare i Behold, næste Aar i en af Høiene 7 Urner og

[1]) Gl. Saml. B. 1 H. 1 p. 83. Præsteindberetningerne af 1765. Mser.

Askepotter med forskjellige Metalarmringe, Haarnaale, Stigbøiler, Bidsler og alskens andre Prydelser, samt endelig i en Mose paa 12 Tørvs Dybde et Armskjold i kruset Arbeide af corinthisk Erts [1]). Det kommer altsaa her ikkun an paa med nogenlunde Sandsynlighed i Historien at gjenfinde den blandt disse Høfdinge, der kunde have givet Slottet ellere rettere Stedet dets første oprindelige Navn Hensgaul; thi seenere Ortographers Vildfarelser, som, vildledede af en eller anden vrang Ethymologie, snart have skrevet Navnet Hagnetsgaul og snart Hindsgaffl, vedkomme os her aldeles ikke. Og finde vi det da i Historien høist sandsynligt, at Dan Mykillati, som døde Aar 300 efter Christi Fødsel, ikke blot kan have afslaaet sin Svoger eller Broder [2]) Angul, — til Vederlag for hvad han ved hans Thronbestigelse tabte, — Landskabet Angeln, som den Tid indbefattede fast heele Sønderjylland [3]), men ogsaa hosliggende Fyen [4]), saasom man, — hvad jeg i min Fyens Historie nærmere skal godtgjøre, — ingensteds finder Spor til, at nogen Første af anden Stamme i et langt Tidsrum af Aar der har regjeret.

[1]) Atl. T. 3 p. 502-3. T. 6 p. 684.

[2]) K. H. T. 1 p. 99. T. 2 p. 13, 30.

[3]) T. 1 p. 484. [4]) T. 2 p. 461, 463.

Denne Angul indførte i det Schlesvigske Odins Dyrkelse i Stedet for Herthæ, opkaſtede ſig der til Odins ypperſte Præſt og optog ſaaledes ogſaa hans Navn, hvorfor han ogſaa kaldes Angeltheow eller Angelthean o: Anglernes Gud [1]), og ſiden Saxn-at o: Saxernes Fader eller Saxen ote o: Saxernes Odin [2]). Før ſin Død, ſom anſættes 330, deelte han ſine Riger og Lande mellem 3de ſine Sønner ſaaledes at Sigge fik Franken, Baldeg Veſtſaxen og Veldeg Oſtſaxen eller det egentlige Angeln, altſaa ogſaa det i Følge ovenanførte Formodning dertil liggende Fyen. Efter ſidſtnævntes Død 360 regjerede dernæſt hans Søn Witrgil [3]), ſom døde 390, i dieſe arvede Lande og efter ham hans Søn Fite, der var Fader til de to berømte Helte Hengſt og Hors, af hvilke maaſkee den første kunde formodes at have givet Hinsgavl Navn; thi erindrer man ſig, at hans Underſaatter vare Angler og Saxer, ſaa tør man vel ogſaa antage, at Udtrykket: das Hengſtgaul kunde for dem, ligeſom for deres Ætmænd, Nutidens Nordtydſkere, have været en almindelig

[1]) T. 4 p. 69, 78. [2]) Suhm om Odin p. 55.

[3]) Witr o: prudens [Kr. H. T. 2 p. 428] og gildr o: probus; Navnet er altſaa blot figurligt, ligeſom alle de øvrige.

Benævnelse paa Hanhesten eller Hingsten [1]), og vil da finde det sandsynligt, at Ordet Hengstgaul ved den daglige Udtale først fra sin oprindelige Bogstavføining forvandledes til Hengsgaul og dernæst til Hensgavl og Hinsgavl. Til endydermeere Beviis paa Sandsynligheden af denne Derivation kan fremdeles det efter samme Hingst i Dewonshire i England opkaldte Hengistesdun anføres; det kaldtes nemlig først, som sagt, Hengistesdun [2]), siden Hengisdune [3]) og nu endelig Hengston og Henston; altsaa netop samme Forandring i Bogstavføining og Udtale, som den, der med Hinsgaul er foregaaet. Paa samme Grund kan saaledes ogsaa Landskabet Hindsholm i Fyen efter denne Hingst være opkaldt, først nemlig have baaret Navn af Hengstholm, siden af Hengsholm, Hensholm og Hinsholm; hvilket synes saa meget rimeligere, som Traditionen saavel paa Hinsholm som paa Hinsgavl lader en Kæmpe eller Søerøver

[1]) Sammensat af de tvende Substantiver: Hengst og Gaul; thi uagtet Traditionen tilholder, at Stedet skulde have været beboet af tvende Kæmper nemlig Hinze og Gaul, synes det dog for voveligt, at lade den første Stavelse i Ordet betyde Hingst og den anden Hors eller Hoppe.

[2]) D. H. 2 p. 78.

[3]) Hvitfeld p. 26.

Hinſe drive ſit Væſen, efter hvem begge Egne fik Navn [1]) og hvorunder formodentlig foromtalte Hingſt forſtaaes, eftersom intet var almindeligere end at den Tids Kongesønner, før de tiltraadte Regjeringen efter deres Fader, lagde sig efter Søeroverie eller Vikingefærd, som den Tids sikkreste Vei ikke blot til Rigdom og Velstand, men ogsaa til Hæder og Ære i Norden; hvortil endnu den Omstændighed kommer, at Historien gjør det meere end sandsynligt, at ogsaa mange Fyenboer have deeltaget i det siden paafulgte angelsachsiske Tog under Hingstes Anførsel [2]); hvilket desuden er saa meget visere, i Fald Fyen, — som jeg formoder, — endnu den Tid henhørte til Angeln. Og kunne saaledes Brødene Hingst og Horsa endnu i Faderens levende Live som Prindser eller Søekonger have beherskket, den første Fyen og den sidste Faderens Eiendeele i Nørrejylland, hvilket derved bestyrkes, at man med temmelig Vished veed, at Horsa før det angelsachsiske Tog snarere herskede i Jylland end i Angeln, saasom de fleeste Tropper, der fulgte ham til Britkanien, ikke vare Angler men Jyder [3]), og saasom Byen Horsens langt

[1]) Gl. Saml. B. 1 H. 1 p. 83. Atl. T. 6 p. 563.

[2]) Kr. H. T. 2 p. 20-21. D. H. 1 p. 246.

[3]) Kr. H. T. 1 p. 483 T. 2 p. 409, 860.

snarere efter ham end efter Hother hat Navn, siden den paa en Bracteat af 11te Aarhundrede skrives Hors, af Snorro i det 12te Aarh. kaldes Horsnæse og endelig selv fører et Hors eller en Hoppe i sit Vaaben [1]). Under disse Prindsers Regjering ankom, som bekjendt, Assendinger fra Sydbritterne til Jyder, Angler og Saxer om Hjelp mod deres nordlige Naboer, Pikter og Skotter, i Følge hvilken Indbydelse ikke blot Saxer og Angler, men ogsaa mangfoldige fra Jylland og Øerne Aar 449 under foromtalte Prindsers Anførsel droge did til Landet, oprettede der det berømte Heptarchie og tiltrak sig i lang Tid Verdens Bevundring; medens derimod her hjemme, til saa stolte Heltes Afmindelse, Navnene Hørsens og Hingsgavl gjennem alle Aarhundreder vedligeholdtes; hvad enten saa Hingst blot paa sidstnævnte Sted har havt sin Ungdomsbolig eller der tillige har udvalgt sit Leiested efter Døden, thi selv det sidste kunde man antage, om han endogsaa 488 var faldet i et Slag langt borte fra sit Fødeland [2]), da det blandt Fortidens Helte var intet Halvmindeligt af Forkjerlighed til visse deres Fødelands Egne at bevirke deres Undergivne der at jorde deres Aske.

[1]) Kr. H. T. 2 p. 301. [2]) T. 1 p 461.

Seenere skal dernæst ogsaa, i Følge Sagnet, en anden Fortids Kæmpe, Grim eller Grimur ved Navn, have udvalgt sig denne mindre Egn til Bolig og efter ham Stedet til en Tid baaret Navn af Grimborgen, ligesom endnu en Mose der i Egnen kaldes Grimmers Mose [1]). Grim, Grimner og Grimur vare i det hedenske Old almindelige Navne [2]), ja! selv i Middelalderen var der i Skaane en bekjendt adelig Familie, som kaldte sig Grime og førte en Ibskal i sit Vaaben [3]); dog vil jeg ved denne Leilighed snarest gjætte paa den Grym, der var Haneleks Fosterfader, efter nogles Meening levede i det sjette Aarhundrede [4]) og maatte med sin Fosterson flygte her fra Danmark til England [5]). Men da Suhm synes at bevise, at under forommalte Hanelek Kong Haarderaade forstaaes [6]), saa bliver denne Gryms Levetid ogsaa at nedsætte til det 9de Aarhundrede; ja! var Suhms Hypothese paalidelig,

[1]) Vircherods Descript. Fioniæ. Mscr.

[2]) See Registeret til Suhms Kr. H.

[3]) Gk. D. Mag. B. 1 p. 23. Gl. Saml. B. 1 H. 1 p. 102, 105.

[4]) Kr. H. T. 3 p. 863.

[5]) p. 857, 860, 863-64.

[6]) ibid. p. 857. D. H. B. 2 p. 165-66.

kunde endogsaa heele Grymborgens Existence, hvis ikke det endnu i Grimmes Mose opbevarede Navn stred for samme, synes at være en Forvexling med den Gormborg, som ogsaa her paa Stedet eller i dets nærmeste Omegn skal have ligget, eftersom Oluf Trygvesons S. udtrykkelig siger, at Haardes raades Fosterfader hedd Gorm [1]) og saaledes netop var den samme som vor Histories Gorm den rige, der regjerede fra 854 til 859, og fortælles i sin Ungdom her i Egnen at have opholdt sig; hvilket har saa meget større Rimelighed, som Historien vidner, at han fra Begyndelsen af kun eiede en Deel af Fyen [2]), hvor formodentlig altsaa ogsaa hans i Historien omtalte Strandslot laae, paa hvilket han sad med sine Mænd ved Drikkebordet, da Hardeknud som et udsat Hittebarn blev ham tilbragt [3]), og formodentlig netop er Hinsgavl Slot, som i Følge Sagnet til en Tid efter ham blev kaldt Gormborg [4]) og hvilket han ved dette

[1]) Kr. H. T. 3 p. 857.

[2]) Kr. H. T. 3 p. 933.

[3]) D. H. 2 p. 117.

[4]) Thi efter Gorm den Gamle, som regjerede fra 883 til 941 [Kr. H. 3 p. 531] kan det ingenlunde være opkaldt, saasom han opholdt sig paa Jelling og ligger der begravet.

sit Ungdoms Ophold vandt saa kjært, at han endogsaa siden, efter at have overladt sine Lande til sin Søn Harald Gamp [1]), opholdt sig paa samme, skal der være død og ligge i en Høi ved samme begravet [2]). Imidlertid var det ogsaa muligt, at denne hans Borg ikke netop havde ligget paa samme Sted, hvor i Hedenold Hingstes Gaard og Grav og i Middelalderen Hinsgavls Slot var beliggende, thi det kunde i saa Tilfælde findes underligt, at Navnet Hinsgavl under disse Omstændigheder kunde vedligeholde sig uforandret indtil vore Dage og ikke snarere det gamle Navn af det nyere fortrænges; snarere vilde jeg altsaa formode, at ovenmældte Gormborg havde ligget Middelfart noget nærmere, efterdi der i Præsteindberetningerne af 1623 fortælles, at denne Byes vestre Ende var den ældste og at der tilforn havde staaet en Herreborg (per excellentiam) kaldet Borgen, men at samme længe før Referentens Tid var bleven kjøbt af Byens Borgmester og siden aldeles afbrændt [3]); muligviis kan altsaa denne Herreborg have staaet paa Gormborgens Voldsted, og uden Tvivl have ligget paa

[1]) D. H. T. 2 p. 338.

[2]) Marm. dan. T. 1 p. 235.

[3]) Gl. Saml B. 1 H. 1 p. 83.

den i Fjerkant afskaarne Strandbanke, som paa Resens Kart over Byen for Vestergades vestligste Ende findes afsat; ligesom dens Anlæg her paa Stedet i saa Tilfælde ogsaa kan have givet Anledning til Middelfart Byes fortrinlig tidlige Oprindelse, der rækker saa mærkelig høit op i Tiden, at den allerede nævnes 1086 i Anledning af Knud den Helliges Drab [1]).

Saa meget vide vi om Hinsgavls Slot i en Tidsalder, hvor vi, desværre! saa godt som intet vide med Visshed, og hvor selv den kyndigste Kundskab brister. Vi nærme os nu fra den fabelagtige Tid til den meere sikkre Middelalder, men mægte selv der ikke nøie at bestemme, naar denne Hedenvolds mindre Borg forvandledes til et efter Middelalderens Talebrug fast Slot eller Herresæde. Gisningen have vi for os, at dette kunne være skeet med Midten af 13 Aarh. saaledes som paa denne Tid Kong Erik Plovpenning laae i Feide med sin Broder Hertug Abel af Schleswig; thi hvad var vel meere timeligt, end at ligesom Abel paa sin Side anlagde Koldinghuus til en Grændsefæstning for sine Lande mod Kongens, sin Broders, Indfald i samme, saaledes kan ogsaa Kongen have omdannet det saakaldte Hinsgavl

[1]) Svend Aages. H. D. c. 6. Knytlinga S. c. 3.

til en lignende Borg mod Brøderens Streiftog paa det ham nærmeſt liggende Fyen, hvortil den havde en ligeſaa bequem, ſom for Middelfart Bye betryggende Situation. Imidlertid omtales den ikke i denne Feide, og naar det 1287 hedder om Kongemorderne, Marſk Stigs fredløſe Tilhængere, at de afbrændte Middelfart og Hindsholm [1]), ſaa gjør vel baade Udtrykket om dens Afbrændelſe og tillige dens Beliggenhed det høiſt ſandſynligt, at ved det ſidſte ſnarere Sloſtet Hindsgavl ved Middelfart end Landſkabet Hindsholm ved Kjerteminde forſtaaes, men tilſtæder os desuagtet ingen vis Hjemmel for Gisningens Sandhed. Afgjort er det derimod, at der paa dette Slot den 21de Sept. 1295 blev holdt et Møde mellem Hertug Waldemar af Jylland og den danſke Konge, for i Mindelighed at afgjøre deres Tvisligheder med hinanden, og at paa ſamme et halvt Aars Stilſtand blev ſluttet [2]) og den 25de Sept. (næſte Søndag efter St. Mathæi Apoſt. Dag) atter et andet mellem Kongerne af Danmark og Norge, hvis Underhandlinger ogſaa ledede til en Stilſtand mellem dem, der ſkulde vare fra den Tid og indtil 15 Dage efter St. Hans

[1]) Suhm B. XI p. 18.

[2]) Gebhardi. D. H. B. 2 p. 217.

Dag næste Aar, da de atter til endelig Afgjørelse skulde mødes paa Egholm ved Korsør [1]). Men de Danske holdt ligesaalidet som de Norske Stillestandens Betingelser; desaarsag udbrød Krigen paa nye, og var det en af sammes mange Følger, at ogsaa Hinsgavl 1298, formodentlig af Normændene eller deres Proteges, de danske Kongemordere, blev belagt og bevunget [2]).

1317 pantsatte derpaa Kong Erik Menved Grev Gert af Pinneberg Schouenburg [3]) og Herre Hennike af Holsteen heele Fyen paa 3 Aar for de 200 Væbnere, hvormed de i Krigen mod Markgreven vare komne ham til Undsætning; naar

[1]) Hvitfeld T. 1 p 306. Torfæus p. 391. og Suhm B. XI p. 209, 219, 226, 227.

[2]) Lang. S. R. D. T. 2 p. 636. Suhm l. c. p. 288 troer derimod, at den paa denne Tid var i en opsætsig Adelsmands Værge, som Kong Erik selv bestoldede og fordrev; til denne Meening har jeg imidlertid ingen Hjemmel kunnet finde, med mindre man derhen vilde drage den Bestyldning Kongen siden i Aaret 1314 gjorde imod den jydske Landsdommer Hr. Johan Pape, at han paa Kongens Reise til Jylland modte væbnet med fleere Kongens Uvenner hos Medelfart og formeente ham Overgangen til Jylland. Hvitf. 1. p 374.

[3]) Og ikke, som det pleier at hedde, af Rensborg, hvilket leder til Forvexling.

disse 3 Aar vare forløbne skulde han regne med dem o: da skulde de have Landet paa Regnskab og skulde de da for hvert hundrede Mark Skyld have 10 Mark Rente i Pant; dog, naar de fik deres Betaling, skulde de igjen afstaae Landet og det, de havde nydt og brugt, dem i Betalingen afregnes [1]; men efter disse tre Aars Forløb og Grev Gerts Død, som indtraf 1320, forlehnede hans Eftermand Kong Christoffer den anden Landet arveligt til Grevens Sønnesøn Grev Johan af Hölsteen (Pinneberg-Schauenborgske Linie) [2], som altsaa formodentlig har paataget sig den paa samme hæftende Gjeld; imidlertid sluttede Kongen 1329 et Fordrag med sin Broder Grev Johan af Hölsteen, i Følge hvilket Kongen blandt andet pantsætter Hinsgavl imod at beholde Kallundborg og skulde der til begge disse Huse lægges saa megen Rente, som begge Huse redeligen kunde holdes af; kunde Kongen ikke levere Greven Hinsgavl, da skulde han det belægge og ikke ophøre før han fik det; behøvedes Grevens Hjelp, da skulde ogsaa han være pligtig at følge Kongen til denne Belejring og Slottet derpaa i hans Værge overantvordes [3]. Men da Greven derpaa 1330 døde

[1]) Hvitfeld p. 400.

[2]) Diplom i Geh. Arch. [3]) Hvitf. p. 447.

uden Arvinger, pantsatte Kongen Landet i samme Aar som arveligt Lehn og med al kongelig Rettighed til Grev Gert af Holsteen-Rendsborg, den store kaldet, paa Vilkaar, at hvis Hertug Waldemar døde uden Arvinger og hans Besiddelse Sønderjylland fanelænviis blev ham overdraget skulde han qvit og frit afstaae Fyen, men saalænge han besad det, gjøre Kongen Tieneste med 50 Heste; til hvilken Ende Hinsgavl med det halve af Landet ogsaa uden Opsættelse blev Greven indrømmet, hvilket han ogsaa strax synes at have bortforlehnet til Henneken v. Hummersbyttel, saasom denne Mand allerede 1331 reverserer sig til Greven at have modtaget samme af ham paa Regnskab [1]); Nyborg derimod med den anden Halvdeel af Øen skulde ham først indrømmes, naar Kongen havde faaet Helsingborg tilbage og indtil den Tid skulde Kongen beholde Skanderborg, uagtet ellers heele Nørrejylland til Pant for 40000 lød. Marks Krigsomkostning indtil videre blev ham indrømmet, og hans Søn Prinds Erik Nyborg [2]), som imidlertid ogsaa kort efter, nemlig 1332, i Anledning af det ulykkelige Slag paa Lohede, blev ham overleveret, i hvilken Anledning Greven endnu i samme Aar bevidner, af Kong Erik og Kong

[1]) Geh. Arch. [2]) Hvitfeld p. 451.

Christoffer at have modtaget Nordjylland og Fyen med alle dets Slotte og Besætninger samt Kirker og geistlige Lehn i Pant for 100000 Mark Sølv i cölnisk Vægt [1]); hvorimod det ved Fordraget til Kiel den 12te Juli s. A. derhen synes at være forandret, at Grev Gert for de 100000 Mark blot beholdt Nørrejylland og Nordfriesland i Pant, men derimod hans Fætter Grev Johan af Holsteen-Kiel, som paatog sig at indfrie og indløse Hinsgavl og Halvdeelen af Fyen fra Henneke Hummersbüttel for den paahæftende Pantesumme [2]), beholdt Fyen, Langeland og andre danske Panteleehn, hvorimod de begge tilstode Hertug Waldemar af Schlesvig 60 Læster Korn i Skyld, Hælften af Jylland og Hælften af Fyen [3]). Formodentlig maae imidlertid Henneken v. Hummersbüttel være død, thi man finder ikke ham, men en Johan Hummersbüttel, — maaskee hans Søn eller Broder, — 1333 at udstæde til Grev Gert seinen Vertrag, daß er mit 30 vom Adel, mittelst Eides einbringen und dem Grafen wiedergeben solle, was er über die gemachte Ordnung in dem Lande Fühnen genossen, item was er von dem Schloße Hinzegavl empfangen und nicht be-

[1]) Geh. Arch. [2]) Hvitf. p. 455.

[3]) ibid. ifr. Gebh. D. H. 2 p. 256.

rechnet, auch was er in Nord- und Süd-Jütland am Zehenden und anderen Schatzungen, Kontributionen oder sonst in andere Wege gehoben und genossen, darüber er mit seinem Sohne eine beschworne Urphede zu thun und dieselbe mit 20 seiner nächsten Freunde zu verbürgen sich verobligiere [1]). Imidlertid døde Grev Gert 1340 og Landene kom nu i hans Sønners Grev Henneke (Henriks) og Clauses (Nicolai) Værge. Men som Kong Waldemar den Fjerde samme Aar kom paa Thronen, blev der mellem ham og Greverne sluttet saadant et Forliig, at den schlesvigske Hertug Waldemar skulde give Kongen sin Søster med en Medgift af 24000 Mark, og disse qvittes af den Summa 100000 Mark, for hvilke Jylland og Fyen stode i Pant, saa at for Fremtiden Fyen med underliggende Øer skulde staae i Pant for 41, men Jylland for 35,000 ledige Mark [2]); ligesom han ogsaa 1341, ifald han ikke opfyldte sine med de holstenske Grever indgangne Forpligtelser, forbandt sig til at overlevere dem sine Fæstninger i Sjæland Wordingborg, Korsør og Seeburg, indtil samme i alle Deele vare opfyldte, hvorimod Greverne iligemaade assecurerede Kongen med Opladelsen af deres fyenske Fæstninger Nyeborg,

[1]) Geh. Arch. [2]) Hvitf. p. 469 sq.

Orkiel og Hinzgavl, ifald de fra deres Side handlede mod Fordragets Artikler [1]). Endelig indløste Kongen 1348 fra Greverne Nyborg med den ene Halvdeel af Fyen, hvorimod Greverne endnu beholdte Hinsgavl, hvortil henregnedes Vends- og Bogherred (Wensslethæreth oc bookhæreth), og Orkel, hvortil Sundz- og Sallingherred henhørte, i Pant for de resterende 21000 Mark, af hvilken Hovedstoel Greverne aarlig skulde afkorte 1500 Mark for hvert Aar de havde Pantet i Besiddelse, indtil den heele Gjeld saaledes var afdraget og betalt [2]). Dernæst indløste han 1353 fra Grev Johan alt det Gods, han i Pant og Værge havde i Riget, de fyenske Byer Lyngby, Stege, Stauerby og Affnelby eene undtagne [3]); dog maae Hinzgavl neppe have været deriblandt, thi dette Slot synes Benedict von Alefeld, — formodentlig paa Grev Claus's Vegne, — at have havt inde, eftersom det hedder om Kongen, at da han 1357 havde undsat Gamborg mod de grevelige Tropper og vundet over dem en afgjørende Seier, erfoer han, at Benedict von Ahlefelds Frue var død, som den Tid havde Hinsgavl inde, og at mange Holstenere vare forsamlede ved Kirken til hendes Liigbegængelse; og

[1]) Hvitf. p. 478. [2]) p. 496–98. [3]) p. 508.

overfaldt han dem pludselig ved Nicken og fangede og bortførte ved denne Leilighed en heel Hob af den fornemste fynske Adel [1]); dog maae han den Tid endnu ikke have faaet Slottet selv, thi næste Aar hedder det om ham, at han fra Langeland af drog til Sees til Hinsgaul, hvor største Deelen af hans Folk vare hencommenderede, men at mange af hans Skibe formedelst Nattens Mørke forvildedes fra ham og han derpaa, efter at have brandskattet en Deel Byer og Øer, drog fra denne Beleiring til Sjæland; ligesom ogsaa Hvitfeld i Randen af sin Krønike anmærker, at den Tid blev Hinsgavl til forgæves belagt [2]). Naar han siden sik Hinsgavl nævnes ikke, uden maaskee i et Diplom af 1369, som omtaler: castra Hinzegauel, Hönæborigh oc Lærbækæholm, men som jeg, al Umage uagtet, ikke har kunnet opdage. 1387 nævnes derimod Bernekinus Schynkel de Hinzegaul castri Capitaneus og i et andet af samme Aar kaldes han Bernecke Skynkel Capit. castri Hynseghaul, han var gift med Karen Sture, var Otto Schinckels Søn af Holsteen, og den første af Schinckelslægten, der etablerede sig her i Landet; han var med paa Samlingen i Odense S. Knuds Kloster, og siden paa Landsthinget at hylde Dr.

[1]) Hvitfeld p. 514. [2]) p. 514.

Margrethe, var ogſaa ſamme Aar med blandt de Adelsmænd, der paa Fyenboernes Vegne udſtædte Hyldingsbrevet [1]). At han har været den første Kongelige Lehnsmand paa Slottet, turde maaſkee deraf ſluttes, at det i et Dok. af 1461 hedder: fra den første tid Hr. Bernicke fik Hintzegaffuel oc udi alle Embitzmenz tid efter hannum. Han døde 1406 eller 1408 og ligger i Odenſe S. Hans Kirke begravet.

Kong Erik af Pommeren udſtædede dernæſt 1426 feria qvarta proxima circa festum B. Thome apostoli en Confirmation paa Bogenſe Byes Privilegier dat. in castro nostro Hintzegavel; ligeſom ogſaa han tilligemed hans Moder Dr. Margrethe i Følge en Dom af 1492 havde pantſat til ovennævnte B. Schinckel Hintzgavl med de Kjøbſtæder og Leen dertil ligge, Rugaard med Skoubyherred, Bogenſe Bye, Harritzlew Birck og Weiſſenberg Sogn for 6000 Mark.

1434 nævnes dernæſt Hans Jenſen ſom Husfowet paa Hintzegauel i et Vendsherreds Thingvidne meddeelt ham paa Henrik Porſes, — ſom altſaa formodentlig var Høvedsmand paa Slottet, — hans Vegne, til Bekræftelſe paa at de to Manſele Jord paa Koberbøl Mark, ſom bleve

[1]) Hvitfeld p. 574-75.

folgte til Biskop Ulrik, vare Kongens rette Kronejord til Hindsgavl [1]).

1435 meddeeltes dernæst atter denne Henrik Pors et Vendsherreds Thingsvidne, at af den Jord, Lasse Jensen af Harendorp havde paa Lyunge Mark, ingen Skat eller Skyld var gangen til Hindsgavl i mange Aar og at den Jord han eiede paa Harendorp Mark og det han eiede i Gradrop var Kongens rette Bondegods.

1436 overlod dernæst Kongen sin Farbroders Søn Hertug Bugislau, som han tragtede at tilvende Riget, foruden Nyborg og Hagenskov ogsaa Hindsgavl i Fyen eller som Hvitfeld udtrykker sig: hand fick hannem Slaatzlowen ind til Hindsgaffuel [2]), som formodentlig først kom tilbage til Regjeringen, da Hertugen tilligemed de andre pommerske Herrer 1439 forlode Riget [3]).

Men omtrent til samme Tid maae Eggert Frille [4]) være sammesteds blevet Høvidsmand, om

[1]) Geh. Arch. [2]) Hvitfeld p. 792.

[3]) Holberg I p. 621-22.

[4]) En Adelsmand af en gl. norsk eller svensk Familie, som først i Dr. Margr. Tid kom her ind til Riget; han havde en Broder Johannes Frille til Ugerslevgaard. E. Frille selv var gift med Anna Banner; han var blandt de Adelsmænd, som 1439 opsagde Kong Erik af Pommeren Huldskab og Tro-

hvem det allerede 1436 hedder, at Jeib petersen Kannik ved Roskilde Domkirke til Velbyrdig Mand Eggerd Chrestensen, der Frillæf kaldes [1]), bortskjøder alt sit Arvegods i Lunge i Gielsted Sogn, hvilket ligeledes Gody Fintzøn Vepner bekræfter. I et andet Diplom af 1440 kaldes han derimod bestemt Eggerd Christiernsson ther Friille kalles Høwitzman paa Hinzegauel, og samme Aar vare i Følge et Vendsherreds Thingsvidne ej an af hvert Sogn der i Herredet nogle forsamlede, som ved deres Eed for sig og deres Efterkommere forpligtede sig til at holde nogle visse i Brevet nævnte Artikler, deres Forhold i Fremtiden angaaende, hvilke de lovede Eggerd Christiernsen Frille, den Tid Høwitzmand paa Hintzgaul og hans Efterkommere, som Hintzgaul inde have, paa Kongens Vegne.

skab [Hvitfeld p. 809]; han kaldes allerede 1443 Rigens Raad, da han med 3 andre af Raadet tog Kjøbenhavn i Sequester indtil Forliget om Mageskiftets Vilkaar mellem Kongen og Bispen af Roeskilde blev fuldbyrdet [Hvitf. p. 832]; han har givet et Legat til Wigerslev [formodentlig Uggerslev] Præstebord, som hans ovennævnte Broder har underskrevet; endelig var han med paa Herredagen til Aboga i Chr. 1 Tid, og har desuden under denne Konge underskrevet mange offentlige Forhandlinger og Dokumenter.

[1]) Dog veed jeg ikke om han der tillige kaldes Hovidsmand til H.

1442 udstædede dernæst Kong Christoffer af Bayern feria secunda proxima post octavam B. Martini Episcopi en Confirmation paa Bogense Byes Previlegier dat. in castro nostro Hintzegawell; ligeledes udfærdiger han endnu i samme Aar en Befaling til Bønderne og Almuen, som byggede og boede i Skinkelborg Lehn, at de efterdags skulde være Hr. Eg. Frille Ridder hørige og lydige og paa Kongens Vegne yde til ham deres Landgilde, Skat, o. a. m., saasom Hans M. havde forundt Hr. Eg. Frille Skinkelborg Lehn at have og bruge til Hinzgavl.

1447 skjødede dernæst Hr. Anders Erichsen Ridder, — i Følge et Vendsh. Thingsvidne ej. an., — til Hr. Eggert Frille Ridder oc Høwitzmand paa H. et Byggested i Blankebye. Samme Aar overlod Hr. Johan Biørnsen Ridder til Hr. Eggert F. en Gaard i Gielsted Torp i Gielsted Sogn, som hans Fader Hr. Biørn Olsen i Pant havde af Fru Kadelow, og samme Aar blev der endelig i Kongens Nærværelse holdt Retterthing paa Hinsgavl, hvorom følgende Dombrev vidner: „Wii Christopher med Guds Naade Danmarkes, Swerges, Norges, Wendes og Gottes Konning, Polands Greve paa Riin og Hertug i Beyern Giøre witterligt alle Mænd, at udi wor og wor Elskelig Raads Nærwærelse paa Hindßegauffl war det saa for Retten fundet og aftalt med hederlig Fader med Gud Bischop Ølrich i Aars og Thosind

Indbyggere paa den ene side og wor Borger og Meenighed i Swenborg paa den anden side Først at for^ne Biskop Ølrich maa have sit Skib fri gangendis af Tosind og indtil Tydschland til sin egen Gaards behow paa Taaßing; It. at Taaßing Indbyggere mue udføre til Tydskland Heste og Øxne og Kiørne, naar ikke forbud er, mens deres Korn, Meel, Smør og Honning og andre Edende Vahre, som de Sellie wille, det schulle de føre ind i Swenborg til Market og ingen andensteds. It. hwad Vahre Thosind Indbyggere føre af Tyskland, der skal de ikke drive Kiøbmandskab med eller Forprang med giøre, Men hwer nyde og bruge dennem til sit eget behow. It. hwad som for^te Thosind Indbyggere her mod udføre eller Edende Vahre andensteds Selge end som før er Rørdt, det skal wor Foget i Swenborg hawe Magt at hindre paa wore Vegne og skal wære forbrudt det halfe til os og half til Swenborg bye. dat. in castro n. Nyborg feria 6 prox. ante Dominicam reminiscere [1]).

1448 solgte dernæst Offæ Tagæssøn [2]) af Wapn til welboren Mand Eggert Frille Rid. og Høwidsmand p. H. al sin og sin Husfrues Rettighed i Holswitz [3]) i Vendsherred og Skoubye-

[1]) Resens Atlas.

[2]) En Broderson af Jochum Henrichsen af Søboe.

[3]) anne Holse?

herred liggende, som hun arvede efter sin Fader Hr. Henning Podebusk Ridder. Samme Aar solgte Fynd Laurssøn til Eg. Frille en Gaard i Lywngebye Gielsted Sogn. Endelig seer man af et tredie Dokument af samme Aar, at E. Frille selv har været gift med en Podebusch, thi det hedder i samme: Velborne man Hr. Eg. Frillæ Ridder Høwitzman paa Hintzægawel hans Husfrues fader Hr. Henning Podbusch, Ridder, hvis Siæl Gud hawe.

1449 tilstod Boo Sommer, Præst og Kannik i Lund at have givet sin Frænde Jess Twesen Fuldmagt at skjøde Eg. Frille to Gaarde i Rodersløf [1]), som Thegemad [2]) af hannem i Pant havde, samt en Gaard sammesteds, som kaldes Abelgaarden, og en Gaard i Staurbye, som Hr. Stygge af hannem i Pant havde; og at denne Skjødning virkelig gik for sig, bevidner endelig et Vendsherreds Thingsvidne af næste Aar.

1450 nævnes i et Dokument Niels Tygesson som fouet paa Hintzgawl og i et andet af samme Aar kaldes Nesse Pule sammesteds foget.

Kort efter blev Eggert Frille ogsaa Hevidsmand paa Kjøb. Slot, thi 1451 profesto B. katerine virginis skjødede Anders Jensen af Therslofæ

1) ɔ: Roerslev Bye.

2) Formodentlig den Jacob Teyemadh, som i et Diplom af 1475 siges at boe paa Munkegaard i Vendsherred.

til Velboren man her eggert ffrille Ridder Howitz-man paa kopenhaffn og Hinßzegawel Howetgarden i Brembek i Dræ soghn gudunherith; ſamme Aar die beati Nicolai gav Kongen Niels Erichſen til Thim Befaling at gjøre Eggert Frille Regnſkab for de Skatte-Penge han havde oppebaaret af Hyncze-gawel [1]). Imidlertid kaldes han i et Diplom af 1452 blot Hr Eggert Frelløf Rid. och Hoßman (contracte pro Hovidsmand) pa Hynzegawel [2]), ligeſom i et andet Diplom af 1457 ſimpelt hen: Egert Fridleff af Hindſgaffl Ridder.

1454 holdt Kongen Retterthing paa Hinsgawl og udſtædede fra castro suo Hyntzegawel et Brev feria qvinta ante dominicam letare om de jydſke Borgeres Toldfriehed [3]).

1458 kaldes Kaſper Norby Husfogit pa Hin-ſegaffuel og 1461 Erick Kragh Kapellan paa Hinßegaffuel.

1461 ſynes E. Frille ogſaa at have havt Orebirk i Forlehning, thi i dette Aar ſkjødede Bi-ſkop Henrich i Ribe med Kapitelets Raad og Fuld-bord til Hr. E. Frille paa Urberch, Ridder, Aſpe-rup Hovedgaard i Aſperup Sogn og Bye og et øde Gods ſammeſteds; if. Veſtergaarden i Boring (Borring) i ſamme Aſperup Sogn, hvorimod Biſpen til Biſkopbordet af Hr. Frille havde be-

1) Nye Saml. B 3 p. 337.

2) Gl. d. Nl. B. 4 p. 7. 3) Nye Saml. 3 p. 340.

kommet Gods i Hillerup i Fardrup Sogn Calslundherred Ribe Stift. Samme Aar skjødede Hr. Peder Lykkes Enke Johanne Nielsdatter med hendes Sønners Christoffer og Niels Lykkes Samtykke 2 Gaarde i Ullerslev til E. Frille, Ridder. Samme Aar forhvervede Erich Jespersen, — formodentlig Slottets Foged, — paa Hr. Eggert Frilles, Kongens Embitzmands paa H. Vegne et V. H. Thingsvidne om en Vei paa Vogelunds Mark at den bør at være alfar Vei og hverken bør gjærdes eller omgraves; it. at aldrig nogen Laver bevaret sig i den Skov Staffverskov med Skovleie eller Oldengjeld, Kongens Foged paa H. eene undtagen. Samme Aar bekræfter dernæst et V. H. Thingsvidne at Hr. Anders Brok, Cantor i Ribe, lod oplæse et Brev, hvori Hr. Henrich Stangbierg, Biskop i Ribe, havde givet bemældte Cantor Fuldmagt at skjøde til Hr. E. Frille alt Ribe Bispestoels Gods og Rettighed udi Aspetup Sogn nemlig Aspetup Hovedgaard, item en Gaard udi Vording med nok en Gaard i Kierbye og tvende andre Gaarde, og stod bemældte Cantor derpaa frem og tilskjødede Hr. E. F. paa Bispens Vegne omskrevne Gaarde. Samme Aar udstædedes endvidere et Landsthingsvidne i Fyen, indeholdende, at beskeden Svend Mathias Pedersen Grydeskøber, Borger i Odense, der paa Thinge havde tilskjødet Hr. E. F. og Arvinger al sin Rettighed i en Gaard i Skrillinge Caunslund Sogn. Endelig qvitterede

ogsaa Kongen endnu i samme Aar Hr. E. F. for alt hvad han paa Kongens Vegne havde oppebaaret saavel i Aasnes som den Landhjelp han af Almuen annammet havde af de Lehn, som ham da i Værge vare.

1463 udstædede derimod Kongen sit Brev af Indhold, at Hr. Eg. Frille Ridder, hans elskelige Mand og Raad, havde laant ham 100 Rhinske Gylden, for hvilke han herved pantsatte ham trende Gaarde i Røyle Veilbye Sogn.

Næste Aar (1464) overlod dernæst Broder Tyghe af Odense Prædikebrødrekloster Hr. E. F. Høvidsmand paa H., fru Anna hans Husfru [1]), frue Ermgard deres Datter og alle hendes Børn til Leie en Gaard paa Skulckenborg i Odense for 3 Mark lybsk aarlig Aars Leie [2]).

1465 fremlagde dernæst Knud Digh Herreds foged i Vendsherred paa Thinge et Sognevidne af Fjelsted Sogn, at den Gaard Hr. Severin Michelsen iboer i Fyællerup i bemældte Sogn var kommen af Bondegods, og at den Gaard Laurids Jeipsen nu iboer i Fielsted har været i Hintzgavls Høvitsmands Forsvar og har givet hannem Oldengjeld siden bemældte Gaard Hr. Severin nu iboer kom fra Hintzgavl og til Præsten.

[1]) Anna Banner nemlig.

[2]) Odense Raadstue-Archiv.

I Aarene 1470-71 havde dernæst E. F. som Høvidsmand paa H. en Slags Trætte om Eiendomsretten til Græsholmen paa Hønnerup Mark i Gjelsted Sogn; thi man har af 1470 et Vends-herreds Thingsvidne lydende paa, at Bent Bille sammesteds havde ladet læse et Sognevidne af Gielsted Sogn, at han til Ridderen E. F. havde solgt Græsholmen, som ligger paa Hønnerup Mark i Gielsted Sogn; men af 1472 et Fyenboe Landsthingsvidne lydende paa, at Bent Bille der havde ladet læse et Brev, som beviste, at Hr. E F. aldrig havde tvunget Nis Unckersen til at faae ham Græsholmen paa Hønnerup Mark, men at han derimod fik den som lovligt Pant, og endelig af 1474 et Vidne af Jesper Noreby i Lerbechsholm at han havde hørt og seet hvorlunde Nisse Unckersen i Hynderuppe annammede sine Penge af Hr. Eggert for Græsholmen, og kjendtes ingen Eiendom eller Rettighed at have til samme uden for et Pant. Endelig døde E. Frille paa S. Agathædag 1476 og ligger i Odense S. Hans Kirke begravet [1]). Altsaa maae han være forskjellig fra den Eggert Andersøn (Eggardus Andree), der 1482 nævnes som Capitaneus in castro Hyntzegaffuel [2]); skjønt B. har forvexlet dem begge,

[1]) Om denne Eggert Frille see forresten N. Saml. B. 4 H. 2 p. 107. B. 3 p. 132, og maaskee ibid. p. 268.

[2]) Gl. d. Mag. B. 3 p. 43.

uagtet den foregaaende beſtemt hedde Eggert Chriſtenſen og denne ſuarere ſynes at have været en Ulfeld end en Frille [1]).

I Kong Hanſes Tid var Lehnsmandens Afgift af Slottet, — efter en 1503 opſat og i Geh. Arch. opbevaret Rentebog, — følgende: Hindzegaffuel ſuarer tiill affgifft 200 marck i Penge, tredie part af all fiſkett oc marſuinne Jagt, halff ßagefaldt oc halff oldengeld. Kongen opholdt ſig i øvrigt ſelv i Aaret 1492 paa Slottet, thi feria qvinta post festum B. Luciæ virginis udſtædede han en Befaling, at Biſkoppen i Fyen ikke ſkulde ſtævne andre end Odenſebyes egne Borgere til Bygdemænd i Sager ſom angaae ſelve Byen dat. in castro nostro Hintzegaviæ. Samme Aar affagdes ogſaa en Dom mellem denne Konge paa den ene Side og Hr. Henrik Knudſen, paa ſin egen og ſin Moder fru Hylleborgs, Peder Bille og Jørgen Daae, paa deres Huſtruers og fleere deres Medarvingers Vegne, paa den anden Side, om et Pantebrev, ſom Kong Erik og Dronning Margrethe havde udſtædt paa 6000 Mark, de 4000 Mark paa Hinßgavl med Kjøbſtæder og Leen dertil ligge og de 2000 Mark Hr. Bernicke Skinkel laante Kongen, ſaa at overalt for de 6000 Mark Hr. Bernicke ſkulde i Pant have Rugaard med Skou-

[1]) See Langebeks Anm. til ovenciterte Sted af Magazinet.

byeherred, Bogensbye og Harrißlev Birk og Weſſenberg Sogn; og faldt Dommen ſaaledes, at Kongen blev friefunden for de 4000 Mk. paa Hindsgavl, efterſom Kongens Brev ei udtrykkelig ſiger, at de ſkulde være at anſee ſom Laan. Endelig pantſatte ſamme Konge 1499 ſin kjære Broders Hertug Frederichs Hoffinde Giord Nielſen Slottet Hinßgavl og Kjøbſtæden Middelfart for 2000 Rinſke Gylden. Denne Mand er altſaa den ſamme, ſom endnu 1513 nævnes af Reſen under Navn af Georgius Nicolai ſom Præfectus arcis; thi i Kong Chriſtian den andens Regiſtrant hedder det, at Giord Nielsøn, Embidzman paa Hynßegavl, i dette Aar fik Qvittanß paa Regnſkab, 275 Mark nemlig af den Afgift han ſkulde svare af Lænet, ſamt for Aalefiſket der i Sundet [1]). 1517 fik han atter Qvittanß for de to foregaaende Aars Oldengjeld, Sagefald og Lensafgift [2]) og ſamme Aar endnu for det ſeeneſte Aars Afgift, neml. 200 Mark for Lænet og 75 Mark for Aalefiſket [3]). I Aaret 1518 fik han Qvittanß for oppebaarne udbudspenge i lenet, ſamt for 984½ Mark og 1 Skill han i ſidſte Vinter paa Kongens Vegne i lenet havde opbaaret [4]). Endelig fik han endnu i Aaret 1519 Qvittanß for forrige Aars Afgift, neml. 200 Mark for Slottet og 75 Mark for

[1]) Reg. E. 2 fol. 49. Gl. Saml. 2. 2. p. 5.

[2]) ibid. p. 27. [3]) p. 28. [4]) p. 34.

Aalefiſket, ligeſom før [1]). 1521 fik dernæſt Peder Ebbeſen, — uviſt om Lænsmand paa Slottet, — Qvittanz for 1750 Mark og 10 ſkil. danſke for Landhjelp af Hyndsgaffls, Resbyhoveds, Wyſſensbergs og Rudzgaards læne [2]), og i ſamme Aar ſkjenkede Dronning Chriſtine Meddelſart Byemænd en ſin og Kronens Jord kaldet Kodesſkow og Kodeſkowfang imod aarligen af ſamme at ſvare 4 Orte Byg til ſit og Kronens Slot Hindzegawell [3]); af hvilke ſidſte Udtryk man ſaaledes maaſkee kunde ſlutte at det allerede da igjen fra Giord Nielſen var indløſt; hvilket findes ſaa meget meere rimeligt, ſom vi i den gamle Rentebog af 1523 i Geh. Arch. finde Slotslænets Afgifter til Kongen ſaaledes ſpecificerede: „thette er wiſſ renthe aff Hindzgauell leene. Primo XII leſther byg, Jt. I leſt ſmør, Jt. XL bol galthe, Jt. hundred geſſ, Jt. III øxenn, Jt. III leſther haffre, Jt. ½ leſt rug, Jt. ½ leſt meel, Jt. CXX marck, Jt. 100 faar og lam, Jt. 200 høns, Jt. IV Køer. Jt. Vdgifft aff Hyndzgauell lenn og Slott til mynn herris naade ſførſt 300 Marck, Jt. ½ læſt aall, Jt. XX marſvinn, Jt. halffdelenn aaldhenngieldhenn, Jt. halffdelenn ſageſallet af lewet oc medelfar by Oc ſkal myn herris Naadhe tiill tienneſthe

[1]) Gl. Saml. 2. 2. p. 38.

[2]) ibid. p. 46. Reg. C. 2 fol. 67.

[3]) Cancell. Reg. No. 3 fol. 119.

ſtaae mett VIII heſte oc holle hans Naadhe II nett her om aarett paa Hindzgaruell Slott.

1526 fik derpaa Cancelleren von Uttenhoff Livsbreff paa Hindzegaarvel Slot med Aalefiſket og Marſvinfang, ſamt Medelfarbye [1]); dog — i Grevens Feide blev det ham frataget og Mogens Gyldenſtierne overantvordet [2]), men efter Krigen blev det ham igjen reſtitueret indtil 1542, da Kong Chriſtian 3 bekjendte ſig ſkyldig at være Frantz Brockenhus, ſin Secreterer, 400 rhinſke gylden og 1600 Jochimsdaler, for hvilke han pantſætter hannem Hindzgaffwel Slot og Leen, ſom Hr. Wulfgang von Uthenhoff havde [3]).

Men 1545 under og tillader Kong Chriſt. 3 Hans Johanſen (Lindenow), ſin Mand, tiener og Embedsmand paa Kongens Gaard Kerſtrop, at han maae til ſig indløſe Kongens og Kronens Slot Hindsgavl for den Sum Guld og Daler, ſom Frantz Brokkenhuus K Maj s tiener og Embitzmand paa Kongens Slot Nyborg Kongen og Riget derpaa forſtrakt havde; og 1546 finde vi ham virkelig i en Qvittantz, ham tildeelt for 5 Aars Afgift af Kerſtrup gaard og leen paa Toſſing, at kaldes Embedzmand paa Hindzegaffl [4]),

[1]) Reg. No. 3 fol. 125.

[2]) See min Udſigt over Nationalh. B. 3 H. 1 p. 33.

[3]) Pantebrevet og Cancell. Reg. No. 4 fol. 78.

[4]) Reg No. 5 fol. 291.

ligesom han ikke alleene endnu 1549 kaldes: wor Mand, tiener og Embedsmand paa wort Slot Hindzgaffuel [1]) og 1557 Embitzmand paa wort Slott Hindzgaffuell, men endogsaa lige til 1560 sees at have havt Lehnet i Værge, saasom da først Christoffer Johansen (Lindenow) til Drenderup fik Følgebreff paa Hindsgaffuel, som Hans Johansen hertil haft hafde [2]); 1561 bekiender imidlertid Kong Frederik 2 sig skyldig at være denne sin Tiener og Embedsmand paa Slottet Hindsgavl 400 Rinske Gylden og 1600 Jochimsdaler, altsaa den endnu fra Aaret 1542 paa Slottet hæftende Gjeld, for hvilke han pantsætter ham fornævnte Slot og Lehn. 1564 havde endnu Christoffer Johansen til Drenderop Hindzgaffl leen i befaling; men 1568 skal, — i Følge Birkerød, — Franda Brokkenhuus til Egeskov og Brangstrup, — altsaa den første Panthaver? — som var gift med Karen Schram og døde den 7de Novbr. 1604, have havt Slottet i Forlehning; dog — dette maae være en Feiltagelse, thi allerede 1567 udstædede Kong Frederik den anden et Brev til Bønderne, som ligge og tjene til Hinsgavl, saaledes lydende: Wider, at Jørgen Sehested, wor

[1]) Reg No. 5 fol. 82. Denne Mand eiede i øvrigt Rorbek i Fyen, i Følge Atlas 3 p. 501; men i Følge sidstnævnte Dokument Juelskoff.

[2]) Reg. No. 7 fol. 117.

Embedsmand der sammesteds, haver beretted for os, hvorledes at I sidde hannem overhørige og ikke ville age eller udføre Mog fra Slottet og i andre Maader Eder forkryfte hvad I skulle gjøre, naar han Eder lader tilsige, saa byde og bede vi Eder, at I rette Eder efter naar fornævnte Sehested eller hans Foged Eder tilsiger, at være hannem hørige og lydige, som Undersaatter bør at gjøre [1]). Altsaa var denne Sehested allerede da Lehnsmand paa Slottet, ligesom han ogsaa 1569 nævnes som Embedsmand paa Hindzgafl, og skjønnes det tillige af ovenanførte Cancellieregistrant [2]), at han har været en haard Mand mod sine Bønder, thi han fordrede Aabod paa Bøndernes Landgilde og at Gjæstepengene skulde hann i tydsk Mynt betales; hvilket dog Kongen ved Brev af 1575, da han altsaa endnu maae have været Lehnsmand, forbød.

Imidlertid fik allerede 1573 Hans Johansen (Lindenow til Gavnøe) [3]) Tilladelse til at indløse — det altsaa endnu pantsatte — Hindzgafftel Slot og Leen fra Jørgen Sehested, og 1580 fik han virkelig Forlehningsbrev paa samme, med

[1]) Afskrift af Cancellie-Registranten blandt Suhmiana No. 414 fol p 32.

[2]) No. 415 p 32.

[3]) Han var gift med Margrete Rosenkrantz til Hundslund.

det Tillæg: efterſom han det ſelv til des i være haft, hvoraf altſaa ſees, at han endnu forinden har havt det i Beſiddelſe Denne Lindenow ſkjenkede 1584 80 Daler til Middelfarts Fattige [1]), ſad ikke blot endnu 1593 ved Lehnet, da hans Datter Ide Lindenow der paa Slottet døde, men nævnes ogſaa 1596 ſom Lehnsmand paa ſamme [2]) Imidlertid ſees det af hans Epitaphium i Dronninglunds Kirke i Jylland, at han døde den 23 Mai 1596 paa Norgaard i Fyen, 54 Aar gammel, og at hans Frue Margrete Roſencrantz, med hvem han havde avlet 4 Sønner og 5 Døttre, døde først den 27 Januari 1635 i ſit 83 Aar.

1597 var dernæſt Præben Bilde til Aggersborg Lehnsmand paa Slottet [3]) og qvitterede

[1]) Hoffmanns Fund. T. 5 p. 393.

[2]) Det maae altſaa vel være urigtigt, at Atlas T. 3 p. 501 ved dette Aar nævner os Chriſtoffer Lindenow ſom ſaadan.

[3]) Han var født paa Steenvigsholm i Thronhjems Stift i Norge 1556 den 22 Februari, hans Fader var Evert Bilde til Raonholt i Fyen, D. R. R. og Admiral, og hans Moder Frue Wibecke Podebuſk; han blev først holdt i Skole hjemme og ſiden opdraget hos ſin Morbroder Mauritz Podebuſk paa Kjerupgaard; kom 1571 til Kong Frederik den andens Hoff og var der paa 7de Aar Hans Majeſtæts Page, forføiede ſig derpaa 1578 i den nederlandſke Krig og tjente der ſom Volontair under Grev Fer-

samme 1602, da Jacob Jacobsen Ulfeld til Ulfeldsholm tiltraadte; i hans Tid indbragte Lehnet Kongen, — i Følge den 1602 over Lehnenes Afgift optagne Jordebog, — i aarlig Rente 1446 Daler; deraf giver, — som det hedder i samme, — Lehnsmanden Jacob Ulfeld til Afgift 350 Daler, haver derfor Slottets Avl qvit og frie, samt tiende Parten af alle uvisse Indtægter, men tjener Kongen med 2 Gerustheste af Slottet. Stigtens Indkomst er derimod 157 Daler og 1 Ort; fremdeles er endnu kommen under Slottet tvende Gaarde, Christoffer Bang var forlehnet med og som rente 10½ Daler, saa at Stigtens

dinand von Hardoch, tjente derpaa i Kurfyrst August af Saxens Armee i trende Aar indtil 1582, da han igjen drog tilbage til den danske Konges Gaard, hvor han 1590 blev den unge Kong Christian den fjerdes Hoffmarskalk, men qvitterede efter nogen Tidsforlob igjen denne sin Charge, fik først Lister Amt i Norge i Forlehning, siden Winstrup i Sjæland og derefter Hinsgavl i Fyen; holdt Fastelavns Sondag 1593 paa Kjebenhavns Slot Bryllup med Anna Kaas, havde med hende 3 Sønner og 3 Døttre, qvitterede Hinsgavls Lehn Aar 1602 Philippi Jacobi Dag, da han med Linderup i Nørrejylland af Kongen var forlehnet, men faldt efter at han var kommen did i Svaghed, døde der den 19de Juni samme Aar og blev i Viborg Domkirke begravet. [Bisp Niels Lauridsen Arctanders Liigpræken over ham. 8vo. 1604.]

Indtægt altsaa nu i det heele udgjør 517½ Daler og 1 Ort; men heraf er igjen forlehnet til Lauritz Muhle og Præsten i Middelfart 86 Daler, saa at Kongen altsaa blot har 431½ Daler og 1 Ort frie Indkomst af samme."

1604 skulde dernæst Axel Brahe [1]) — i Følge Birckerod, — have været Slottets Lehnsmand; men dette maae være en Feiltagelse, da Jacob Ulfeld til Ulfeldsholm ikke alleene 1604 udstæder et Gavebrev til Middelfarts Skolebørn dateret Hinsgavl den 28 September [2]), men hans Søn Laurids Ulfeld desuden endnu i Januar 1605 blev født paa Hinsgavls Slot [3]).

1614 var Kong Christian 4 selv paa Slottet fra 9 til 11 Marts og lod der den 10de Fyens Adel tage re [4]).

Imidlertid nævnes allerede Aar 1605 Corfitz

[1]) Han kaldtes den rige eller den gamle og var gift med Maren Lunge.

[2]) Hoffmanns Fundatzer B. 5 p. 392.

[3]) Jacob Ulfeld var forresten gift med Birgitte Brokkenhuus og avlede med hende 11 Sønner og 6 Døttre, af hvilke de to Sønner og den ene Datter ere fødte paa Hinsgavl; han selv var Jacob Ulfelds og Anna Flemmings Søn, blev gift 1599, døde 1630 og hans Frue 1656. Gl. d. Mag. B. 3 p. 363-64.

[4]) Nye Saml. B. 2 H. 3 p 93-94.

Rud til Fuglsang som Lehnsmand paa Slottet [1]) og 1621 Johan Popisk til Raffnholt; men 1627 saavelsom 1632 Gregers Krabbe til Tostelund [2]); han fratraadte Lehnet 1639, hvilket sees saavel af hans Gavebrev til Middelfarts Fattige 1640, hvori han kalder sig Høvidsmand paa Ribers Huus [3]), som af den Qvittanz han som Embedsmand paa Ribehuus og Møgeltønder under 30te Juni 1649 fik paa Hindsgaffls Lehn, som han tiltraadte efter Hans Pouisch og fra sig leverte til Hans Lindenow 1639 til Philippi Jacobi.

Denne Hans Lindenow, som skrev sig til Hundslund [4]), havde Lehnet i de 4 paafølgende

[1]) Han var gift med Bibiche Podebusch og man har endnu hans Liigprædiken i 4to 1641 og hans Frues 4to 1646.

[2]) Som var gift med Helvig Rud; hans Liigprædiken er udgivet i 4to 1656 og hans Frues 4to 1601.

[3]) Hoffmanns Fundatzer B. 5 p. 393.

[4]) Han var født paa Tobiselef 1573 den 17 October, Faderen var den foromtalte Hans Johansen Lindenow til Gavnoe og Moderen Margrete Rosencrantz; efter nogle Aars private Informatjon blev han 1591 forsendt til Strasborg og kom efter 9 Aars Udenlandsreise igjen tilbage, havde Bryllup i Kjøbenhavn 1601 med Jomfrue Sophia Sefeld, Jacob Sefeld, Rigens Raads Datter, som døde Aaret efter i Barselseng, efter at være bleven forløst med en Datter Riborre Lindenow, som siden blev gift

Aar; og efter ham Claus, Nicolaus eller Niels Sehsted [1]) indtil den 28 April 1650, da Tygge Below til Spøttrup forlehnedes med samme [2]).

Omtrent ved denne Tid bestod, — i Følge den svenske Resident M. Durells Relation, —

med Jørgen Ahrenfeld. 1605 giftede han sig derpaa atter med Jomfrue Lisbet Sophia Rantzou, Statholder Breide Rantzous Datter, med hende avlede han 6 Sønner og 6 Døttre; han havde adskillige Slotte og Amte af Kongen i Forlehning: først nemlig Draxholms Slot i et Aar, siden Borrenholm i 11 Aar, Tranekiær i 3 Aar, Kallundborg i 14 og endelig Hinsgavl i 4 Aar. Anno 1622 blev han Rigens Raad og Aaret efter Ober-Krigskommissair i den Feide Kong Christian den 4 i 30 Aars Krigen havde med Keiseren. Anno 1634 blev han af samme Konge i Anledning af hans Sons Prinds Christians Bielager slaget til Ridder; endelig døde han paa Iversnæs nu Wedelsborg i Fyen den 28 August 1642 og blev begravet i St. Knuds Kirke i Odense. [Biskop Hans Mikkelsens Liigprædiken 1647 4to.]

[1]) Han var gift med Christence Lindenow; hans almindelige Navn var Claus, men Albert Thura, der omtaler ham som Amtmand paa Hinsgavl i sin historia litteraria Danorum p 356 og siger sig at eie hans Brudevers af 1641, kalder ham sammesteds Niels.

[2]) Birckerod siger derimod, at han skrev sig til Frøstrup og var gift med Ingeborg Juul.

Hinsgavls Slotslehn af 92 jordegne Bønder, 3 halve jordegne Gaarde, 526 Fæstebønder, 4 halve Fæstebønder, 22 Ugedagsmænd, 5 Møller uden Avl, 198 Huusmænd, 340 Drenge for fuld og 124 for halv Løn [1]); med hvilken Beretning bør jevnføres følgende, — som det synes, — noget ældre Liste over Slottets Tjenere, som jeg uden Aarstal i Geheime-Archivet har forefundet, saaledes lydende:

„Extract paa Hindsgavls Slotztiennere, som pløyer och saaer, saa och huad enhuer i det høyeste kand tilkomme. Stawerby Fjerdingh: wgedags Tienner: Jørgen Hanßen, Anders Lauridtzen, Fierd. Fogd., Nielß Nielßen, Olle Raßmußen, Hans Findßen, Lauridtz Hanßen, Anders Hanßen, Peder Hanßen, Lauridtz Nielßen, Anders Jørgenßen, St. Peder Hanßen, Peder Raßmußen, Hanß Hanßen, Hanß Jenßen, Raßmus Lauridtzen, Madtz Pederßen, Hans Nielßen, Anders Anderßen; I Torup Bye: Anders Tomßen, Peder Anderßen; i Weielbye: Nielß Raßmußen; i Aulbye: Lauridtz Raßmußen, Jørgen Pederßen, Raßmus Pederßen, Hans Claußen, Niels Pederßen, Hans Ibßen, Peder Pedersen i Aulbyegaard; i Røgelle: Jürgen Simenßen, Lauridtz Pederßen. Asperup Fierdingh: i Boring: Hanß Madßen, Hanß Nielßen, Nielß Simenßen, Michel Jenßen, Anders Ollßen, Lauridtz Staffenßen, Jenß Lauridtzen, Jür-

[1]) Gl. Saml. B. 2 H. 3 p. 91.

gen Pederßen, Anders Dineßen, Lauridtz Madßen, Lauridtz Simenßen, Lauridtz Tomeßen, Raßmus Morttenßen, W. Jens Anderßen, Hanß Lauridtzen; i Aſperup: Poul Anderßen, Fierd. Fogett, Nielß Raßmußen, Jørgen Hanßen Juell, Hanß Nielßen, Jep Marcußen, Jørgen Soffrenßen, Jørgen Anderßen, Soffren Lauridtzen, Jep Lauridtzen; i Blancke: Peder Bendixſen; i Norſleff: Raßmus Clauſen, Olle Paaſche; i Kierbye: Jørgen Lauridtzen, offic. grd.; i Riſumblund: Soffren Poulſen. Intzleff Fieringh: i Aahoirup: Bente Gotfridtz, Nielß Hanßen, Erland Nielßen; i Brendrup: Clauß Hanßen, V. Anderß Nielßen, G. Anderß Nielßen, Jørgen Offerßen, Mortten Mouridtzen; i Kierſtrup: Jørgen Raßmußen; i Graarup: Hanß Madßen; i Harndrup: Peder Nielßen; i Fiellerup: Knud Nielßen, Peder Hanßen; i Fielſted: Niels Bertelßen, Raßmus Nielßen, Hanß Pederßen, Lauridtz Olßen; i Kobberbolle: Raßmus Anderßen Løbebud, Nielß Hanßen, Simen Olleßen; i Sletterod: Olle Nielßen, Niellß Jürgenßen, Hans Jenßen Paaſche, Niels Jeſperßen; Gieldbromølle: Chriſtopher Pederßen; Kierbyeholm: Olle Anderßen, Erich Chriſtopherßen; i Weirup: Hanß Nielßen Løbebud; i Intzleff Taarup: Madtz Hanßen; i Intzleff: Hanß Pederßen, Raßmus Jürgenßen, Jeſper Knudßen, Jenß Schøtte, Fierdings Fogdtt; i N. Onbye: Peder Jenßen, Hanß Lauridtzen, Nielß Lauridtzen. Aalſboe Fieringh: i Ebdrup: Anderß Hindßen, Nielß Pederßen; i Heckebolle: Anderß Krogßhøy, Michel Hanßen, Soffren Bendßen, ½ Løbebud; i Aalsboe: Jenß Hanßen, Peder Hanßen, Jens Anderßen, Anders Jenßen, Peder Pederßen, Lauridtz Krogshøy, Fierd. Fogtt; i W. Torup: Knud Lauridtzen, Anderß Jørgen-

ßen, ½ Lobebud, Jenß Clauſſen, G. Peder Hanßen, V. Peder Hanßen, Jeſper Anderßen; i Gielſted: Hanß Lauridtzen, Anderß Clauſſen, Lauridtz Hanſſen; paa Holmegaard: Lauridtz Pederſen, Deele-fogdt; i Hendrup: Nielß Jenßen, Jørgen Nielßen, Jürgen Nielßen, ½ Lobebud; i Linnge: Jeſper Jürgenßen, Michel Tygeßen, Jep Nieltzen, ½ Lobebudt, Hanß Hanßen, Soffren Jørgenßen, ½ Lobebudt: i Tellerup: Poual Lauridtzen, Niels Jeſperßen, Hanß Jenßen, Hanß Anderßen; i Kindſtrup: Hans Gamel, Jørgen Stubrup, Madtz Ellegaard, Morten Hanßen, ½ Lobebud. Baldtzleff Fierdingh: i Brangſtrup: Jenß Anderßen, Anderß Anderßen, Raßmus Anderßen; i Byllerup: Anderß Stigßen, Jürgen Raßmußen, Lauridtz Raßmußen, Hiere Jørgenßen, Knud Raßmußen, ½ Lobebud; i Haare Rue: Jenß Pederßen; paa Lammoſemølle: Peder Knudßen; i Haare: Nielß Jeſperßen, Peder Jørgenßen, Jep Hanßen, Anderß Frederichßen, ½ Lobebud, Madtz Ottesen; i Baldtzleff: Anderß Nielßen, Lauridtz Pederßen, Fierd. Fogt, Thue Jacobßen, Herridtz Fogdt; i Gieldbiergh: Erich Nielßen, offic grd; paa Moſegaard: Hanß Pederßen; i Wbye: Jeſper Clauſſen, Jørgen Anderßen, Jep Raßmußen; i Wibye: Jep Jørgenßen, Lauridtz Ibßen; i Kauſlund: Jeſper Bertelßen, Chriſten Jørgenßen; i Woldbye: Poual Nielßen; i Schrillinah: Nielß Jürgenßen, Madtz Anderßen, Hanß Nielßen; i Suendſtrup: Nielß Jenßen, Nielß Juell, Raßmus Juell. Summa: Hundrede och tridtzindtztine to gaarde; derſra tages Herridtz Fogden, deele Fogdenn, 2 offic. gaarde, 5 Fierdings Fogder o: 9, Noch ere 10, ſom harrer och ere Lobebud til Slotted, belober 19; bliffuer igien, ſom pleyer, heele och halffue gaard Mendt 143, heele 135, halffue 8. Nu belober Hinds-

gaffuldß Marche offuer alt som kunde saaß epter Siunswindis Formelding 44½ pund Korn aff alle slagß beregnet for 111 tder 7 schpr; hvoraff er befunden som forgangen Aar haffuer ligget udi Leye Gaulß-Klint en stor Part regnet for 18 tder och Hauffuelychen beregned for 9 tder, Er tillsammen 27 tder fra 111 tder Land bliffuer igien, som forgangen Aar schulde saaß, Kornland 84 tdr 2 schpr, Pundet beregnet 20 schepper, Kand beløbe paa huer gaard noget ner 5 schpper, Pundet beregnet 24 schepper, der 44½ pund beløber 133½ tønde, 27 tder derfra tagne beløber 105½ tde, beregnet huer gaard ongefehr 6 schpr och ½ fierdingcar."

I Carl Gustavs Feide paa Danmark, da Niels Laasen, — i Følge Præsteindberetningerne af 1755, — var kongelig Foged paa Slottet, blev dets Bygninger endelig, — formodentlig ved Fjendens Kanonade for at erobre og de Danskes for at gjenerobre Landet, — aldeles ødelagte og tilintetgjorde; en Tildragelse, hvorom jeg blot i Diarium Europæum finder anmærket, at da den danske Feldmarskalk Ewerstein den 4 Novbr. 1659 efter en hæftig Kanonade fra den jydske Side gjorde Landgang paa Fyen, bestormede han tillige det velforskandsede og med 100 svenske Soldater, 2 Malm- og 1 Jern-Stykke besatte Hinsgavl Slot, besteg det med stormende Haand, nedsablede nogle af Besætningen og stak de andre under Armeen. Ved denne Leilighed maae Slotsbygningerne altsaa være nedbrudte eller afbrændte, og der opbevares endnu paa Herregaarden Hinsgavl en sprukken 12pundig Jernkanon, som i Følge Præsteindberetningerne fra 1755 skal hidrøre fra denne Tid, men i Følge Atlas [1]) være en Levning fra

[1]) T. 3 p. 5-4.

den Befæstning de Svenske paa den ligefor liggende Fænrekalv den Tid havde anlagt. Godset blev derpaa efter Souverænitetet afhændet til Borgemester Hans Juul og Raadmand Hans Svendsen i Middelfart, som i Følge Pontoppidans Atlas [1]) af de gamle Mure opbygte en nye Ladegaard paa et andet Sted lidt længere fra Stranden, men efter Hoffmanns Fundatzer [2]) opbygte Ladehusene af de kongelige Stalde, hvor de nu ere beliggende, hvorved maaskee bør forstaaes, at de af de gamle Mure byggede sig en Herregaard, hvor Slottets Ladegaard eller Staldbygninger forhen havde staaet. Saaledes blev da Slottet forvandlet til en Herregaard, som siden tilhørte Hans K. Ahlefeld, Kay Hjort, General Dewitz, Major Dewitz, Niels Basse og Kammerherre-Adeler, som 1784 lod Stuehuset ombygge og til samme anvende de nedbrudte Ruiner og Grundsteene fra den forrige Slotsbanke, hvor den nærværende Eier Hr. Kammerjunker von Fønss, — efter Sigende, — vil gjøre engelske Anlæg og lade opreise en Mindestotte over den omtalte Kammerherre Adlers afdøde Enkefrue.

Forresten blev i Anledning af Souverænitetet ogsaa dette Lehn forvandlet til et Amt og sammes Bestyrere saaledes forskjellige fra Gaardens Eiere, som vi alt have nævnet; som Amtmænd nævnes derimod Justitzraad Carlowitz, Justitzraad Andersen, Justitzraad Simonsen, o. s. v.

Hvorledes Slottet i sin Herligheds Periode var bygget, lader sig saa meget mindre bestemme, som det er aldeles uvist fra hvilken Tid den resenske Tegning af samme, som findes i det grevelige moltkiske Exemplar af hans Atlas, og her som

[1]) T. 3 p. 502. [2]) T. 5 p. 383.

Titelvignet meddeeles, egentlig bør hidføres; efter samme bestod det blot af almindelige Bygninger, uden videre Befæstning end den, den høie Beliggenhed og de brede Graver formodte. Da imidlertid denne Tegning synes at være nye, hvilket skjønnes deraf, at Graverne om samme forestilles tørre, og formodentlig først 1687, da Resen fuldendte sit Atlas, er optaget, saa skjønnes deraf, at hvad man paa Tegningen seer blot ere Slottets Staldbygninger og Udhuse, som endnu stode tilbage efter at Hovedbygningen i Vesten med sine Taarne og øvrige Fæstningsværker allerede 1659 vare afbrudte, men som kort efter af Borgmester Juul og Raadmand Svendsen bleve henflyttede til deres nuværende Plads.

Slotsbankens nærværende Beskaffenhed fandt jeg i øvrigt at være følgende: tæt udenfor Gaardens nuværende Hauge fører en Slangevei ned over den tornebevoxede Skrænte til Slottets forrige Graver, som have en Bredde af 300 Skridt, nu fast gandske ere udtørrede, opgrøde til Eng og tilgroede med Siv og Rør; indenfor samme ligger Slotsbanken i Nordvest for Gaarden; den har oventil en Omkreds af 400 og nedentil af 550 Skridt, samt en Høde af 50 til 55 Alen; paa dens bratte Sider er den bevoxet med Buske og Tornekrat, men ovenpaa er Slotstomten bar, har fra Syd til Nord en Længde af 110 og fra Øst til Vest en Bredde af 100 Skridt; ingen Levninger af Mure eller fordums Bygning, men mange Huller, Grøfter og Fordybninger. Nedentil er den omgivet af et simpelt Gærde og udenom det af Slottets forrige Graver, som have staaet i Forbindelse med Skranden, hvis Bølger spille paa Slotsbankens vestlige Fod; ved Opgangen til Slotstomten staaer i Sydvest et vildt Pæretræe, som med sin herlige

Krone indbyder Vandreren til Hvile. Omgivningen bliver dobbelt yndig ved de mange smaae Grupper af Bøgetræer, Klinter og Banker. Udsigten er derfor fortryllende mod Syden over Fænøe og Fænøekalv, mod Vesten over Bæltet, Koldingfjord og Jyllands Kyster, mod Norden over Odder og Klinter af Fyen og mod Østen over bankede halv skovbevorne Marker. Jeg forlod Slotstomten med en Følelse, som jeg ikke bedre veed at udtrykke end med Salomons Ord i Præd. 3 Cap.:

> Alt har sin Tid og alt under Himlen gaaer til sin bestemte Time til Grunde; der er Tid til at saae og Tid til at høste, Tid til at bygge og Tid til at nedbryde, Tid til at samle og Tid til at adspredе, Tid til at fødes og Tid til at døe. Hvad som var Støv skal igjen vorde Støv; thi vi vandre alle paa Forgængelighedens Veie!

Rettelser:

Læseren behage p. IV. L. 6 og 13 at forandre Ordet skal til vil. p. XV. L. 19 at udslætte Ordet: maaskee og p. XVIII. L. 16, 18 og 20 Ordene: varm, dyb og brændende.

Efterretning

for

Bogbinderen.

Chartet over Næsbyehoved indhæftes foran det første og Chartet over Gamborg foran det sidste Titelblad.